

Nr 108

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående vidareutbildning av folkskollärare för tjänstgöring på enhetskolans högstadium m. m.; given Stockholms slott den 14 mars 1958.

Kungl. Maj:t vill härmed, under åberopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden för denna dag, föreslå riksdagen att bifalla de förslag, om vilkas avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

GUSTAF ADOLF

Ragnar Edenman

Propositionens huvudsakliga innehåll

Propositionen är uppdelad i två huvudavsnitt. Det första avsnittet avser vidareutbildning av folkskollärare för tjänstgöring på enhetsskolans högstadium m. m., det andra gäller anslag till folkskoleseminarieorganisationen.

I propositionens första del lämnas bland annat en redogörelse för de förslag 1957 års lärarutredning framlagt i sitt betänkande »Behov och utbildning av klasslärare på enhetsskolans högstadium» samt för remissyttrandena över detta betänkande. Lärarutredningens förslag om införande på enhetsskolans högstadium av ett modifierat klassläraresystem med s. k. högstadieklasslärare biträdades emellertid ej i propositionen. De åtgärder, som här förordas, stöder sig i stället i allt väsentligt på vad 1957 års skolberedning i sitt remissyttrande över betänkandet anfört och föreslagit.

Enligt propositionen bör åtgärder beträffande lärarfrågorna på enhetsskolans högstadium — i avvaktan på den slutliga prövningen av spörsmålen om högstadiets utformning — nu vidtagas endast med sikte på förhållandena under de närmaste åren. I stället för nuvarande utbildningsvägar för behörighet till folkskollärartjänst i lönegrad A 17 föreslås att från och med budgetåret 1958/59 anvisas två nya former för vidareutbildning av folkskollärare, den ena huvudsakligen akademisk och innefattande två betygs-

enheter för filosofisk ämbetsexamen jämte en s. k. biämneskurs och en kurs i psykologi och pedagogik, den andra helt byggd på särskild kursverksamhet och omfattande två s. k. terminskurser jämte en biämneskurs och en kurs i psykologi och pedagogik. Den sistnämnda formen av vidareutbildning, som förutsättes bli förlagd huvudsakligen till lämpliga folkskoleseminarier, beräknas ta i anspråk ett läsår och någon del av angränsande sommarferier. Även denna kursutbildning föreslås kunna påbyggas med två akademiska betyg i ett ämne till adjunktskompetens.

De nya vidareutbildningsvägarna avses, efter tre års tjänstgöring i högre skolformer, leda fram till behörighet för en ny typ av ordinarie tjänster på enhetsskolans högstadium, folkskollärartjänster i lönegrad Ao 19. Dylika tjänster föreslås bli inrättade från och med budgetåret 1959/60 till ett antal som för varje budgetår fastställs av Kungl. Maj:t. Folkskollärare med den nya vidareutbildningen beräknas dock även komma att tjänstgöra inom högre skolformer av traditionell typ. För dylik tjänstgöring liksom vid tjänstgöring på enhetsskolans högstadium, innan ordinarie tjänst nåtts, bör enligt propositionen särskilda föreskrifter om anställnings- och avlöningsförhållanden meddelas.

Vidare förordas, att nuvarande ordinarie folkskollärartjänster i Ao 17 på enhetsskolans högstadium från och med den 1 juli 1959 omvandlas till folkskollärartjänster i Ao 19 och att nuvarande extra ordinarie folkskollärartjänster i Ae 17 inom andra högre skolformer indrages från och med nämnda tidpunkt. Närmare övergångsbestämmelser förutsättes skola meddelas av Kungl. Maj:t.

För kostnader i samband med den nya kursutbildningen för folkskollärare m. m. äskas för nästa budgetår en medelsanvisning av 600 000 kronor i form av ett nytt reservationsanslag med rubriken Vidareutbildning av folkskollärare.

I den del av propositionen, som behandlar folkskoleseminarieorganisationen, förordas, att elevintagningens omfattning vid seminarierna hösten 1958 bestämmas till 12 avdelningar på såväl tvåårig som fyraårig folkskollärlinje samt 40 avdelningar på tvåårig och 1 avdelning på treårig småskollärlinje. Detta innebär i jämförelse med intagningen hösten 1957 ändring endast beträffande tvåårig småskollärlinje, där antalet avdelningar ökas med 15.

För folkskoleseminariernas verksamhet under budgetåret 1958/59 föreslås en medelsanvisning av i runt tal 26 833 000 kronor, vilket i jämförelse med medelsanvisningen för innevarande budgetår innebär en höjning med 2 920 000 kronor.

Utdrag av protokollet över ecklesiastikärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 14 mars 1958.

Närvarande:

Statsministern ERLANDER, ministern för utrikes ärendena UNDÉN, statsråden NILSSON, STRÄNG, ANDERSSON, LINDELL, LINDSTRÖM, LANGE, LINDHOLM, KLING, SKOGLUND, EDENMAN, NETZÉN, KJELLIN, JOHANSSON.

Efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter anmäler chefen för ecklesiastikdepartementet, statsrådet Edenman, frågor angående *vidareutbildning av folkskollärare för tjänstgöring på enhetsskolans högstadium m. m.* och anför därvid följande.

I årets statsverksproposition, bilagan åttonde huvudtiteln, erinrade jag under punkten 179 om att 1957 års lärarutredning i oktober 1957 avlämnat ett betänkande angående behov och utbildning av klasslärare på enhetsskolans högstadium. Jag framhöll därvid, att i betänkandet framlades vissa förslag, som skulle påverka bland annat folkskoleseminarieorganisationen. Remissbehandlingen av betänkandet var då icke helt avslutad och beredningen av frågorna rörande anslag för budgetåret 1958/59 till folkskoleseminarierna och till befodringskurser för folkskollärare hade därför icke hunnit slutföras.

Med hänsyn därtill har Kungl. Maj:t på min hemställan föreslagit riksdagen att, i avbidan på särskild proposition i ämnet, till *Folkskoleseminarieorganisationen m. m.* för budgetåret 1958/59 beräkna ett förslagsanslag av 27 500 000 kronor.

Jag anhåller nu att få ånyo anmäla dessa anslagsfrågor och att därvid få upptaga jämväl de övriga frågor, som aktualiseras genom förenämnda betänkande.

I. Vidareutbildning av folkskollärare för tjänstgöring på enhetsskolans högstadium m. m.

1. Inledning

Nuvarande förhållanden

I propositionen 149 till 1954 års riksdag framlades — i anslutning till överläggningar, som förts mellan å ena sidan civil- och ecklesiastikdepartementen och å andra sidan Tjänstemännens centralorganisation, Sveriges folkskolläraryförbund och Sveriges folkskolläraryrinnestämmande — förslag om att på enhetsskolans (försöksskolornas) högstadium och på realskolestadiet

skulle inrättas tjänster i 23 lönegraden för folkskollärare, som efter avlagd folkskollärarexamen tjänstgjort som lärare minst tre år och som antingen i tentamen eller tentamina för filosofisk ämbetsexamen erhållit minst två betygsenheter eller genomgått av skolöverstyrelsen anordnade befodringskurser om sammanlagt två terminer.

Propositionen, som vann riksdagens bifall (SU 139, Rskr 325), innehöll också vissa riktlinjer för bestämmandet av antalet tjänster av den föreslagna typen. Antalet tjänster skulle, i enlighet med det departementsförslag, som accepterats av nämnda organisationer och som låg till grund för propositionen, för varje läsår fastställas av Kungl. Maj:t efter förslag av skolöverstyrelsen med utgångspunkt i att behov av 6 000 à 7 000 tjänster av ifrågavarande slag skulle föreligga vid en fullt utbyggd enhetsskola. I fråga om realskolorna skulle behovet av tjänster beräknas med utgångspunkt huvudsakligen i klasserna 1⁵, 2⁵ och 1⁴. Detta innebar, framhöll dåvarande departementschefen, icke något ställningstagande till i vilka klasser de nya lärarna skulle fullgöra sin tjänstgöring; denna fråga måste lösas efter behovet i det aktuella fallet. Det framhölls vidare, att den nya lärartypen, med undantag för hjälpklasslärare på enhetsskolans högstadium, skulle vara ämneslärare och icke klasslärare. Tjänsterna skulle avse undervisning företrädesvis i visst eller vissa ämnen eller i viss grupp av ämnen. Vid placeringen av tjänsterna vid olika skolor skulle överstyrelsen söka åstadkomma en jämn fördelning av tjänsterna över hela landet.

I fråga om den närmare regleringen beträffande här berörda tjänster och rörande befodringskurserna torde få hänvisas till, utöver nämnda proposition och statsutskottsutlåtande, de bestämmelser som finns införda i statsliggaren (s. 646 f, 709 f).

Under läsåren 1954/57 har behörighet till folkskollärartjänst i 23 lönegraden, numera lönegrad A 17, förvärvats av omkring 1 100 folkskollärare. Av dessa lärare har 394 vunnit sin behörighet via de av skolöverstyrelsen anordnade befodringskurserna, mellan 400 och 450 beräknas ha gått den akademiska vägen och ungefär 300 har, med stöd av det dispensbemyndigande som inrymdes i riksdagens beslut, dispensvägen erhållit behörighet.

Antalet tjänster av här ifrågavarande slag för olika skolformer har i enlighet med de uppdragna riktlinjerna för varje läsår fastställts av Kungl. Maj:t. Fördelningen av tjänsterna för innevarande och närmast föregående läsår framgår av följande sammanställning.

	1956/57 högst	1957/58 högst
Allmänna läroverk (Ce 23, Ae 17)	400	400
Kommunala flickskolor, kommunala realskolor, praktiska kommunala realskolor och högre folkskolor (Ce 23, Ae 17)	150	150
Statsunderstödda privatläroverk (Ce 23, Ae 17)	5	5
I folkskolan inbyggda realskollinjer (Ce 23, Ae 17)	75	75
Försöksskolans högstadium (Ca 23, Ao 17)	285	295

Utöver här angivna antal tjänster finns även ett mindre antal ordinarie folkskollärartjänster i Ao 17 upptagna i personalförteckningarna för lärarhögskolan i Stockholm och särskilda försöksskolan i Linköping.

I stället för anställning i lönegrad A 17 kan anställning enligt kungl. brev den 31 maj 1957 med bestämmelser om anställnings- och avlöningsförhållanden för folkskollärare med tjänstgöring vid vissa högre skolor förekomma.

Av de 400 extra ordinarie tjänsterna vid de allmänna läroverken är för närvarande omkring 200 besatta, av de 150 extra ordinarie vid de högre kommunala skolorna är ungefär 130 besatta och av de läsåret 1956/57 285 ordinarie tjänsterna på enhetsskolans högstadium var våren 1957 135 besatta med ordinarie innehavare och 51 uppehållna av behöriga vikarier.

Sedan principerna för ifrågavarande tjänster fastslogs vid 1954 års riksdag har vissa omständigheter inträffat, som inte obetydligt förändrat situationen. På grundval av 1956 års riksdags beslut om skolväsendets ordnande på realskolestadiet under övergångstiden före enhetsskolans genomförande pågår nu inom de äldre skolformerna en successiv övergång till treåriga realskolor och femåriga flickskolor. Härigenom minskas det underlag, efter vilket antalet folkskollärartjänster i lönegrad A 17 skulle bestämmas.

Än väsentligare är att vid de förhandlingar med personalorganisationerna, som föregick 1957 års löneplansrevision och den i samband därmed verkställda omprövningen av normerna för lönegradsplaceringen av vissa grupper av tjänster, uppgörelse träffades om att vad som år 1953 avtalades med personalorganisationerna om antalet tjänster i 23 lönegraden för folkskollärare med vidareutbildning skulle upphöra att gälla, innebärande att ianspråktagandet av vidareutbildade folkskollärare inom skolorganisationen i det följande kommer att bedömas uteslutande från skolorganisatoriska synpunkter, beträffande såväl skolform och stadium som antal. (Se prop. 1957: 120 s. 9.)

Utredning om ett modifierat ämnes- och klassläraresystem

Frågan om utrymmet på enhetsskolans högstadium för den här berörda kategorien av tjänster och om behovet i fortsättningen av de särskilda utbildningsformer, som anordnats för vinnande av behörighet till dylika tjänster, aktualiserades vidare därigenom att dåvarande chefen för eklektiskdepartementet den 1 mars 1957, med stöd av Kungl. Maj:ts samma dag givna bemyndigande, föranstaltade om särskild utredning av frågan om införande av ett modifierat ämnes- och klassläraresystem på enhetsskolans högstadium och därmed sammanhängande frågor.

I *direktiven* för utredningen erinrades om att skolöverstyrelsen i olika sammanhang berört högstadiets lärarfråga ur en speciell synvinkel och närmast med sikte på folkskolans högre klasser väckt frågan om ett upp-

mjukat klasslärarysystem. Även enhetsskolan hade tagits med i överstyrelsens överväganden, såsom framgår av följande avsnitt ur direktiven.

På grund av bristen på ämneslärare vore det enligt överstyrelsen otänkbart att under övergångstiden före enhetsskolans genomförande förse högstadiet i åtta- och nioåriga folkskolor med ämneslärare i samma utsträckning som realskolan, och något sådant vore icke heller önskvärt. Erfarenheterna från försöksverksamheten med enhetsskola pekade närmast på att den elevgrupp, som inte är inriktad mot fortsatta teoretiska studier, vore bäst betjänt med ett modifierat ämnes- eller klasslärarysystem, t. ex. 2—3 lärare med klasslärarutbildning och därpå byggd vidareutbildning på var sitt ämnesområde, av vilka en är klassföreståndare. Tjänster av detta slag borde kunna inrättas dels inom enhetsskolan med undervisningsskyldighet främst inom högstadiets enspråkiga avdelningar och avdelningar utan språkundervisning, dels inom folkskolan med undervisningsskyldighet främst i sjunde, åttonde och nionde klassens samtliga alternativ och varianter enligt 1955 års undervisningsplan. I skrivelse av den 23 april 1956 har överstyrelsen bland annat under erinran om vissa tidigare framförda synpunkter på frågan påkallat utredning om förutsättningarna för och lämpligheten av införandet av ett modifierat ämnes- och klasslärarysystem i folkskolan, särskilt i dess högre klasser. Därest den erforderliga omorganisationen skulle förknippas med införande av en delvis ny lärarkategori, borde behovet av ifrågavarande lärarkategori på enhetsskolans högstadium samtidigt prövas.

Då skolöverstyrelsen åberopar erfarenheter från försöksverksamheten med enhetsskola, kan den stödja sig på uttalanden av både skolledare i försöksdistrikten och på enhetsskolans högstadium undervisande lärare. Hos de skolledare, som yttrat sig i frågan, synes den uppfattningen vara vanligast, att för vissa elevgrupper klasslärarysystemet, antingen renodlat eller i modifierad form, bör bibehållas på högstadiet. Genom en vårterminen 1955 anordnad enkät (Aktuellt från skolöverstyrelsen 1956: 1, sid. 29) hade överstyrelsen berett lärarna på enhetsskolans högstadium tillfälle att ge till känna sina erfarenheter i frågan. Svaren från lärare med akademisk utbildning och folkskollärare utan sådan utbildning visade mycket god överensstämmelse. Det övervägande antalet lärare av båda slagen förklarade sig anse systemet med ämneslärare som det lämpligaste för flertalet elever på enhetsskolans högstadium. Än klarare majoritet fanns det emellertid inom båda lärargrupperna för uppfattningen, att det på högstadiet finnes lärjungar, för vilka all undervisning i teoretiska läroämnen bör handhas av endast en lärare.

I direktiven framhöll departementschefen också, att 1946 års skolkommision rekommenderat ett modifierat ämneslärarysystem på enhetsskolans högstadium. För den nya utredningen gällde det att utröna, om behov av en ny lärarkategori, en mellanform mellan renodlade ämneslärare och klasslärare, kunde anses föreligga, och att, om så befanns vara fallet, föreslå en lämplig utbildning för sådana lärare. Vad i direktiven härom och ifråga om de nuvarande tjänsterna för vidareutbildade folkskollärare anfördes, torde här få återges.

Det kunde förefalla givet att för ett modifierat ämneslärarysystem — eller, om man så vill, uppluckrat klasslärarysystem — utnyttja folkskol-

lärare med behörighet till nuvarande tjänster i 23 lönegraden. Den vidareutbildning, som medför behörighet för sådan tjänst, gäller emellertid endast ett eller två av skolans läroämnen. Såsom framhållits då 23-gradstjänsterna inrättades, är dessa tjänster, om man bortser från hjälpklasserna, ej avsedda som klassläraryrken. Den nuvarande vidareutbildningens utformning gör dem därför ej direkt ägnade att fylla behovet av en sådan mellanform mellan renodlade ämnes- och klasslärartjänster, som skolkommissionen och skolöverstyrelsen uttalat sig för.

Det synes mig nödvändigt, att förevarande problem blir föremål för särskild utredning. Denna, som bör verkställas genom för ändamålet tillkallade sakkunniga, bör i första hand gälla frågan om i vilken utsträckning behov föreligger av en lärarkategori, vilken i några ämnen eller ämnesgrupper har en grundligare och mera kvalificerad utbildning än den, som meddelas för folkskolläraexamen, utan att fördenskull vara så starkt specialiserad som ämneslärarna. Utredningen bör avse förhållandena på enhetsskolans högstadium.

Om de sakkunniga kommer till den uppfattningen, att behov av en ny lärarkategori föreligger, bör de även överväga, hur utbildningen för detta slags lärare lämpligen skall utformas. Det torde i första hand vara fördjupade ämneskunskaper i förhållande till vad folkskolläraryrket kräver. Utbildningen synes därför främst böra omfatta teoretiska läroämnen eller läroämnesgrupper, men möjlighet att förvärva kompetens som yrkesvalslärare eller hjälpklasslärare på högstadiet torde även böra finnas. I övrigt synes det angeläget, att utbildningen i naturvetenskapliga ämnen lägges så, att de akademiskt utbildade lärarna i dessa ämnen med hänsyn till den knappa tillgången endast behöves tagas i anspråk för de mest kvalificerade arbetsuppgifterna i enhetsskolan. Både i dessa och i andra ämnen bör dock utbildningen noga avpassas efter skolans och elevernas behov och sålunda icke sikta till likvärdighet med den akademiska utbildningen.

En utbildning av här ifrågasatt slag synes närmast böra få formen av en på folkskolläraexamen byggd vidareutbildning av lämplig längd vid folkskoleseminarium eller lärarhögskola. De sakkunniga bör dock ha fria händer att i stället eller därjämte föreslå andra utbildningsvägar.

Införandet av en ny lärarkategori på enhetsskolans högstadium aktualiserar frågan om behovet i fortsättningen av de särskilda utbildningsformer, som nu är ordnade för vinnande av behörighet till folkskollärartjänst i 23 lönegraden. En ny lärarkategori av det slag, som här ifrågasatts, minskar självfallet utrymmet för den sistnämnda gruppen tjänster med deras nuvarande uppgifter och konstruktion. De nuvarande befodringskurserna torde komma att helt eller i huvudsak ersättas eller bli överflödiga genom den nya formen av vidareutbildning. Frågan om bibehållandet av den akademiska utbildningsvägen med två betyg såsom behörighet till tjänst i 23 lönegraden bör jämväl bli föremål för ställningstagande från de sakkunnigas sida. Sistnämnda spörsmål synes böra bedömas mot bakgrunden av skolväsendets behov av en snabb vidareutbildningsväg för folkskollärare för att täcka bristen på akademiskt utbildade lärare.

Såsom sakkunniga tillkallades avdelningschefen i skolöverstyrelsen, undervisningsrådet Yngve Norinder, ordförande, folkskolinspektören i

Stockholms skoldistrikt Thorbjörn Eliasson och rektorn vid folkskoleseminariet i Jönköping Börje Svensson.

De sakkunniga — som antog benämningen *1957 års lärarutredning* — har den 30 september 1957 avgivit betänkandet »Behov och utbildning av klasslärare för enhetsskolans högstadium» (stencilerat). Lärarutredningen har avsett att senare avge förslag till kursplaner med anvisningar för utbildningen.

Över betänkandet har *infordrade utlåtanden* avgivits av skolöverstyrelsen — som hört kollegierna vid 16 folkskoleseminarier, 20 statens folkskolinspektörer och 20 skolstyrelser i försöksdistrikt — statskontoret, överstyrelsen för yrkesutbildning, kanslersämbetet för rikets universitet — som hört vederbörande vid universiteten i Uppsala, Lund och Göteborg samt Stockholms högskola — statens lönenämnd, studiehjälpsnämnden, styrelsen för lärarhögskolan i Stockholm och 1957 års skolberedning.

Yttranden över betänkandet har vidare avgivits av statstjänstemännens riksförbund (SR), som därvid överlämnat och åberopat ett yttrande från svenska seminarieläraryöreningen, Sveriges akademikers centralorganisation (SACO), som bifogat yttranden från läroverkslärares riksförbund (LR) och svenska gymnastiklärarsällskapet, tjänstemännens centralorganisation (TCO) efter hörande av Sveriges folkskolläraryrkesförbund, Sveriges folkskolläraryrkesförbund och svenska fackläraryrkesförbundet (sistnämnda yttrande även direkt ingivet till Kungl. Maj:t), svenska landskommunernas förbund, svenska stadsförbundet, skolstyrelseförbundens rikskommitté, svenska förbundet för specialundervisning samt blivande lärares riksförbund. Slutligen har Sveriges socialdemokratiska studentförbund i ärendet inkommit med en skrift.

I det följande kommer jag att i korthet redogöra för lärarutredningens betänkande och i viss utsträckning för remissyttrandena häröver och redovisar därefter mina egna synpunkter och förslag beträffande de nu aktualiserade frågorna om lärarna på enhetsskolans högstadium och vad därmed hänger samman.

Först torde dock här få anmälas skolöverstyrelsens i vederbörlig ordning gjorda framställning om medelsanvisning för budgetåret 1958/59 under reservationsanslaget till Befodringskurser för folkskollärare, vilken framställning även innehåller vissa uppgifter av intresse rörande kursverksamhetens omfattning m. m.

2. Skolöverstyrelsens anslagsäskande beträffande anslaget till Befodringskurser för folkskollärare

Reservationsanslaget till Befodringskurser för folkskollärare har under budgetåren 1954/58 varit uppfört med de belopp, som framgår av följande sammanställning, vari även medtages uppgifter om nettoutgifter och om

reservation vid budgetårets slut. Inom parentes anges den beräknade reservationen vid utgången av budgetåret 1957/58.

	Anslag	Nettoutgift	Reservation
1954/55	500 000	293 857	206 142
1955/56	600 000	462 856	343 286
1956/57	400 000	333 165	410 121
1957/58 (statsliggaren s. 645)	425 000	—	(300 000)

I sina anslagsäskanden redogör *skolöverstyrelsen* till en början för kursverksamheten under sistförflutna läsår.

Till befodringskurserna höstterminen 1956 anmälde sig sammanlagt 207 och vårterminen 1957 sammanlagt 145 sökande. Kursernas förläggning läsåret 1956/57, antalet kursdeltagare samt provningsresultaten framgår av följande sammanställning.

Tid	Ämne och kursort	Antal deltagare vid kursens början			Antal vid slutprovning hittills godkända		
		Manliga	Kvinnliga	Summa	Manliga	Kvinnliga	Summa
Lsåret 1956/57	Modersmålet, Lund	4	4	8	3	4	7
	Modersmålet, Umeå	3	7	10	3	7	10
	Summa för läsårskurserna	7	11	18	6	11	17
Ht 1956	Historia, Karlstad	9	3	12	9	3	12
	Samhällslära, Linköping	8	1	9	8	1	9
	Samhällslära, Stockholm	10	2	12	10	2	12
	Geografi, Karlstad	12	3	15	12	3	15
	Matematik, Göteborg	6	2	8	6	2	8
	Matematik, Linköping	5	1	6	5	1	6
	Biologi, Linköping	11	2	13	11	2	13
	Fysik, Stockholm	19	1	20	19	1	20
	Kemi, Stockholm	6	1	7	6	1	7
	Hjälpklasslärarkurs, Göteborg	11	5	16	11	5	16
	Summa för terminskurserna ht 1956	97	21	118	97	21	118
Vt 1957	Kristendomskunskap, Lund	5	4	9	5	4	9
	Samhällslära, Stockholm	12	3	15	12	3	15
	Matematik, Linköping	7	1	8	7	1	8
	Fysik, Göteborg	10	2	12	9	2	11
	Kemi, Stockholm	13	1	14	13	1	14
	Yrkesvägledning, Stockholm	20	4	24	20	4	24
		Summa för terminskurserna vt 1957	67	15	82	66	15

Vid slutet av läsåren 1954/55 och 1955/56 hade sammanlagt 100 respektive ytterligare 174 deltagare med godkänt resultat genomgått befodringskurs(er) om två terminer och sålunda förvärvat behörighet till folkskol-lärartjänst i tidigare 23 numera 17 lönegraden. Under och efter läsåret

1956/57 har ytterligare 120 godkänts efter genomgångna befodringskurser om två terminer. Sedan befodringskurserna varit i verksamhet under tre läsår, har sålunda hittills sammanlagt 394 folkskollärare på denna väg förvärvat behörighet till folkskollärartjänst i tidigare 23 numera 17 lönegraden.

Till höstterminen 1957 utannonserades 21 kurser, nämligen 3 läsårskurser i modersmålet, 2 läsårskurser i merkantila ämnen och 1 läsårskurs i biologi samt följande antal terminskurser: 4 i matematik, 3 i fysik, 3 i samhällslära, 1 i vart och ett av ämnena kristendomskunskap, historia, geografi och kemi samt 1 för hjälpklasslärare. Sammanlagt anmälde sig endast 142 folkskollärare. På grund härav kunde alla de utannonserade kurserna ej anordnas (till kursen för hjälpklasslärare hade exempelvis endast 2 sökande anmält sig), och vissa kurser kunde anordnas endast efter särskilt medgivande av Kungl. Maj:t. Ämnen, kursorter samt antalet deltagare vid kursernas början under sista hälften av augusti framgår av följande sammanställning.

Tid	Ämne och kursort	Antal deltagare vid kursens början		
		Manliga	Kvinnliga	Summa
Läsåret 1957/58	Modersmålet, Lund	7	5	12
"	Biologi, Linköping	5	—	5
"	Merkantila ämnen, Stockholm	9	3	12
Ht 1957	Kristendomskunskap, Lund	5	3	8
"	Historia, Karlstad	7	1	8
"	Samhällslära, Stockholm	14	2	16
"	Geografi, Karlstad	13	1	14
"	Matematik, Göteborg	10	3	13
"	Matematik, Skellefteå	10	4	14
"	Kemi, Stockholm	7	1	8
	Summa	87	23	110

I annat sammanhang lämnar överstyrelsen följande uppgifter om terminskurser under våren 1958.

Tid	Ämne och kursort	Antal deltagare vid kursens början		
		Manliga	Kvinnliga	Summa
Vt 1958	Historia, Karlstad	7	—	7
"	Samhällslära, Lund	4	4	8
"	Samhällslära, Stockholm	5	4	9
"	Fysik, Göteborg	6	—	6
"	Fysik, Skellefteå	10	1	11
"	Fysik, Stockholm	9	1	10
"	Yrkesvalslärarkurs, Stockholm	16	4	20
	Summa	57	14	71

Dessutom hade för våren 1958 utannonserats en kurs i kristendoms-kunskap, en ytterligare i samhällslära, två i matematik och en i kemi, vilka kurser ej kommit till stånd på grund av för litet antal anmälningar om deltagande. Det bör anmärkas, att överstyrelsen vid utannonseringen av befordringskurserna för vårterminen 1958 framhöll, att dessa kurser i främsta rummet vore avsedda för folkskollärare, som tidigare genomgått en befordringskurs, och att det med hänsyn till det pågående utredningsarbetet inom 1957 års lärarutredning vore ovisst, om några befordringskurser skulle komma att anordnas efter vårterminen 1958.

Anledningen till det påtagligt minskade intresset för deltagande i befordringskurser torde, anför överstyrelsen i sin anslagsframställning, vara ovissheten om den förvärvade behörighetens betydelse i framtiden i fråga om meritering och lönsamhet. Genom den senaste löneöverenskommelsen har skillnaden i lönehänseende mellan folkskollärare med och utan vidareutbildning för tjänst i 17 (förut 23) lönegraden blivit mindre än tidigare. Den tidigare uppgörelsen om antalet folkskollärartjänster i 23 lönegraden på högstadiet i helt genomförd enhetsskola har nu upphävts. Då överstyrelsen under våren 1957 annonserat de nämnda 21 planerade befordringskurserna höstterminen 1957, var också i de båda folkskolläraryrkesförbundens organ *Lärartidningen* (nr 13) den 30 mars 1957 en artikel införd, som meddelade, att ifrågavarande utbildning måste anses innebära ekonomisk förlust för deltagarna.

På olika sätt har skolöverstyrelsen erfarit, att deltagarna i det gångna läsårets befordringskurser med oro tagit del av de här antydda ändrade förutsättningarna för meritering genom deltagande i befordringskurser. Samtidigt har kursföreståndare och kursledare muntligen och i till överstyrelsen ingivna pedagogiska redogörelser för kurserna vitsordat kursdeltagarnas ambition och stora intresse för kursarbetet samt de goda resultat, som uppnåtts.

Vid tidpunkten för anslagsäskandenas avgivande ställde det sig för överstyrelsen svårt att med säkerhet beräkna medelsåtgången för budgetåret 1957/58 och därmed också den reservation, som kunde väntas föreligga vid ingången av nästa budgetår. Än svårare syntes det överstyrelsen att bedöma medelsbehovet för budgetåret 1958/59, då hänsyn också måste tagas till de förslag, som 1957 års lärarutredning kunde komma att framlägga. I avvaktan på dessa förslag föreslog överstyrelsen att anslaget till befordringskurser skulle uppföras med oförändrat belopp, 425 000 kronor.

Enligt vad sedermera under hand inhämtats från skolöverstyrelsen torde vid utgången av innevarande budgetår kunna beräknas föreligga en reservation på anslaget på omkring 300 000 kronor.

3. 1957 års lärarutrednings betänkande om behov och utbildning av klasslärare på enhetsskolans högstadium

Behovet av ett modifierat ämnes- och klasslärarsystem

Efter att inledningsvis ha lämnat en översikt över den tidigare behandlingen av högstadiets lärarproblem, redogör lärarutredningen till en början för högstadiets konstruktion och elevklientel, varvid bland annat elevernas ämnes- och linjeval och elevfördelningen i allmänt-intellektuellt avseende på de olika utbildningsvägarna behandlas.

I syfte att bland annat inhämta uppgifter om den nuvarande användningen av olika lärarkategorier på högstadiet verkställde lärarutredningen vårterminen 1957 en enkät bland främst skolledare i försöksdistrikten. Utredningen konstaterar, att i 15 av de 54 distrikt eller delar av distrikt, där försöksverksamheten läsåret 1956/57 nått högstadiet, nämnda läsår förekom enbart ett renodlat ämneslärarsystem i normalklasser. 38 distrikt tillämpade vid sidan av ett genomfört ämneslärarsystem även ett modifierat ämnes- eller klasslärarsystem eller i några fall enbart ett modifierat system. I 4 av distrikten gällde det sistnämnda dock endast klass 9 y. I första hand är det för elever i s. k. praktiska klasser som ett modifierat ämnes- eller klasslärarsystem hittills prövats. I några distrikt har man dock vidgat användningen av detta system, exempelvis genom att utsträcka det till att omfatta samtliga avdelningar av klass 7.

De vid enkäten tillfrågade personerna fick även uttala sig om sina erfarenheter av ett renodlat ämneslärarsystem och av ett modifierat system, där ett sådant tillämpats. Att ämneslärarsystemet lämpar sig väl för lärjungar med intresse och förutsättningar för teoretiskt inriktade studier syntes vara en allmän åsikt. Det var emellertid en mycket utbredd uppfattning att det ej passar alla elever, särskilt sådana, som rent studiemässigt är svagare eller ointresserade, och vidare sådana, som är osäkra eller omogna. Systemet har när det gäller dessa elevkategorier på olika sätt försvårat skolans fostrande gärning. I de distrikt, där ett modifierat ämnes- eller klasslärarsystem tillämpats, är erfarenheterna vad lärjungarna beträffar nästan enbart goda. Däremot har lärarna i vissa fall funnit tjänstgöringen betungande.

I lärarutredningens enkät ställdes vidare med sikte på den framtida organisationen frågor, vilka rörde behovet och utformningen av ett modifierat klasslärarsystem som en allmän företeelse på enhetsskolans högstadium vid sidan av ett ämneslärarsystem av i huvudsak hittillsvarande typ. Även det materiel, som insamlats vid en av skolöverstyrelsen våren 1955 anordnad enkät bland lärarna på högstadiet har lärarutredningen i detta sammanhang beaktat.

På grundval av de i betänkandet redovisade erfarenheterna från försöksdistrikten kan man enligt utredningens mening konstatera följande beträff-

fande ämneslärarsystemets tillämplighet på här ifrågavarande åldersstadium i en obligatorisk skola.

Ämneslärarsystemet är ägnat att ge garantier för en sakkunnig och stimulerande behandling av de olika ämnena. När det gäller elever med intresse och förutsättningar för teoretiskt inriktade studier, är ämneslärarsystemets överlägsenhet odiskutabel. Dess svagheter framträder, när det utsträcker till att gälla lärjungar med annan läggning och inriktning. Utredningens enkät ger klart besked om att skolans fostrande verksamhet kan komma i fara, om ämneslärarsystemet användes för elevkategorier, som ej är tillräckligt mogna härför. För vissa elevgrupper måste undervisningen inriktas på inpräglingen av ett mera begränsat kunskapsstoff och inövandets av jämförelsevis elementära färdigheter. Det personliga omhändertagandet av den enskilde lärjungen blir här något av det mest väsentliga i skolans gärning. För en undervisning med denna målsättning är ämneslärarsystemet otvivelaktigt underlägset klasslärarsystemet.

Ämnena är emellertid på enhetsskolans högstadium många, och kurserna blir efter hand mera krävande, även om en mera avancerad utbildning ej avses. Bland annat av detta skäl kan ett klasslärarsystem av traditionell typ knappast komma i fråga. Bäst lämpar sig, menar utredningen, ett system, som ger lärarna och i synnerhet klassföreståndarna ett så pass stort antal veckotimmar, att de enskilda lärjungarna kan omhändertagas och i erforderlig utsträckning övervakas, men dock ej omfattar så många ämnen, att lärarnas möjligheter att meddela en för stadiet och elevklientelet fullgod undervisning äventyras.

Utredningen har alltså kommit till den uppfattningen, att för vissa elevkategorier på enhetsskolans högstadium behov föreligger av ett system, enligt vilket undervisningen i ett flertal ämnen i en och samma klass anförtros åt klassföreståndaren, så att denne kan verka fostrande och sammanhållande och förvärva ingående kännedom om de enskilda eleverna. Betydelsefullt är även att antalet i klassen undervisande lärare i görligaste mån begränsas. Bland annat med tanke på den centrala plats, som utövande av klassföreståndarskap bör få i de för detta system anlitade lärarnas verksamhet, anser utredningen benämningen modifierat klasslärarsystem mest adekvat.

Utredningen föreslår sålunda, att ett modifierat klasslärarsystem generellt införes på enhetsskolans högstadium jämsides med ett ämneslärarsystem av i huvudsak hittillsvarande typ. På detta sätt torde en smidigare anpassning till olika elevgruppers utbildningsbehov kunna vinnas. än om ett modifierat system skulle tillämpas för alla lärjungar, vilket närmast synes ha varit skolkommissionens tanke. Någon tvekan om att ämneslärarsystemet bör bevaras med tanke på vissa numerärt betydande elevkategorier kan enligt utredningens mening inte föreligga. Det synes dock i hög grad önskvärt, att klassföreståndaren även i avdelningar, där detta system tillämpas, erhåller ett ganska stort antal veckotimmar.

I varje försöksdistrikt bör således vid sidan av nu befintliga adjunkts- och ämneslärartjänster ett visst antal ordinarie lärartjänster finnas inrät-

tade för lärare, som genom särskilt avpassad utbildning förvärvat behörighet för tjänstgöring på högstadiet i ämneskombinationer med större bredd än de hittills tillämpade. För den nya lärarkategorien föreslår utredningen benämningen *högstadielärare*. Utövändet av klassföreståndarskap bör inta en central ställning i högstadielärarnas arbete, och deras undervisning bör vara förlagd till företrädesvis en eller ett par klasser. Givetvis bör de, i den mån så befinnes lämpligt med hänsyn till personliga kvalifikationer eller för att fylla ut tjänstgöringen, därutöver kunna undervisa i enstaka ämnen även i andra klasser.

I enkätsvaren varierar uppfattningarna mycket starkt i frågan, hur stor del av eleverna i enhetsskolan som bör ha modifierat klasslärarsystem. Procental från 15 à 20 till 75 à 80 har därvid nämnts. Enligt de vanligaste motiveringarna bör ämneslärarsystem tillämpas för de teoretiskt begåvade, de gymnasieinriktade lärjungarna, elever, som läser alternativkurs 2 eller som valt två språk, och elever med inriktning på 9 a. För övriga skulle modifierat klasslärarsystem komma till användning, således för elever med praktisk inriktning, svagare elever och lärjungar, som läser endast ett främmande språk, resp. »nollspråkiga» sådana. Stundom finner man klasslärarsystem i den ena eller andra formen behövt endast för hjälpklassklientelet och elever, som står nära detta.

Det kan, framhåller utredningen, givetvis inte bli fråga om att omedelbart söka fixera, hur stor del av lärjungarna på enhetsskolans högstadium som bör ha ett modifierat klasslärarsystem. Innan en säker bedömning kan göras, måste systemet först prövas under ett antal år. Vad utredningen fattat som sin uppgift i detta fall är därför att utforma de riktlinjer, som bör bli vägledande under försökstiden.

För de elever, som har läggning och intresse för studier och är inriktade på utbildning av gymnasial eller liknande karaktär, bör ämneslärarsystemet bevaras, anför de sakkunniga. Det modifierade klasslärarsystemet åter bör i första hand tillämpas för elever, som saknar förutsättningar och intresse för teoretiska studier. Mellan dessa båda grupper finnes självfallet ett mellanskikt, bestående av lärjungar, som utan att ha mera utpräglad studiebegåvning eller starkare studieintresse dock kan tillgodogöra sig en undervisning utöver det elementära. Vilket system som lämpar sig bäst för dessa elever kan ej med bestämdhet avgöras, innan mera omfattande försök gjorts.

Det är att vänta, fortsätter utredningen, att den första av de nämnda tre elevkategorierna skall återfinnas bland de elever, som i klasserna 7 och 8 läser två främmande språk. Den andra kategorien är huvudsakligen att söka bland lärjungar, som inte deltar i undervisningen i främmande språk eller läser endast ett sådant. Den kategori, som representerar mellanskiktet, torde påträffas både bland »tvåspråkiga», »ensspråkiga» och »nollspråkiga» elever.

Om enhetsskolan skall kunna fylla sin uppgift även som underlag för

utbildning av gymnasial eller liknande karaktär, måste enligt utredningens mening ämneslärare i största möjliga utsträckning ställas till dess förfogande åtminstone för elever med inriktning på 9 g. Utredningen är av den uppfattningen, att även lärjungar, som visserligen valt alternativkurs 1 men som läser två främmande språk, i många fall har gott utbyte av ämneslärarsystem. Att vid gränsdragningen mellan ämneslärarnas och klasslärarnas arbetsfält utgå från tillvalet av alternativkurser synes sålunda mindre lämpligt.

Om man i den utsträckning detta är praktiskt möjligt vill ta hänsyn till olika elevkategoriers behov av ämneslärarsystem eller klasslärarsystem, anför utredningen, torde man vara hänvisad till att utgå från vad som är känt om klassavdelningarnas faktiska struktur. En uppdelning av lärjungarna efter valet av tillvalsämnen och alternativkurser är vanligast. Detta förfaringssätt torde tills vidare förbli det normala. Utredningen föreslår, att vad klasserna 7 och 8 beträffar följande skall gälla i avvaktan på att differentieringsfrågan ytterligare klarlagts och att mera omfattande erfarenheter av det nya systemets verkningar vunnits. Ämneslärarsystem tillämpas i princip i avdelningar, i vilka ingår lärjungar, som läser både engelska och tyska. Modifierat klasslärarsystem kommer likaledes i princip till användning i avdelningar, vilka i sin helhet består av elever, som icke deltar i undervisningen i något främmande språk eller läser endast ett sådant.

Utredningen framhåller bestämt, att det sagda är avsett att tjäna som riktlinjer för fastställandet av de båda systemens omfattning under försöksperioden och för tilldelningen av lärare. Meningen är under inga förhållanden, att den lokala skolledningens handlingsfrihet skall beskäras. I en skola, som ej tillämpar ett utpräglat klasslärarsystem, kan lärarna knappast heller strängt bindas till en viss sorts klassavdelningar. Rektor måste ha full rätt att disponera skolans lärartillgångar på det från helhetssynpunkt bästa sättet. Det är för övrigt av stort värde, om olika förfaringssätt provas.

I enkätsvaren bryter sig meningarna i frågan, hur långt upp på högsta stadiet ett modifierat klasslärarsystem bör kunna användas.

En klar majoritet förordar emellertid, att det utsträcker till att omfatta ej blott klasserna 7 och 8 utan även åtminstone vissa avdelningar av 9 a och 9 y. En generell användning av modifierat klasslärarsystem i klass 9, bortsett från g-linjen, kan enligt utredningens mening ej komma i fråga. I så fall skulle detta system i klass 9 betydligt öka i omfattning jämfört med förhållandena i de lägre klasserna, vilket ej påyrkats från något håll; de förslag om ändringar från näst högsta till högsta klassen som framförts går i stället ut på att klasslärarsystemet skall inskränkas eller avskaffas i nionde klassen. Som argument för klasslärarsystemets upphörande i denna klass har bland annat anförts elevernas ökade mognad och svårigheten för icke specialiserade lärare att behärska kurserna på ett så högt stadium.

Enligt utredningens mening kan dessa argument ej fränkännas vikt. Otvivelaktigt är fler elever i klass 9 än i klass 8 mogna för ämneslärarsystem, men det torde vara att gå för långt, om man vill göra gällande, att alla lärjungar i nionde klassen skulle ha nått en sådan mognad. Likaledes är utan tvekan kraven på lärarnas behärskning av sina ämnen störst i denna klass. När det gäller elevgrupper, som saknar starkare läggning eller mera påtagligt intresse för teoretiska studier, är kraven dock knappast så stora, att endast starkt specialiserade lärare skulle kunna motsvara dem. Vad 9 y beträffar ligger i vissa avdelningar den risken nära, att de allmänbildande ämnena försummas. I samma mån som dessa ämnen kan hållas samman av en och samme lärare minskas utan tvivel denna risk. Även värdet av kontinuitet i undervisningen och de med lärarbyten förenade olägenheterna bör beaktas. Övergång till ämneslärarsystem i klass 9 i en avdelning, där tidigare modifierat klasslärarsystem tillämpats, torde innebära, att lärarbyte måste ske i flertalet ämnen. Nackdelarna härav torde i sådana fall mängden gång mer än uppväga de med ämneslärarsystemets införande avsedda fördelarna. Utredningen har därför ansett sig böra intaga den ståndpunkten, att samma princip bör ligga till grund för bestämmande av ämneslärarsystemets omfattning i klass 9 som i klasserna 7 och 8.

Ämneslärarsystem bör således enligt de sakkunnigas mening tills vidare principiellt avses för avdelningar av klass 9, i vilka lärjungar ingår, som läser mer än ett främmande språk, modifierat klasslärarsystem för övriga. Vad som redan sagts om den lokala skolledningens frihet att på lämpligaste sätt förfoga över tillgängliga lärarkrafter bör gälla även i detta fall. Den här rekommenderade principen bör sålunda inte hindra, att olika system prövas i exempelvis 9 y.

Med hänsyn till de riktlinjer utredningen uppdragit för användningen av den nya lärartypen och på grundval av gjorda beräkningar föreslår utredningen, att undervisningen i läroämnena på enhetsskolans högstadium till 45 procent skall bestridas av högstadielärlärare och till 55 procent av ämneslärare.

Klasslärarsystemet på högstadiet föreslås i princip organiseras så, att undervisningen i läroämnena — och i någon utsträckning i övningsämnen — i en och samma klass delas mellan klassföreståndaren och en annan högstadielärlärare. En uppdelning mellan en humanistiskt och en naturvetenskapligt inriktad lärare blir då en lämplig anordning. Utredningen anser dock, att den lokala skolledningen bör ha frihet att utforma klasslärarsystemet på det sätt, som i varje särskilt fall ter sig lämpligast.

De av utredningen föreslagna nya tjänsterna är även avsedda för hjälpklasslärare på högstadiet.

Utbildningen av högstadielärlärare. Tjänster

Folkskollärarexamen bör enligt utredningens mening utgöra grunden för högstadielärlärlärarnas utbildning.

Förutsättningen för att högstadielärarna skall kunna användas på det sätt utredningen förordat är, att deras utbildning omfattar tillräckligt breda ämneskombinationer och att de erhåller en såväl teoretisk som praktisk förberedelse för klassföreståndarskapet. Sistnämnda del av utbildningen bör i första hand meddelas i det för alla gemensamma ämnet psykologi med praktiska tillämpningar.

För att det skall bli möjligt att i lärjungeavdelning, där högstadielärare avses komma att användas, fördela huvudparten av undervisningen i läroämnen mellan endast två lärare föreslår utredningen, att vidareutbildningen uppdelas på två linjer, en humanistisk och en naturvetenskaplig. På var och en av dessa skall utbildningen omfatta två huvudämnen och tre fyllnadsämnen.

Vidareutbildning i huvudämne benämnes U-kurs. En sådan omfattar en utvidgning och fördjupning av tidigare inhämtade kunskaper samt i nära samband därmed metodik för undervisning på högstadiet. I fyllnadsämne däremot lägges huvudvikten vid undervisningsmetodik. Sådan kurs kallas M-kurs. Utredningen föreslår graderade betyg på kurserna.

I fråga om ämneskombinationerna förordar utredningen följande.

Humanistisk linje

Naturvetenskaplig linje

Huvudämnen (U-kurser):

Modersmålet
Engelska
Samhällskunskap

Biologi
Fysik
Kemi
Samhällskunskap

Fyllnadsämnen (M-kurser):

Kristendomskunskap
Historia
Geografi
Biologi
Teckning
Musik
Manlig slöjd
Kvinnlig slöjd

Geografi
Biologi
Fysik
Kemi
Matematik
Teckning
Musik
Manlig slöjd
Kvinnlig slöjd

Anmärkingar: 1. Ämneskombination skall omfatta två huvudämnen och tre fyllnadsämnen. 2. Högst ett övningsämne må ingå som fyllnadsämne. 3. Modersmålet är obligatoriskt på humanistisk linje. 4. Om samhällskunskap ingår i naturvetenskaplig kombination, skall det andra huvudämnet vara fysik och fyllnadsämnena vara biologi, kemi och matematik. 5. Om samhällskunskap ej ingår i naturvetenskaplig kombination, skall två av ämnena biologi, fysik och kemi vara huvudämnen och det tredje av dessa fyllnadsämne. Matematik skall alltid ingå som fyllnadsämne jämte ett av ämnena geografi, teckning, musik, manlig slöjd och kvinnlig slöjd.

Utöver utbildning i läroämnen bör på båda linjerna även undervisning i psykologi samt auskultationer och undervisningsövningar ingå i vidareutbildningen.

När utredningen upptar även engelska bland huvudämnena på humanistisk linje, är att märka, framhålles det, att utbildningen skall avse en praktiskt inriktad färdighet. Det är nämligen huvudsakligen en sådan, som kan komma ifråga i de lärjungeavdelningar, där högstadielklasslärare beräknas komma att tjänstgöra. Det är alltså en delvis annorlunda beskaffad språkundervisning än den som omedelbart skall läggas till grund för fortsatta teoretiska studier.

Att utredningen föreslår, att U-kurs i samhällskunskap må ingå även i naturvetenskaplig ämneskombination, sammanhänger med att i betänkan- det även framföres förslag om en omläggning av det nuvarande systemet med särskilda yrkesvalslärare på enhetsskolans högstadium. Beträffande den framtida o r g a n i s a t i o n e n a v y r k e s v ä g l e d n i n g e n på högstadiet föreslår utredningen att den studie- och yrkesorienterande undervisningen i regel skall ombesörjas av läraren i samhällskunskap. I avdelningar med modifierat klasslärarsystem bör denne antingen vara klassföreståndaren eller i varje fall ha omfattande undervisning i klassen. Den enskilda studievägledningen bör främst ankomma på klassföreståndaren. Särskild studieledare för de praktiska ämnena bör kunna finnas med upp- gift främst att biträda skolledaren vid planeringen av den yrkesförberedande undervisningen och att fortlöpande hålla kontakt med arbetsförmedlingen. Utredningen finner det lämpligt att även lärare med eljest naturvetenskaplig ämneskombination får möjlighet att skaffa sig erforderlig kompetens för yrkesorienterande undervisning.

I fråga om övningsämnena såsom fyllnadsämnen i vidareutbildningen framhåller utredningen, att ämnet slöjd föreslås närmast för att pröva en viss nyorientering av ämnet i allmän-praktisk riktning samt för att möjliggöra en närmare anknytning mellan teori och praktik vid undervisningen.

Under förutsättning att genomgången klasslärarutbildning lägges till grund anser utredningen, att vidareutbildningen till högstadielklasslärare kan begränsas till två terminer. Undervisningen i psykologi med praktiska tillämpningar beräknas liksom ämnesstudierna pågå under båda terminerna, medan däremot huvuddelen av den praktiska utbildningen torde kunna koncentreras till den senare terminen.

Såsom villkor för tillträde till utbildningslinje för högstadie- klasslärare bör det enligt utredningen i de ämnen kursen avser i regel for- dras lägst vitsordet Med beröm godkänd i folkskolläraryxamen. Däremot uppställs ej några krav på föregående lärartjänstgöring. Vid i övrigt lik- värdiga meriter bör dock sökande med tidigare tjänstgöring tillerkännas

företråde framför nyexaminerade lärare. Lärarutbildningsanstaltens collegium beslutar om intagning.

För vidareutbildning av hjälpklasslärare för högstadiet föreslås två kurser av olika längd. En av dessa omfattar endast en termin och är avsedd för lärare med föregående hjälpklasslärarutbildning. Den andra kursen, som utsträcker till ett helt läsår, är avsedd för lärare utan föregående specialutbildning. För tillträde till hjälpklasslärarlinje bör fordras omkring tre års lärartjänstgöring.

Det årliga utbildningsbehovet beräknar utredningen till sammanlagt minst 374 högstadieklasslärare, av vilka, bortsett från hjälpklasslärarna, 60 procent skall vara humanister och 40 procent naturvetare. För att täcka detta utbildningsbehov föreslår utredningen såsom ett miniprogram, att årligen följande antal avdelningar på de olika utbildningslinjerna anordnas, nämligen 9 för humanister, 6 för naturvetare och 2 för hjälpklasslärare. De gjorda beräkningarna är, framhåller utredningen, i flera avseenden osäkra. Utredningen förutsätter, att beräkningar förlöpande kommer att företagas, allteftersom erfarenhet vinnes av det nya systemet, varvid erforderliga korrigeringar kan göras. Skulle enhetsskolan komma att genomföras i väsentligt långsammare takt än som nu avses, kan en minskning av antalet avdelningar bli aktuell. Å andra sidan — och detta är enligt utredningens mening troligare — får man också räkna med att flera avdelningar än som här föreslagits kan visa sig behövliga.

I syfte att underlätta rekryteringen föreslår utredningen följande ekonomiska stödåtgärder. Lärare, som tillhör avdragsgrupp 3 i avlöningsreglementet för folkskolan, bör vid tjänstledighet för vidareutbildning till högstadieklasslärare få åtnjuta lön med B-avdrag under sammanlagt 273 dagar. Övriga föreslås kunna erhålla stipendier om 1 000 kronor för år samt räntefria studielån och lån med statlig kreditgaranti. Beträffande stipendier förordas, att vissa nu gällande villkor icke skall tillämpas för här avsedda kategori studerande.

Ordinarie tjänst som högstadieklasslärare bör ledigförklaras i humanistisk respektive naturvetenskaplig ämneskombination eller såsom hjälpklasslärartjänst på högstadiet. Anvisningar för meritvärderingen bör i samma ordning, som gäller för folkskollärartjänster, utfärdas av skolöverstyrelsen. Vid sina beräkningar har utredningen utgått från att klasslärarna på högstadiet skall undervisa 24 timmar per vecka. Denna siffra är emellertid avsedd som ett medeltal. Enligt utredningen bör utövande av klassföreståndarskap inta en central plats i högstadieklasslärarnas arbete. Med klassföreståndarskapet förbundna åligganden kommer således att ta en betydande del av dessa lärares tid i anspråk. Utredningen föreslår därför, att föreskrifter utfärdas av den innebörden, att särskild hänsyn skall tagas härtill vid fastställandet av dessa lärares undervisningskyldighet.

När det gäller förläggningen och organisationen av utbildningslinjer för högstadieklasslärare framhåller utredningen, att vidareutbildningen bör inordnas som ett normalt led i det arbete som bedrivs vid lärarhögskolan i Stockholm och folkskoleseminarierna. Även om något av de närmaste åren antalet avdelningar inom seminarierna, om högstadieklasslärarlinjerna inräknas, blir så stort, att normalorganisationen måste överskridas, räknar utredningen dock med att seminarierna torde ha möjligheter att genom provisoriska anordningar tillfälligtvis bereda plats för fler avdelningar än normalt. Utredningen presenterar ett förslag till utplacering av utbildningslinjerna under läsåret 1958/59, varvid en jämn fördelning över hela landet eftersträvas, men hänsyn också togs till seminariernas utrustning med lokaler och undervisningsmateriel.

Vidareutbildningen bör organiseras så, att lästiden sammanfaller med lärarutbildningsanstaltens läsår och omfattar minst 35 effektiva studieveckor. För studerande på humanistisk och naturvetenskaplig linje kommer antalet elevtimmar att variera mellan 540 och 630. Den planerade utbildningen på den ettåriga hjälpklasslärarlinjen omfattar 665 elevtimmar.

Utredningen föreslår, att antalet deltagare per avdelning skall vara lägst 12 och högst 24. Lägsta antalet deltagare för anordnande av U-kurs bör vara 8 och för M-kurs 5. Varje deltagare bör auskultera under cirka 20 lektionstimmar och fullgöra övningsserier under sammanlagt 16 lektionstimmar.

Den pedagogiska och administrativa ledningen skall enligt utredningens förslag omhänderväras av seminariets respektive lärarhögskolans rektor.

Vid fastställande av dennes undervisningsskyldighet bör skälig hänsyn tagas till den ökning av rektors arbetsbörda, som de nya linjerna medför.

Undervisningen bestrides av lärare vid respektive lärarutbildningsanstalter men även av lärare från andra högre läroanstalter. För lärare, som på heltid tjänstgör på sådan utbildningslinje, bör undervisningsskyldigheten fastställas till 12 veckotimmar. Om lärare där fullgör endast en del av sin tjänstgöring, reduceras vederbörandes normala undervisningsskyldighet i proportion till omfattningen av denna tjänstgöring.

Med hänsyn till att den planerade vidareutbildningen under en tid framåt måste få karaktären av försöksverksamhet i delvis ny riktning, hemställer utredningen om medel till centrala ämneskonferenser. Vidare föreslår utredningen, att medel anvisas för pedagogisk konsultverksamhet.

Vad beträffar de årliga kostnaderna för den planerade vidareutbildningen beräknas dessa i fråga om lärarlöner komma att uppgå till 77 011 kronor per avdelning på humanistisk linje, 102 049 kronor på naturvetenskaplig och 37 627 kronor på ettårig utbildningslinje för hjälpklasslärare. Därtill kommer andra kostnader, som per avdelning uppgår

till 12 574 kronor. De totala kostnaderna för budgetåret 1958/59 beräknas till 2 509 000 kronor, inberäknat kostnader för stipendier och räntefria studielån. Därav utgör 150 000 kronor engångskostnader.

Nuvarande tjänster i lönegrad A 17 m. m.

Inrättandet av ordinarie tjänster för högstadielklasslärare i den omfattning utredningen föreslår aktualiserar frågan om behovet i fortsättningen på försöksskolans högstadium av folkskollärartjänster i 17 lönegraden. Problemet måste, menar utredningen, ses mot bakgrunden av den ännu rådande bristen på akademiskt utbildade ämneslärare. Utredningen har inte verkställt egna undersökningar på detta område. Sådana utföres emellertid för 1955 års universitetsutredning, och utredningen har för sin del stannat vid att söka bilda sig en uppfattning om läget genom att ta del av tillgängliga uppgifter. Det synes förhålla sig så, att den nuvarande bristen på akademiskt utbildade lärare i humanistiska ämnen redan inom några få år är övervunnen för att efterföljas av en period av markerat akademikeröverskott. Problemet med ämneslärartillgången synes utredningen snart icke så mycket bli en fråga om särskilda åtgärder för att stimulera examination av filosofie magistrar som om att leda strömmen av studerande in på valet av lämpliga ämneskombinationer.

Mot bakgrunden av vad som här anförts, finner utredningen det icke längre nödvändigt att på enhetsskolans högstadium uppehålla anordningen med folkskollärartjänster i 17 lönegraden. Utredningen föreslår, att tjänstetypen successivt avvecklas från och med läsåret 1959/60.

Vid de traditionella högre skolorna torde underlaget för tjänsterna i Ae 17 raskt minska genom att realskolan och flickskolan under övergångstiden i stor utsträckning omorganiseras till tre- respektive femåriga former. Ae 17-tjänsterna för vidareutbildade folkskollärare bör, anser utredningen, vid de högre skolorna lämpligen avvecklas i den takt, varmed underlaget i form av klasserna 1⁵, 2⁵ och 1⁴ resp. 1⁷, 2⁷ och 1⁶ krymper.

I och med att utbildningen för högstadielklasslärare kommer igång, bör enligt utredningens uppfattning de nuvarande befodringskurserna upphöra. Utredningen förutsätter, att befodringskurserna för yrkesvalslärare respektive i merkantila ämnen ersättes av andra utbildningskurser. Utredningen finner det önskvärt att framgent liksom hittills klasslärare beredes möjligheter att vidareutbilda sig till ämneslärare. Sådan utbildning anses dock normalt böra ske på den akademiska vägen och syfta till adjunktskompetens.

Utredningen föreslår vidare vissa övergångsanordningar, inebärande i huvudsak följande. Avvecklingen av tjänsterna i Ao 17 på enhetsskolans högstadium sker genom att dessa fr. o. m. den 1 juli 1959 ombildas till tjänster för högstadielklasslärare. Folkskollärare, som uppfyller hittillsvarande utbildnings- och tjänstgöringskrav för behörighet till

tjänst i 17 lönegraden, får generellt behörighet till tjänst såsom högstadielklasslärare. Under vissa betingelser kan innehavare av tjänst i 17 lönegraden få välja mellan att flytta över till tjänst som högstadielklasslärare eller att tills vidare bli kvar i sin nuvarande tjänsteställning. Vidare föreslås, att nu gällande arvodesförmåner för folkskollärare med behörighet till tjänst i 17 lönegraden vid tjänstgöring på högstadiet och vid de högre skolorna tills vidare förblir bestående även efter avvecklingen av tjänsterna i 17 lönegraden.

Folkskollärare med behörighet till tjänst i 17 lönegraden, förvärvat genom befordringskurser eller akademiska studier, beredes möjlighet att vinna behörighet till ämneslärartjänst i Ao 19 och 21 och adjunktstjänst i Ao 21 och 23 genom att påbygga utbildningen med akademiska betyg, exempelvis på sätt som föreslagits av skolöverstyrelsen i skrivelse till Kungl. Maj:t den 8 april 1957; utredningen betonar att åtgärden i vad gäller befordringskurserna är en övergångsföreteelse.

4. Remissyttranden över lärarutredningens betänkande

Remissinstansernas inställning i stort till lärarutredningens förslag om ett modifierat klasslärarsystem på enhetsskolans högstadium och om detta systems tillämpning torde få karakteriseras såsom övervägande tveksam eller negativ. En klar uppdelning av remissvaren i tillstyrkande och avstyrkande låter sig i åtskilliga fall inte göra.

Till de positivt inställda remissorganen hör *statskontoret*, som utan närmare kommentarer säger sig för sin del kunna godtaga utredningens riktlinjer för lärarfrågans lösning och som i sitt utlåtande i övrigt endast reser invändningar mot vissa detaljförslag i fråga om lärarutbildningens anordnande. Tillstyrkande yttranden har inkommit från övervägande antalet hörda *folkskoleseminarier* och ungefär halva antalet hörda *skolstyrelser* i försöksdistrikt, vilka därvid i stort sett godtagit utredningens motivering. Förslaget accepteras vidare utan egentliga erinringar av inemot hälften av de folkskolinspektörer, som yttrat sig. Särskilt positiv ställer sig *inspektören i Stockholms läns södra inspektionsområde*, som anför bland annat följande.

Den nya kategori av lärare, som utredningen föreslår, skall närmast ha ungdomsledartyp med förmåga att ta hand om eleverna i denna ålder och entusiasmera dem för arbetet. En skolning för ändamålet inriktas mera på ungdomsproblemen som sådana än på akademiska kunskaper. För dem som varit i tillfälle att se dylika klasslärares förmåga att skapa ny anda och arbetslust i förvildade klasser står det fullt klart att detta är en riktig modell avpassad att omställa skolleda och missanpassning till mera positivt bildningsarbete. Det gäller dock i första hand att få fram personligen lämpliga krafter. Sådana finns och kan också lätt stimuleras fram med lämplig lönesättning.

Med klasslärare för de elever det här gäller blir möjligheterna till friare arbetssätt och växling i arbetet avsevärt större. Enbart detta är en stor vinst. Därtill kommer den känsla som eleven får av att vara omhändertagen och betraktad som en individ med individuella omsorgsbehov. Skillnaden i mognad mellan olika elevkategorier är påtaglig. I regel kräver de för teoretiska studier omogna eleverna mer personlig omsorg än de studiebegåvade.

Till dem som menar att systemet med olika lärarutbildning för olika kategorier av elever under alla förhållanden måste vara odemokratiskt i en enhetsskola kan man ställa den frågan: Är det då mera demokratiskt att genom ett ämneslärarsystem, som visat sig ödesdigert för vissa elevers uppfostran, direkt riskera allt man velat vinna med enhetsskolan för dessa elever? Situationen är här ungefär densamma som för vissa specialklasser i folkskolan. Att hänvisas till en sådan kan ibland kännas mindre ärofyllt. När eleven väl kommit in i arbetet där, verkar dock den dagliga trivseln med arbetet och känslan av att man lär något och får ut något av skolan så välgörande, att eleven finner sig väl tillrätta med placeringen. Och vad viktigare är — hans utveckling och sociala anpassning blir påtagligt bättre. När man vet detta, är det inte svårt att välja mellan ämneslärarsystem och klasslärarsystem för de elever på enhetsskolans högstadium det här gäller. Finesser i lärarens teoretiska utbildning spelar i dessa sammanhang en relativt liten roll i jämförelse med lärarens personliga förutsättningar för att ta hand om eleverna, leda och stimulera deras arbete.

Bestämt avstyrkande är remissvaren från *SACO, LR, matematisk-naturvetenskapliga fakulteten vid universitetet i Lund* och *särskilda skolstyrelsen i Bollnäs stad*. Till de helt avstyrkande bör även räknas *folkskoleseminarierna i Stockholm och Uppsala* (kollegiets majoritet), *folkskolinspektören i Kristianstads läns västra inspektionsområde* och *högstadietkollegiet vid enhetsskolan i Linköping*. Också den i ärendet inkomna skriften från *Sveriges socialdemokratiska studentförbund* innehåller ett klart avstyrkande.

1957 års skolberedning avstyrker förslaget att ett modifierat klasslärarsystem med högstadietklasslärare skall införas på enhetsskolans högstadium, »för så vitt därmed avses en generell och ovillkorlig anordning». *Skolöverstyrelsen* förklarar sig icke kunna tillstyrka utredningens förslag i oförändrat skick.

Åtskilliga remissinstanser ger uttryck för tveksamhet eller vill acceptera lärarutredningens förslag endast med vissa — ofta väsentliga — modifierationer. I denna grupp märks bland andra *representanter för universiteten*, ett par *folkskoleseminarier*, omkring halva antalet hörda *folkskolinspektörer* och *skolstyrelser* samt *TCO* med *folkskolläraryrkesförbunden* och *fackläraryrkesförbundet*. I ett flertal fall betonas särskilt att nu endast mer eller mindre begränsade försök bör göras. Så är t. ex. fallet i vissa *universitets- och högskolelyttranden* samt i remissvaren från *universitetskanslern*, *överstyrelsen för yrkesutbildning*, *seminarieläraryrkesföreningen*, *landskommunernas förbund* och *stadsförbundet*. Även *skolöverstyrelsen* förordar en försöks-

verksamhet, vilken dock rätt väsentligt skulle avvika från vad utredningen föreslagit.

Att behov av att koncentrera undervisningen i en klassavdelning på ett fåtal lärare föreligger, därom är remissinstanserna överlag eniga med utredningen. Om behovets omfattning och sättet att tillgodose detta behov råder dock delade meningar. Speciellt bland yttrandena från skolstyrelserna finner man önskemål om en mer klasslärarbetnad undervisning på högstadiet; som exempel må här anföras vissa uttalanden i remissvaret från *Göteborgs allmänna skolstyrelse*.

Erfarenheterna från försöksverksamheten, inte minst i Göteborg, har visat, att denna skarpa gräns mellan klasserna 6 och 7 inte går att upprätthålla. Ett renodlat ämnesläraresystem på högstadiet passar dock inte alla elever och alla klasser. En ganska stor del av eleverna saknar den intellektuella mognad som erfordras för ett ämnesläraresystem. De behöver en fast, konsekvent, samordnad ledning under de mycket känsliga pubertetsåren. Ämnesläraresystemet gör dem desorienterade och oroliga. Ordning och disciplin och därmed också resultaten av undervisningen blir lidande på detta. Denna typ av elever har ofta inga möjligheter att tillgodogöra sig den teoretiskt betonade undervisning, som meddelas de intellektuellt mognare eleverna. Klassläraren bör ha större möjlighet att förutom kunskapsmeddelandet lära dem god ordning och goda arbetsvanor. Härigenom skapas trivsel för dessa elever (och andra) i skolan. Detta är framför allt en fråga om *lärarlämplighet* och ej om så eller så stora kunskaper hos läraren i ett eller fler ämnen. Ett modifierat ämnesläraresystem eller kanske rättare ett modifierat klassläraresystem har visat sig nödvändigt för en rad elever. 1957 års lärarutredning har också tagit konsekvenserna av denna erfarenhet och föreslagit »Högstadielklasslärare» i enhetsskolan. Om man bortser från den otympliga benämningen, måste man i dagens läge acceptera det föreslagna systemet i princip.

Vad har utredningens förslag för *principiell innebörd* i förhållande till skolreformens ledande tankar? Kan med fog sägas att vi nu får en definitiv uppdelning av högstadiets elever i två grupper, en som får teoretisk utbildning och en som får praktisk utbildning, varvid man ger den förra en lärarekategori med »högare utbildning» och den senare en lärarekategori med »lägre utbildning»? Man kan fråga sig, om man i förslagets genomförande ser ett konserverande av den nuvarande uppdelningen i realskola och folkskola fast med andra namn. Till detta kan följande anföras. Förslaget bygger på erfarenheterna från försöksdistrikten. Ämnesläraresystemet har misslyckats med att ge sådant innehåll åt och intresse för undervisningen för de elever, som i allmänhet betecknas som ointresserade av teoretiska studier, så att dessa kunnat få en meningsfull skolgång.

Genom att tilldela en lärare en stor del av undervisningen i en avdelning skulle större utrymme ges för skolans fostrande verksamhet och det personliga omhändertagandet av eleverna. Värdet av detta framhålls i ett mycket stort antal yttranden, men man betonar också från många håll, att de elevvårdande uppgifterna har betydelse inte endast för de mindre teoretiskt inriktade eleverna utan i lika hög grad för alla elevkategorier på hög-

stadiet. Det framhålles ofta, bland annat från *LR:s* sida, att även lärare med ämneslärarutbildning kan vara mycket väl lämpade att som klassföreståndare med ett större antal timmar i en klassavdelning särskilt ägna sig åt fostrande och vårdande uppgifter och att nuvarande bestämmelser ger relativt stora möjligheter att, om särskilt behov därav föreligger, tilldela en lärare en större del av undervisningen i en klass.

Lärarytredningen bygger i stor utsträckning sina förslag på det material, som framkommit vid en av utredningen anordnad enkät främst bland skolledarna i försöksdistriktet, vilken avsåg att utröna hur man hittills använt olika lärarkategorier på högstadiet, erfarenheterna av nu tillämpade anordningar och åsikter om behovet och omfattningen av ett modifierat klasslärarsystem. I en del remissyttrandet, t. ex. från *skolberedningen* och *LR*, framföres kritik mot undersökningsmaterialet och analysen därav. Man påtalar då bland annat en viss ofullständighet och ensidighet i enkätens utformning och menar också, att de, som besvarat enkäten, i stor utsträckning saknat möjligheter att avge på erfarenheter och jämförelser grundade svar, bland annat därför att förhållandena under uppbyggnaden av försöksskolornas högstadier och den rådande lärarsituationen inte medgivit en verklig prövning av ett genomfört ämneslärarsystem. Materialet anses utgöra en alltför svag grund för så genomgripande förslag, som dem utredningen framlagt.

De huvudsakliga invändningarna mot utredningens förslag om ett modifierat klasslärarsystem och om systemets tillämpning kan samlas under det i remissyttrandena ofta återkommande uttrycket att förslaget strider mot enhetsskoletanken. Farhågor för att det föreslagna systemet skall medföra en definitiv klyvning av elevklientelet och därmed rikta ett grundskott mot enhetsskolan utgör inte endast huvudinvändningen i de flesta remissyttrandet, som går i negativ riktning, utan framkommer även i stor utsträckning i svaren från de remissorgan, som är mer positivt inställda till förslaget i stort. Dylika farhågor har mycket ofta givit anledning till egna förslag eller till förordande av vissa modifikationer, begränsad försöksverksamhet eller förnyad prövning av frågan.

Invändningarna av denna art kan i korthet sägas innehålla följande. Användningen av lärare med lägre kompetens i mindre teoretiskt inriktade klasser kommer att i varje fall hos elever och föräldrar skapa en föreställning om »bättre» och »sämre» linjer. De olika utbildningsvägarnas ställning som likvärdiga kommer i fara. Även om man på många håll anser det nödvändigt att göra en viss differentiering av eleverna efter tillvalsämnen, motsätter man sig en differentiering av undervisningen mellan ämneslärare och klasslärare. Den föreslagna tillämpningen av systemet tar ej i tillräcklig grad hänsyn till att också inom ett- och nollspråkiga avdelningar i betydande utsträckning finns elever med god studiebegåvning och elever tillhörande ett mellanskikt. Tillval av mer än ett främmande språk blir

dessutom allt vanligare och utgör knappast något kriterium på en mer teoretisk inriktning hos eleven. Elever, som väljer en praktiskt inriktad studieväg, har vidare också de rätt att i de teoretiska läroämnena få en så god undervisning som möjligt. För att kunna lägga undervisningen så, att intresset väckes även hos mindre studieinriktade elever, krävs att läraren väl behärskar sitt ämne. Den vertikala tudelning av högstadiet, som det föreslagna systemet befaras medföra, innebär ett konserverande av det hittillsvarande parallellskolesystemet. Möjligheterna för eleverna att övergå från en studieväg till en annan försvåras och elevernas frihet att välja ämnen efter sina förutsättningar och intressen äventyras. Man kan också vänta sig att de praktiska klasserna på ett icke önskvärt sätt kommer att utarmas på teoretiska begåvningar. Den uppmjukning av gränserna och den ökade förståelse de olika lärarkategorierna emellan, som den obundna användningen på högstadiet av nuvarande vidareutbildade folkskollärare bidragit till att åstadkomma, kan befaras bli omintetgjord, om en kategori lärare i läroämnena nu blir bunden enbart till vissa delar av högstadiet. Vidare medför det i små distrikt med endast ett par parallellavdelningar speciella svårigheter att ha många lärare av typen högstadielklasslärare. Utrymmet för ämneslärarnas tjänstgöring blir nämligen i en mindre skola för litet, om dessa endast skall ägna sig åt de teoretiskt inriktade eleverna. Med den förutsedda kategoriklyvningen blir också en utveckling mot partiella högstadier svår att motverka, då man på sina håll kommer att vilja bibehålla icke teoretiska klassavdelningar av högstadiet vid en bygdeskola med högstadielklasslärare som enda pedagoger. Systemet kan därmed i många fall påverka hela planeringsarbetet.

Såsom exempel på invändningar av här angivet slag må följande yttranden återges.

Folkskoleseminariet (för kvinnliga elever) i Stockholm:

Utredningen föreslår själv, att högstadielklasslärarna skall användas för elever utan studiebegåvning eller studieintresse. Det är då rimligt, att de avdelningar, som får sådana lärare, kommer att betraktas som klasser med elever utan studiebegåvning eller studieintresse, d. v. s. som mindre värda än avdelningar med ämneslärare. Det är därför helt riktigt, att systemet med klasslärare för vissa studievägar sätter vägarnas likvärdighet i fara.

Utredningen synes på denna punkt själv hesitera inför sitt förslag. Den understryker, att den lokala skolledningens frihet inte får beskäras och att rektor måste ha full rätt att disponera skolans lärartillgångar på det från helhetens synpunkt bästa sättet. Detta bör innebära, att rektor skall kunna placera högstadielklassläraren även i tvåspråkiga klassavdelningar. Men uppenbarligen räknar utredningen inte med detta som en reell möjlighet annat än i undantagsfall. Normalt sett kommer högstadielklasslärarna att enligt utredningens egna intentioner användas »i avdelningar, vilka i sin helhet består av elever, som icke deltar i undervisningen i något främmande språk eller läser endast ett sådant».

Genom denna anordning kommer enhetsskolan emellertid att uppdelas på en realskolelinje med ämneslärare och en folkskolelinje med klasslärare. Med andra ord: enhetsskolan skulle inte längre vara enhetsskola. Avsikten med enhetsskolan var just att den gamla tudelningen inom det svenska skolväsendet skulle övervinnas.

En tudelning av enhetsskolans högstadium på en realskolelinje och en folkskolelinje skulle snabbt få ogynnsamma verkningar. Det nuvarande starka inslaget av begåvningar i de praktiskt inriktade klasserna skulle minska och den praktiska vägen utarmas på intelligens på samma sätt som skett med folkskolans högre klasser i det gamla skolsystemet. Tillströmningen till den teoretiska vägen skulle kraftigt öka och kanske bli lika omfattande som den till realskolan. Enhetsskolans värdefullaste tillgång, elevernas frihet vid valet av studieväg, skulle därmed äventyras.

Kollegiet, som förundrat sig över att utredarna inte analyserat sitt förslags konsekvenser för enhetsskolesystemet, måste alltså av praktiska och av principiella skäl avstyrka förslaget, att en särskild kategori lärare utbildas för de praktiskt inriktade klasserna på enhetsskolans högstadium.

Folkskolinspektören i Östergötlands läns västra inspektionsområde:

Vad som möjligen kan skapa någon betänksamhet inför förslaget om inrättande av särskilda klasslärartjänster på högstadiet är den kategoriskillnad som därmed kan befaras uppkomma med åtföljande olikartade uppskattningar ifråga om klassens och undervisningens standard och halt samt lärarens värde. Under beaktande av den likvärdering av olika linjer, klasser och arbetsgrupper, som enhetsskolan väl får anses eftersträva, skulle den föreslagna anordningen möjligen kunna medföra någon deklassering av de klasser och lärare, som beröras av den föreslagna anordningen. Detta vore i så fall en mindre lycklig konsekvens.

Å andra sidan har försöksverksamheten givit vid handen, att elevmaterialets heterogena sammansättning påfordrar särskilda anpassningsåtgärder från skolans sida. Det är ingen tvekan därom, att vissa grupper av enhetsskolans elever har ett starkt behov av sådan personlig omvårdnad och vägledning som klasslärarsystemet medger och kan innebära. Häri ligger därför enligt min mening en särskild tillgång, som kan vara av största betydelse för elevernas personliga utveckling. Möjlighet att inrätta klasslärartjänster på högstadiet syns mig därför böra tillskapas utan att användningsområdet begränsas eller fixeras till vissa klasser eller linjer. I största allmänhet vill man se denna organisation som en reservresurs att efter behov kunna tillämpas, där skolsituationen så kan anses påkalla och den lokala skolledningen bedömer anordningen som lämplig.

Folkskolinspektören i Kalmar läns södra inspektionsområde:

I det planeringsarbete, som nu pågår för gränsdragning av högstadieområdena, har en skola på tre parallellavdelningar ansetts vara det minimum, som man bör sträva emot, för att differentieringen och lärarfrågan skall kunna lösas tillfredsställande. Man har även förutsatt fullständiga högstadier, alltså även med 9 g. Detta innebär, att partiella högstadier avisats, såväl med horisontell som vertikal klyvning av högstadiet. Principerna har växt fram ur erfarenheten från försöksverksamhet och planeringsarbete.

Vad kan nu frågan om de 45 procenten högstadielärare ha för inverkan på planeringen.

1. I ett treparallelligt högstadium reduceras antalet erforderliga ämneslärare så väsentligt, att det finns risker för att vissa ämneskombinationer icke kan fyllas, till förfång även för de tvåspråkiga eleverna.

2. Det partiella högstadiet torde bli svårt att motverka, särskilt ute på landsbygden. De små kommunerna skulle med starka skäl kunna säga: »Vi behåller de elever, som skall undervisas av högstadielärlärare hemma. Det går lika bra för dessa lärare att bo i vår kommun, vårt samhälle, som vid centralskolan och så spar vi skolskjutsar.» Och resonemanget kommer nog att fortsätta med något om lokalerna, t. ex. att det räcker med ett naturkunskapsrum med något förstärkt utrustning. Därmed skulle vi ha klyvningen kvar med en 9-årig folkskola + en realskola, den senare för de tvåspråkiga eleverna.

Därmed torde också hela planlägningsarbetet i många fall få göras om och enhetsskolan vara slopad. Man känner en viss olust inför tanken på att denna utveckling nu är tänkbar i och med det framlagda förslaget.

För egen del anser jag därför att förslaget går för långt. Vore det inte möjligt med ett mindre vittgående förslag, som mera går in på ett modifierat ämneslärarsystem än klasslärarsystem och som bättre tillvaratager båda systemens fördelar (och nackdelar). Jag godtäger utredningens uppdelning av elevklientelet men föreslår, att var och en av ifrågavarande avdelningar har *en* klassföreståndare med lägst 10 veckotimmar i klassen samt därutöver ämneslärare. För ämneslärarna bör gälla, att deras antal bör begränsas för varje avdelning så långt möjligt är.

Folkskolinspektören i Kristianstads läns västra inspektionsområde:

Det är något väsentligt, som inträffar, därest nära hälften av högstadiets elever skola berövas den överlägsenhet i arbetsresultat, som ämneslärarsystemet enligt utredningens uttalande dock medför. Det har visserligen framhållits, att det personliga omhändertagandet och skolans fostrande gärning skulle vara det mest väsentliga för 45 % av högstadiets elever, varför dessa böra ha sin huvudsakliga undervisning i läroämnena av högstadielärlärare, men den fostrande gärningen torde vara lika väsentlig för de teoretiskt inriktade eleverna. Det är motbjudande, att man i en demokratisk skola i så stor utsträckning skall uppdelas såväl lärare som elever i skilda grupper på grund av olika håg och fallenhet för teoretiska läroämnena. Jag är fullt ense med utredningen, att ett modifierat klasslärarsystem är motiverat för vissa elever på högstadiet, men jag är icke övertygad om, att det skall erfordras för ett så stort antal, som förslaget förutsätter.

Särskilda skolstyrelsen i Mörbylånga:

Enligt skolkommissionens betänkande skulle arbetssättet i enhetsskolan vara en syntes av klass-, individual- och gruppundervisning. Den sistnämnda undervisningsmetoden med dess socialt fostrande moment har med det nu tillämpade ämneslärarsystemet kommit i bakgrunden. Denna arbetsform är emellertid speciellt betydelsefull i klasser med låg begåvningsnivå. Med tillgång till den föreslagna lärartypen torde det dock bli möjligt att låta denna undervisning få en mera framträdande plats i skolarbetet. Särskilda skolstyrelsen kan i detta sammanhang icke underlåta att peka på faran av, att vissa skoldistrikt inom en högstadieregion besluta sig för att behålla de icke teoretiska klasserna kvar i hemkommunen med högstadielärlärare som enda pedagoger, medan de mot teoretiska studier inriktade eleverna centraliseras. Följderna av ett dylikt förfaringsätt skulle ur so-

cial och pedagogisk-psykologisk synpunkt bli besvärande, och man kan ifrågasätta, om icke hela försöksverksamhetens och enhetsskolans idé därmed kunde anses förfuskad.

Särskilda skolstyrelsen i Nederkalix:

Utredningen finner behov föreligga av en helt ny typ av lärare på enhetsskolans högstadium, s. k. högstadielklasslärare. Förslaget innebär att enhetsskolan skulle få två helt olika lärarkategorier med undervisning i läroämnena — ämneslärare för de teoretiskt inriktade eleverna — klasslärare för de mera praktiskt inriktade. Enbart härigenom dras en »klassgräns» mellan elever av olika inriktning. Organisatoriskt kommer det att medföra skild pedagogisk ledning, och ett flertal praktiskt betingade åtgärder kommer att bidra till ett skiljande av de två elevgrupperna. Den organisatoriskt sammanhållna enhetsskolan torde härigenom få ett allvarligt grundskott. Enhetsskolan får *en* linje som i mycket är en fortsättning på den gamla folkskolan, *en annan* linje, som närmast blir en lärdomsskola av den gamla realskolans typ. — Önskemålet om ett modifierat klasslärarsystem bör kunna nås, utan att föreslagen ny typ av lärare på högstadiet införes. Enbart en omläggning av nuvarande vidareutbildning för folkskol-lärare med högstadietjänst torde härvid vara tillfyllest.

Stockholms folkskoledirektion:

Det framstår för direktionen som ofrånkomligt, att lärarutredningens förslag skulle leda till att skillnaden mellan de teoretiska och praktiska studievägarna på enhetsskolans högstadium skulle markeras på ett sätt, som direkt strider mot enhetsskoletanken.

Detta leder enligt folkskoledirektionens uppfattning till att en så schematisk uppdelning av ämneslärarens respektive högstadielklasslärares arbetsområden som uppdelningen på å ena sidan tvåspråkiga och å andra sidan noll- och enspråkiga elever icke kan accepteras. En annan indelningsgrund, som mera direkt tar sikte på elevernas omvårdnadsbehov, sådant det i det enskilda fallet givit sig tillkänna, skulle vara att föredraga och borde i distrikt av Stockholms omfattning icke vara en omöjlighet, även om det skulle visa sig, att behovet av de s. k. högstadielklasslärarna skulle sjunka från utredningens 45 % till kanske 10 å 15 %. Det bör i detta sammanhang framhållas, att utredningen själv påpekat, att bristen på akademiskt utbildade lärare i de humanistiska ämnena inom kort är hävd och kommer att övergå i ett överskott.

LR:

Med ett klasslärarsystem enligt utredningens förslag missgynnas alla sådana elever i noll- eller enspråkiga avdelningar, som visar t. ex. en matematisk-naturvetenskaplig begåvning eller särskild fallenhet för något eller några humanistiska orienteringsämnen. Att undandraga sådana elever en ämneslärarundervisning är ett klart avsteg från en av enhetsskoletankens bärande principer: den enskilde elevens rätt och möjlighet till den för honom bästa utbildningen. Denna aldrig ifrågasatta princip i förening med elevernas möjlighet till linjebyte utgör enligt LR:s mening det verkligt värdefulla i enhetsskolesystemet. Ingendera av dessa möjligheter får försväras, vilket i hög grad måste bli följderna av ett klasslärarsystem i enlighet med utredningens förslag. Ett realiserande av detta förslag skulle sålunda betyda, att det nuvarande parallellskolesystemet komme att ersättas av ett vida sämre sådant. Att under sådana förhållanden inför allmänheten

och målsmännen hävda att de olika linjerna är likvärdiga, torde ligga utanför skolans möjligheter.

Överstyrelsen för yrkesutbildning:

Även överstyrelsen är övertygad om att det på enhetsskolans högstadium finns ett ej obetydligt antal elever, som är i behov av större kontinuitet i undervisnings- och behandlingsmetoderna, än vad de kan få genom ett ämneslärarsystem. Enligt överstyrelsens mening påträffas elever med behov av klasslärare även bland teoretiskt studieinriktade elever. Överstyrelsen ifrågasätter därför lämpligheten av utredningens uttalande, att ämneslärarsystemet, »tills vidare principiellt avses för avdelningar av klass 9, i vilka lärjungar ingår, som läser mer än ett främmande språk». I återgivandet av enkätsvar anför utredningen, utan att ange att referatet hänför sig till viss utbildningslinje, att det otvivelaktigt förhåller sig så, »att åtskilliga lärjungar känner sig desorienterade och har svårt att ställa om sig efter olika lärares undervisningssätt». Utredningen drar därav den enligt överstyrelsens mening riktiga slutsatsen, att då det för närvarande inte är möjligt att fixera, hur stor del av lärjungarna på enhetsskolans högstadium, som bör ha ett s. k. modifierat klasslärarsystem, lett av högstadielklasslärare, »måste systemet först prövas under ett antal år». Överstyrelsen vill tillstyrka, att en sådan prövning kommer till stånd, men vill samtidigt ifrågasätta, om icke denna prövning bör omfatta samtliga elevkategorier.

Utredningen framhåller, att det bör vara klassavdelningarnas faktiska struktur, som skall avgöra, om de skall infogas i ett ämnes- eller i ett klasslärarsystem. Det återopade materialet visar emellertid, att klassavdelningarnas struktur inte är statisk. Om tillströmningen till 9 y av elever med över genomsnittlig begåvning fortsätter, kommer en utjämning att ske av skillnaden i begåvningshänseende mellan de olika linjerna inom klass 9. Överstyrelsen anser det betydelsefullt, att de välbegåvade eleverna ej blir underrepresenterade i 9 y. Den realistiska syn på barnens studieförutsättningar, som utredningen anser att föräldrarna behöver, skall inte bara syfta till att avleda de intellektuellt svaga från 9 g; den skall bl. a. också syfta till att i ökad omfattning vägleda ungdomar med förutsättningar därtill att även via 9 y övergå till fortsatt praktisk utbildning på gymnasienivå. För vissa avdelningar inom 9 y kan därför ämneslärarsystem tänkas ifrågakomma.

Skolöverstyrelsen:

Överstyrelsen hyser den uppfattningen, att den personliga omvårdnaden måste gälla alla elever på enhetsskolans högstadium liksom i övrigt för skolans elever på detta åldersstadium, icke minst med hänsyn till den ömtåliga brytningstid, som de under dessa skolår befinner sig i. De synpunkter och metoder, som är relevanta ifråga om fostran och utbildning av elever i denna åldersgrupp i 1- och 0-språkiga avdelningar, torde i hög grad äga tillämpning även på lärjungar i 2-språkiga avdelningar. Lika angeläget är, att alla elever får sin undervisning meddelad av lärare, som har tillräckliga fackkunskaper för att kunna lämna en fullgod och intresseväckande undervisning på det stadium och den linje det gäller. Därvid bör beaktas, att väl studielämpade elever finns även i 1- och 0-språkiga avdelningar. Det vore enligt skolöverstyrelsens mening beklagligt, om — såsom i åtskilliga yttranden befaras — ett införande av det av utredningen föreslagna systemet i målsmännens ögon skulle te sig som en uppdelning av

högstadiet i två parallella linjer med olika värde med hänsyn till lärarnas olika utbildning.

Överstyrelsen anser, i likhet med utredningen, att ett modifierat klass- eller ämneslärarsystem som komplettering till redan befintliga lärarkategorier har en viktig uppgift att fylla på enhetsskolans högstadium. En sådan anordning är också möjlig enligt de allmänna försöksskolebestämmelserna. Frågan gäller alltså närmast, dels hur ifrågavarande lärare bör utbildas, dels i vilken utsträckning de skall användas. Ett modifierat klass- eller ämneslärarsystem får icke medföra någon kategoriklyvning mellan 0- och 1-språkiga avdelningar å ena sidan och 2-språkiga å den andra. Alla elever på ifrågavarande skolstadium behöver den personliga omvårdnad, som utredningen betraktar såsom en väsentlig uppgift för de föreslagna högstadielklasslärarna. Utbildningen av dessa bör om möjligt ordnas så, att den ej leder in på ett sidospår, vilket enligt överstyrelsens uppfattning blir fallet, om utbildningen genomföres i enlighet med utredningens förslag.

1957 års skolberedning:

Än mer betänksam blir skolberedningen dock inför några av de principiella konsekvenser som är förknippade med lärarutredningens förslag om ett modifierat klasslärarsystem med högstadielklasslärare. En uppdelning av den del av högstadiets lärarkår, som lärarna i läroämnena utgör, i ämneslärare respektive klasslärare med artskild utbildning och med skilda arbetsuppgifter kunde tänkas främja en motsvarande vertikal tudelning av högstadiets elevpopulation och på ett konstlat sätt låta den ena utbildningsvägen på högstadiet för målsmännen framstå som »finare» än den andra. En sådan mer eller mindre uttalad uppdelning av eleverna i skilda grupper med hänsyn till olika håg och fallenhet för teoretiska studier strider uppenbarligen mot för försöksverksamheten grundläggande förutsättningar. Lärarutredningen har givetvis aldrig avsett en effekt som den här angivna, utan tvärtom givit uttryck åt en motsatt önskan. Som ett tecken på att skolberedningens farhågor icke är ogrundade må dock framhållas att, sedan lärarutredningens förslag framlagts, har redan ifrågasatts om inte vissa, framför allt mindre skoldistrikt inom en region skulle kunna behålla de icke teoretiska klasserna kvar i hemkommunen med högstadielklasslärare som enda pedagoger, medan de mot teoretiska studier inriktade eleverna centraliseras till högstadieskolor, där de kan erhålla utbildning av akademiskt utbildade lärare i läroämnena. Genom en sådan utveckling skulle högstadiets differentieringsfråga i ett stort antal fall lösas på ett rätt oväntat sätt, om lärarutredningens förslag genomfördes, varigenom det åt skolberedningen givna uppdraget skulle väsentligen föregripas. Beredningen vill också erinra om att det enligt dess direktiv tillkommer den att slutligt bedöma och avge förslag angående användningen av de skilda lärarkategorierna på skolans olika stadier.

Universitetskanslern understryker, att lärarutredningens förslag helt vilar på principen att — med hänsyn till olika elevgruppers utbildningsbehov — en uppdelning av eleverna på olika avdelningar äger rum i enhetsskolan redan fr. o. m. 7:de klass. Kanslern anför vidare bland annat följande.

Ett starkt skäl för en sådan differentiering har utredningen presterat, då den vid jämförelse mellan klass- och ämneslärarsystemen betonat det sist-

nämndas obestriddliga överlägsenhet för »elever med intresse och förutsättningar för teoretiskt inriktade studier» men däremot funnit ett — mer eller mindre modifierat — klassläraresystem överlägset, då fråga är om mindre studiebegåvade elever. Huruvida en sådan differentiering av eleverna står i överensstämmelse med de grundläggande principerna i statsmakternas beslut om enhetsskolan, må här tills vidare lämnas därhän.

Under angiven förutsättning om differentiering av eleverna på enhetsskolans högstadium tillstyrker jag att försöksvis en utbildning av det slag utredningen föreslagit måtte anordnas. Detta innebär icke att jag tagit bestämd ställning till samtliga utredningens mera detaljerade förslag beträffande ifrågasatt utbildning. Jag utgår dock från att vad av mig och i de till mig ingivna remissyttrandena anförts vinner beaktande vid den definitiva utformningen av utbildningsprogrammet. De försök med den ifrågasatta utbildningen, som sålunda synes mig böra anordnas, bör emellertid få en väsentligt mindre omfattning än utredningen föreslagit. Av största vikt är därvid, att — såsom bl. a. rektorsämbetet vid Stockholms högskola framhållit — de föreslagna »högstadielklasslärarna icke används för tjänstgöring inom andra av enhetsskolans utbildningslinjer än de, för vilka utbildningen är avsedd». Vad utredningen anført rörande den lokala skolledningens handlingsfrihet vid utnyttjandet av ämnes- resp. klasslärare inger här särskilt allvarliga betänkligheter.

Skulle utredningens förslag om uppdelning av eleverna på enhetsskolans högstadium icke vinna beaktande, måste hela spørsmålet om utbildningen av lärare för detta stadium upptagas till förnyat övervägande.

I likhet med skolberedningen framhåller många andra remissorgan, att det arbete med differentieringsfrågorna och andra spørsmål om högstadiets utformning, som pågår inom skolberedningen, skulle komma att föregripas, om lärarutredningens förslag genomfördes. Bland annat med hänsyn härtill förordas i remissyttrandena ofta endast provisoriska åtgärder eller begränsade försök. För att undvika den befarade kategoriklyvningen av högstadiets elever är det också mycket vanligt att man, såsom t. ex. TCO gör, föreslår att den nya typen av lärare skall, med viss förlängning av utbildningstiden, ges en grundligare utbildning, som medför kompetens att undervisa alla elever på högstadiet. Betydelsen av att den nya utbildningsvägen inte får karaktär av återvändsgränd utan kan påbyggas till adjunkt-kompetens understrykes likaså i ett flertal yttranden.

Vad i övrigt gäller remissinstansernas förslag till åtgärder liksom deras synpunkter på utredningens utbildningsprogram m. m. vill jag här inskränka mig till att något närmare redogöra för vad som vid remissbehandlingen anförts och förordats av skolöverstyrelsen och av den under mitt ordförandeskap arbetande skolberedningen.

Skolöverstyrelsen hävdar, att den nuvarande typen av tjänster för vidareutbildade folkskollärare och utbildningsvägarna för dessa tjänster genom befordringskurser och akademiska ettbetygskurser bör bibehållas. Vidare bör såsom en försöksanordning i begränsad omfattning anordnas en särskild utbildning för högstadielklasslärare. Avgörande för rekryteringen

till tjänsterna av nuvarande typ och högstadielklasslärartjänsterna blir enligt överstyrelsens mening lönegradsplaceringen, vilken måste bli densamma för båda dessa lärarkategorier. För båda lärartyperna föreslås beteckningen bli »ämneslärare».

Om den av överstyrelsen förordade nya utbildningsvägen, som på vissa punkter rätt väsentligt avviker från vad lärarutredningen tänkt sig, och om tjänsterna för högstadielklasslärare anföres i huvudsak följande.

Överstyrelsen kan icke finna utredningens motivering för att engelska skulle kunna ingå i utbildningen övertygande och kan ej heller förorda att övningsämne skall ingå i densamma.

Enligt överstyrelsens uppfattning kan den föreslagna utbildningsramen om två terminer hållas, endast under förutsättning att antalet i utbildningen ingående ämnen reduceras. Det torde vara viktigare med större fördjupning i ett mindre antal ämnen än vidareutbildning i ett större antal ämnen.

Skall högstadielklassläraren kunna utnyttjas för undervisning över hela högstadiet, bör vidareutbildningen i princip ha en sådan uppläggning, att utbildningen i varje huvudämne omfattar en termins studier. Tid torde emellertid även kunna anslås till den för alla kursdeltagare obligatoriska kursen i psykologi med praktisk tillämpning, vars omfattning dock synes kunna icke obetydligt nedbringas i jämförelse med det av utredningen föreslagna timtalet. Det borde enligt överstyrelsens uppfattning icke vara utslutet att i utbildningen också inlägga en kurs i ett biämne. För att detta skall bli möjligt, bör särskilda krav på förkunskaper uppställas för tillträde till utbildningen och om så erfordras viss del av densamma förläggas till sommarferierna.

Överstyrelsen föreslår sålunda, att utbildningen skall omfatta två huvudämnen och ett biämne samt kurs i psykologi med praktisk tillämpning. I likhet med vad som ifrågasatts i vissa yttranden anser överstyrelsen, att historia bör kunna ingå även som huvudämne på humanistisk linje och att biologi bör utgå som fyllnadsämne på denna linje. Huvudämnen på humanistisk linje skulle sålunda bli modersmålet, samhällskunskap och historia, av vilka modersmålet alltid skall ingå i ämneskombinationen, medan som fyllnadsämnen skulle ifrågakomma kristendoms-kunskap, historia och geografi.

Beträffande naturvetenskaplig linje kan överstyrelsen icke finna, att tillräckliga skäl anförts för att samhällskunskap skall medtagas. Däremot anser överstyrelsen, att matematik bör kunna ingå i ämneskombination även som huvudämne. På naturvetenskaplig linje skulle alltså huvudämnen bli matematik, biologi, fysik och kemi, av vilka antingen fysik eller kemi alltid bör ingå i ämneskombinationen. Som fyllnadsämnen bör upptagas matematik, geografi, biologi, fysik och kemi.

Ämnesvalet kan i praktiken nog inte bli så fritt, som det kan synas bli enligt utredningens förslag. Här inverkar det föreslagna minimiantalet deltagare, för att viss ämneskurs skall få anordnas, liksom också måhända lärartillgången.

Beträffande särskilda betygskrav i folkskollärorexamen för tillträde till utbildningen önskar överstyrelsen senare avgiva förslag.

Det måste givetvis vara av synnerligen stort värde, om tjänstgöring som

med hittillsvarande utbildningsvägar för behörighet till folkskollärartjänst i 17 (23) lönegraden. Liksom beträffande befodringskurserna torde det böra få ankomma på överstyrelsen att inom ramen för anvisade medel bestämma placeringen av de olika avdelningarna. Förslagsvis bör första läsåret beräknas 3 avdelningar på humanistisk linje och 3 avdelningar på naturvetenskaplig linje samt 2 avdelningar på hjälpklasslärarlinje. Det torde icke vara nödvändigt att binda ifrågavarande utbildning till för folk-skoleseminarierna gällande föreskrifter. Erforderliga administrativa föreskrifter torde liksom beträffande befodringskurserna böra utfärdas av Kungl. Maj:t efter förslag av överstyrelsen.

Mot överstyrelsens förslag, i vad avser biämneskursen samt utbildningens begränsning till en termin i modersmålet och biologi, har fyra ledamöter reserverat sig.

Skolberedningen, vilken som tidigare nämnts ansett sig böra avstyrka lärarutredningens huvudförslag, tar upp högstadiets lärarfrågor med sikte på förhållandena under nuvarande försöks- och uppbyggnadsperiod. Beredningen räknar nämligen med att lärarutbildningsfrågorna i sin helhet blir föremål för omprövning senast i samband med behandlingen av beredningens kommande slutliga förslag, men förutsätter i detta sammanhang, att tjänster för vidareutbildade folkskollärare kommer att bibehållas som en permanent anordning på enhetsskolans högstadium. Härom anför skolberedningen i huvudsak följande.

Även om skolberedningen ansett sig böra avstyrka lärarutredningens huvudförslag, vill beredningen dock gärna, med erinran om att enhetsskolan är en obligatorisk skola med en allsidigt sammansatt elevstock, instämma i de flesta av utredningens önskemål och synpunkter på arbetet inom enhetsskolans högstadium m. m. Varje klass mår erfarenhetsmässigt bäst av att ha få lärare. Vidare har utredningen med all rätt understrukt klassföreståndarskapets liksom den personliga omvärldens betydelse. Det är därför naturligt att ställa frågan, om inte andra lärarkategorier än adjunkter och ämneslärare också kan behövas för arbetet på högstadiet. Frågan kan självfallet inte besvaras en gång för alla och, då beredningen nu tar ställning till den, sker det med hänsyn till förhållandena under nuvarande försöks- och uppbyggnadsperiod. För arbetet inom försöksskolans högstadium har det otvivelaktigt varit värdefullt att man haft tillgång till en grupp vidareutbildade folkskollärare, vilka genom sin tidigare utbildning förvärvat kännedom om metodiken i ett större antal ämnen och därför är mer mångsidigt användbara. Det kanske viktigaste skälet för att man till enhetsskolans högstadium skall rekrytera folkskollärare med vidareutbildning är dock den sammanbindning av enhetsskolans två högsta stadier som denna lärargrupp, så vitt beredningen hittills erfarit, på ett lyckligt sätt befrämjar. På samma sätt som adjunkterna genom sin förtrogenhet med såväl realskole- som gymnasiestadiet befrämjat läroverkens sammansmältning till en enhet och elevernas kontinuerliga passage från första klassen till sista ringen, har de vidareutbildade folkskollärarna verksamt bidragit till enhetsskolans utveckling till en nioårig enhet. Risker för att högstadiet isoleras från de sex första skolåren till en särskild enhet synes eljest på sina håll ha varit betydande. Det råder heller knappast någon tvekan om att lärare med utbildning för och erfarenhet av folkskolan kunnat förmedla en

syn på undervisning och metodik, som delvis varit mindre väl känd av lärare med ensidig erfarenhet från realskolan. Vilken tyngd här anförda synpunkter sedermera kommer att få är väl för tidigt att nu yttra sig om, men tills vidare torde här nämnda omständigheter främja en riktig och god utveckling av enhetsskolan till självständig skolform med egna traditioner och värden. Skolberedningen, som räknar med att lärarutbildningsfrågorna i dess helhet kan bli föremål för omprövning senast i samband med behandlingen av beredningens kommande slutliga förslag, förutsätter i detta sammanhang med hänvisning till i det föregående givna motivering, att tjänster för vidareutbildade folkskollärare kommer att bibehållas som en permanent anordning på enhetsskolans högstadium.

Beredningen berör frågan om tillgången på akademiskt utbildade lärare under de närmaste åren och konstaterar i samband därmed, att man nu måste välja en väg, som ger snabba resultat.

Åtskilliga tecken tyder på att den långa perioden av lärarbrist går mot sitt slut och kommer att avlösas av ett skede, då skolan kan påräkna en rikligare försörjning med välutbildad lärarkraft. Antalet ämbetsexamina vid universiteten har snabbt gått i höjden. Mot 328 ämbetsexamina år 1952 svarar icke mindre än 810 år 1956. De stora årskullarna befinner sig nu på realskolestadiet och kommer om några år att ha passerat detta. Den nioåriga skolplikten genomförande under 60-talet kommer visserligen att medföra en mycket betydande utvidgning av skolväsendet, men den äldre realskoleorganisationen har redan gripit så djupt ned i årskullarna, att enhetsskolans genomförande till mycket avsevärd del kommer att betyda en utbyggnad av skolan åt det praktiska hållet. Av allt att döma kommer man redan före 60-talets mitt att stå i en helt ny situation, då lärarutbildningsfrågorna måste omprövas från delvis nya utgångspunkter och då bland annat kvalitetskraven bör kunna iakttagas på ett helt annat sätt än som varit möjligt under lärarbristens tid.

Vid denna tidpunkt bör också enhetsskolan ha stabiliserats, så att dess speciella lärarutbildningsproblem säkrare kan bedömas. Det är ej omöjligt, att skolberedningens överväganden kan komma att aktualisera frågan tidigare. Vad som innan dess göres i utbildningsfrågorna måste betraktas som provisorier, vilka på intet sätt får föregripa den slutliga prövningen.

Bristen på akademiskt utbildade lärare på försöksskolans högstadium är för övrigt icke enbart beroende på tillgången i stort på lärare med sådan utbildning utan också på deras benägenhet att söka tjänst inom försöksskolan.

Ännu några år måste planeringen av lärarproduktionen taga hänsyn till en lärarbrist, som i vissa ämneskombinationer är tryckande. Den gör sig gällande redan inom den äldre organisationen av högre skolor, i synnerhet vid skolorna i de mindre tätorterna, men är alldeles särskilt kännbar inom den unga enhetsskoleorganisationen. De nya former av lärarutbildning, som i en sådan situation kan diskuteras, måste vara sådana att de ger en snar avkastning i utbildad lärarkraft.

Det är därför svårt att komma ifrån, att de åtgärder som nu kan övervägas måste rikta sig till folkskollärare, som kan finnas villiga att underkasta sig ytterligare något års utbildning såsom förberedelse för tjänstgöring på ett högre stadium.

Skolberedningen föreslår två utbildningsvägar för en ny typ av tjänster på enhetsskolans högstadium, båda byggande på folkskolläraexamen. Den ena vägen innefattar två betyg i filosofisk ämbetsexamen jämte en kortare metodisk ämneskurs (biämneskurs) och en kurs i psykologi och pedagogik. Den andra vägen omfattar två terminers ämnesstudier genom särskilt anordnade kurser samt en biämneskurs och en kurs i psykologi och pedagogik. Beredningen anför om dessa utbildningsvägar och de nya tjänsterna i huvudsak följande.

Olika former för utbildningen kan givetvis tänkas och bör i viss utsträckning kunna förekomma vid sidan av varandra. Den akademiska vägen, som från folkskolläraexamen via två betyg i ämbetsexamen leder till kompetens för undervisning på realskolestadiet, är i vissa fall avgjort att föredraga och bör under alla omständigheter finnas kvar. Den är särskilt lämpad för skolor med tämligen renodlat ämneslärarsystem, där läraren kan påräkna att normalt få undervisningen förlagd till sina kompetensämnen.

Inom enhetsskolan måste däremot åtminstone en del av lärarna vara beredda på att åtaga sig undervisning i tre eller flera ämnen. En stark specialisering är då inte odelat gynnsam. Drastiskt framträder detta, om en lärare exempelvis lagt hela sin vidareutbildning på ett så litet schemaämne som biologi. Det är naturligt att frågan om en bredare utbildning för enhetsskolans lärare under sådana omständigheter tages upp, såsom också skett i lärarutredningens betänkande.

Å andra sidan måste det också anses eftersträvansvärt att den ämnesutbildning som meddelas skall vara så pass grundlig, att den vidareutbildade folkskolläraren kan meddela undervisning över högstadiet i dess helhet i de ämnen, där han erhållit vidareutbildning. Av olika skäl, kanske främst praktiska och psykologiska, måste denna förutsättning anses betydelsefull.

En utbildning i ett ämne motsvarande t. ex. ett akademiskt betyg är naturligtvis ingen garanti för att en lärare med något så när framgång skall kunna bestrida undervisning över hela högstadiet, men å andra sidan torde man med stor säkerhet kunna säga att en mindre omfattande utbildning normalt berövar även de mest lämpade folkskollärarna möjligheten att undervisa vakna elever enligt den teoretiskt inriktade alternativkursen i framför allt nionde klassen. Beredningen menar således, att som regel vidareutbildningen i två ämnen till sin omfattning bör motsvara ett akademiskt betyg, vilket normalt kan beräknas erfordra en termin. Därutöver föreslår beredningen, att utbildningen kompletteras med en kortare kurs i ett tredje ämne, ett biämne. Denna kurs torde bära avsevärt huvudsakligen en metodisk genomgång av det för skolstadiet aktuella lärostoffet.

Av åtskilliga skäl torde det vara omöjligt och olämpligt att f. n. tänka sig en utbildning utöver folkskolläraexamen väsentligt överstigande två terminer, under vilka dock viss metodikundervisning jämte auskultationer ävenledes bör kunna medhinnas. Det är därför av vikt att vidareutbildningen förläggas till lärarutbildningsanstalt med nioårig övningsskola. För oundgängligen erforderlig utbildning i psykologi och pedagogik liksom för kurs i biämnet bör tid därutöver tas i anspråk, lämpligen delar av anslutande sommarlov. För tillträde till utbildningen, vilken enligt skolbered-

ningens mening bör anknytas till lärarhögskolan respektive vissa seminarier, framför allt i städer med universitet eller högskola, bör de bestämmelser som för närvarande gäller för tillträde till de s. k. befodringskurserna kunna i stort sett tillämpas. Bl. a. synes intagningen till dessa *terminskurser* böra ske centralt genom skolöverstyrelsens försorg. Beredningen förutsätter även, att då överstyrelsen till Kungl. Maj:t inger förslag om kursernas förläggning och anordnande den förutsebara tillgången på lärare i olika ämneskombinationer särskilt beaktas. Vidare torde två terminskurser normalt böra genomgås efter varandra utan mellanliggande uppehåll. De ämnen, inklusive biämnet, vari vidareutbildning önskas bör vara beslättrade läroämnen. Bestämmelser angående vidareutbildning i ämnet modersmålet liksom beträffande betygssättningen på samtliga kurser synes böra ansluta sig till vad som nu gäller för befodringskurserna. Vad ämnet biologi beträffar har inom beredningen delade meningar kommit till uttryck om kursen skall omfatta en eller två terminer. Huruvida vidareutbildning i detta ämne över huvud skall anordnas torde ytterligare böra övervägas. Vidareutbildningen i de moderna främmande språken synes alltfört böra förvärfvas genom akademiska studier i ämnena. Beredningen avvisar även tanken på att övningsämnen skall kunna ingå i vidareutbildningen. I fråga om erforderliga jämkningar i kraven på förkunskaper torde skolöverstyrelsen böra inkomma med förslag.

Som villkor för tillträde till de nuvarande befodringskurserna gäller, att sökande skall ha en föregående lärarerfarenhet om tre års längd. Värdet av denna erfarenhet för den kommande utbildningen är utan tvekan betydande, men å andra sidan kan heller ingen tvekan råda om att bestämmelsen har en starkt rekryteringshämmande effekt. De ekonomiskt fördelaktiga bestämmelserna om tjänstledighet med B-avdrag m. m. torde härvidlag endast något minska men långt ifrån eliminera den negativa effekten. Vid den avvägning av fördelar och nackdelar mot varandra, som här är ofrånkomlig, har skolberedningen stannat för att föreslå, att vidareutbildningen skall kunna komma i direkt anslutning till seminarieutbildningen och under sedvanliga studiebidragsförutsättningar. Naturligtvis bör lärare med föregående lärarerfarenhet också äga tillträde till utbildningen, varvid de synes böra åtnjuta de förmåner av tjänstledighet med B-avdrag m. m. som för närvarande utgår. För uppgörande av rangordningen mellan de sökande bör folkskolans meritvärderingsbestämmelser tillämpas, dock med den begränsningen att föregående lärarerfarenhet får tillgodoräknas endast intill tre år. Erfarenhet därutöver torde icke så väsentligt förbättra sökandens förutsättningar att tillgodogöra sig utbildningen, att ytterligare tillgodoräkning är motiverad.

Den fortsatta kursen i psykologi och pedagogik bör, liksom utbildningen i övrigt, förläggas till lärarhögskolan respektive seminariet. Till sin omfattning föreslås den tillsammans med den i folkskolläraryt utbildningen ingående undervisningen motsvara den för fil. ämbetsexamen föreskrivna särskilda kursen i psykologi samt pedagogikens teori och historia samt bör i merithänseende få räknas likvärdig med denna. Kursen torde böra påbörjas senast den första augusti och de inträdessökande, som antagits till vidareutbildningen, bör senast vid föregående vårtermins slut kunna tilldelas en lämplig litteraturkurs, som skall vara väl inhämtad före kursens början.

Av flera skäl, men främst därför att den, som vill förvärva vidareutbild-

ningen i huvudämnenas den akademiska vägen, skall kunna utan mer avsevärda svårigheter, vid lärarhögskola eller seminarium genomgå den metodiska kursen i biämnet, synes denna kurs böra uppläggas som en samlad enhet före eller efter de två terminskurserna. Även om den lämpligaste anordningen av biämneskursen kan fixeras först efter de mer ingående överväganden, som erfordras för utbildningen i sin helhet, vill beredningen dock ifrågasätta om inte följande arrangemang skulle ha påtagliga fördelar. Psykologikursen, som påbörjats omkring den första augusti avslutas helt före den första terminskursen. Den andra terminskursen efterföljes omedelbart med början omkring den första juni av biämneskursen, och denna bör således kunna vara avslutad före midsommar mindre än ett år efter det utbildningen påbörjats.

Den utbildning, som här föreslås, anser beredningen kunna ge jämförelsevis goda förutsättningar för en framtida lärargärning på enhetsskolans högstadium. Oundgängligt är dock att läraren förvärvat en icke alltför ringa lärarerfarenhet, innan vederbörande blir behörig till ordinarie tjänst. Skolberedningen föreslår därför, att för sådan behörighet skall krävas, förutom genomgången godkänd vidareutbildning, minst tre års väl vitsordad tjänstgöring vid någon av de i läroverksstadgan § 177 punkt 8 angivna skolformerna. Med hänsyn till att tyngdpunkten i föregående metodikundervisning ligger på folkskolan och enhetsskolans mellanstadium, bör den senare förvärvade lärarerfarenheten hämtas från här nämnda skolformer.

Även om den föreslagna gången för vidareutbildning kommer att bli en vanlig väg, vill skolberedningen bestämt framhålla att en akademisk vidareutbildning i huvudämnenas allttjämt måste eftersträvas som den mest angelägna för alla dem, som är berättigade att inskrivas vid universitet och högskolor. Det ter sig för skolberedningen naturligt, att den till seminarierna knutna utbildningen för vinnande av behörighet till här avsedda tjänster utformas så, att den blir jämförbar med två akademiska betyg i skolämnen. Självfallet bör den studerande, som väljer att gå den akademiska vägen, då också kunna genomgå den för fil. ämbetsexamen särskilda kursen i psykologi m. m. i stället för den vid seminarier och lärarhögskola anordnade kursen, även om denna också bör stå öppen.

Skolberedningen framhåller, att möjligheterna till fortsatt utbildning för tjänster i högre lönegrad är av väsentlig betydelse för varje form av vidareutbildning. För den, som väljer den av beredningen föreslagna akademiska utbildningsvägen, finns redan möjligheter att nå adjunktskompetens med fyra akademiska betyg. Även för den, som går vägen via terminskurser, bör enligt beredningens mening en möjlighet till påbyggnad till adjunktskompetens övervägas.

Med hänsyn till att den till lärarhögskola och vissa seminarier anknutna utbildningen skulle bestå av två terminskurser i två ämnen och att vardera kursen till sin omfattning skulle motsvara ett akademiskt betyg, vill skolberedningen till allvarligt övervägande föreslå följande. Nuvarande möjlighet att förvärva adjunktskompetens via folkskollärarexamen och fyra akademiska betyg utvidgas så, att även den, som genomgått den icke akademiska vidareutbildningen om två ämnen under två terminer jämte tillhörande kurs i psykologi m. m. tillåtes bygga på sin utbildning med

två akademiska betyg för fil. ämbetsexamen i ett ämne. Dessa två betyg bör då vara förvärvade i annat ämne än de två tidigare. Enligt skolberedningens uppfattning borde en så utbildad lärare med två akademiska betyg i ett skolämne och ämnesutbildning i ytterligare två ämnen till en omfattning motsvarande ett akademiskt betyg i vardera ämnet jämte en metodikkurs i ett biämne efter genomgång av föreskriven praktisk lärarkurs vara väl skickad för undervisning på försöksskolans högstadium och i motsvarande skolformer. De modifikationer i den här till övervägande framlagda utbildningsgången, vilka måste ske i de skolämnena, som motsvaras av två universitetsämnen, kan lämpligen genomföras i anslutning till de motsvarande bestämmelser som för närvarande finns utfärdade.

Enligt skolberedningens förslag skall de nuvarande befodringskurserna för folkskollärare upphöra i och med införandet av de nya formerna av vidareutbildning. Beredningen beaktar vissa specialproblem rörande den nuvarande vidareutbildningen i merkantila ämnen samt för yrkesvalslärare och hjälpklasslärare. Även de genom Hermods korrespondensinstitut anordnade s. k. akademiska ettbetygskurserna berörs.

Från och med läsåret 1957/58 anordnas av skolöverstyrelsen ettårig merkantil vidareutbildning för folkskollärare. Kurserna är avsedda att utbilda lärare för främst de små distrikten. För åstadkommande av underlag för full tjänst skall distrikten kunna inräkna undervisning i såväl läroämnena som yrkesämnena. För tillträde till kurs i merkantila ämnen fordras bl. a. minst 5 månaders praktiktjänstgöring i butik och/eller på kontor. Skolberedningen, som förutsätter att de psykologisk-pedagogiska och metodiska momenten erhållit en tillfredsställande omfattning i kursen, saknar anledning att för närvarande till behandling uppta denna form av vidareutbildning, men vill dock framhålla att, för den händelse skolberedningens i det föregående framlagda förslag skulle vinna Kungl. Maj:ts beaktande och föranleda åtgärder, synes den för den merkantila utbildningen föreskrivna praktiken vara så pass omfattande, att dessa lärare i lönegradshänseende kan helt jämföras med övriga vidareutbildade folkskollärare, trots att de förra saknar den särskilda kursen i psykologi och pedagogik liksom biämneskursen.

Lärarytredningen har i sitt betänkande med utgångspunkt i en inom skolöverstyrelsens försöksavdelning upprättad promemoria angående planerad omläggning av yrkesvägledningen på försöksskolans högstadium föreslagit viss omläggning av utbildningen i de yrkesvägledande momenten för lärarna på högstadiet. Skolberedningen, som delar lärarytredningens uppfattning om yrkesvägledningens betydelse och dess beroende av att vederbörande lärare har god personlig kontakt med de elever, som skall informeras och vägledas, menar dock, att den inom skolöverstyrelsen just nu pågående behandlingen av frågan om yrkesvägledning och studieorientering icke bör föregripas, så mycket mindre som handläggningen enligt vad skolberedningen erfarit torde befinna sig i ett framskridet stadium. Det vore även för skolberedningens arbete i dess helhet av värde om skolöverstyrelsen, på det sätt som uppenbarligen sker, först finge avsluta bearbetningen av hittills vunna erfarenheter, innan någon förändring i nuvarande lärarytredning på detta område företages och skolberedningen vill

alltså förorda, att skolöverstyrelsens vidare förslag och åtgärder på området avvaktas.

Vad beträffar vidareutbildningen av folkskollärare till hjälpklasslärare vill skolberedningen tillstyrka lärarutredningens förslag. Härigenom skulle visserligen en skillnad från övrig vidareutbildning uppstå så till vida som man för inträde till hjälpklasslärarutbildning på två terminer skulle kräva tre års föregående lärarerfarenhet. Detta synes dock sakligt motiverat med hänsyn till de alldeles speciella krav i bl. a. metodiskt avseende, som måste ställas på den blivande hjälpklassläraren. Gällande bestämmelser angående tjänstledighet för studier för lärare med så pass lång föregående tjänstgöring torde också innebära att läraren i stort sett icke kommer i sämre ekonomiskt läge än de kamrater, som väljer annan väg för sin vidareutbildning. Hjälpklasslärarutbildningen bör givetvis icke kunna påbyggas med två akademiska betyg i läroämne till adjunktskompetens.

Genom föreskrifter i kungl. brev den 6 juni 1957 angående anordnande genom Hermods korrespondensinstitut av vissa kurser har vidgade möjligheter skapats för folkskollärare att huvudsakligen med hjälp av korrespondensundervisning idka studier motsvarande fordringarna för ett akademiskt betyg i vissa angivna ämnen. Deltagare i dylik brevs-kolekurs, som på grund av bristande behörighet för universitetsstudier ej kan avsluta kursen med regelrätt tentamen vid universitet eller högskola, erhåller enligt nämnda föreskrifter efter godkänd tentamen inför särskild examinator ett intyg, gällande såsom intyg över med godkänt vitsord genomgången befördringskurs om en termin. Det förefaller skolberedningen uppenbart, att berörda studiemöjligheter för folkskollärare i varje fall tills vidare bör bestå. Det är också beredningens mening att ämnesutbildning för examinerad folkskollärare, förvärvad på här angivet sätt, bör få tillgodoräknas för de tjänster för lärare i läroämnen på högstadiet, som av skolberedningen föreslagits. Beträffande kursen i psykologi och pedagogik liksom biämneskursen bör gälla vad som i övrigt föreslagits för här avsedda lärare.

Skolberedningen föreslår att tjänstebenämningen för folkskollärare med vidareutbildning tills vidare alltjämt blir »folkskollärare», åtföljd av den lönegradsbeteckning, som efter förutsedda förhandlingar kan komma att fastställas.

När det gäller utbildningsbehovets storlek, framhåller beredningen, att frågan om användningen av de skilda lärarkategorierna inom enhetsskolan skall slutligt bedömas av beredningen och att därför några för längre tid bindande proportioner inte nu bör fastställas.

Skulle nu tjänsterna för lärare i läroämnen på enhetsskolans högstadium fördelas mellan olika lärargrupper så, att ett redan nu fastställt, ganska betydande antal av tjänsterna förbehölles vidareutbildade folkskollärare, skulle därmed också skolberedningens arbete och slutliga överväganden föregripas. Det kan också ifrågasättas om icke varje annan form av fixerad fördelning av tjänsterna mellan lärare med olika utbildning än den timplanen anger, på ett icke önskvärt sätt påverkar skolans d. v. s. högstadiets utformning. Det är sannolikt också av här anförda skäl, som allmänna försöksskolebestämmelserna tvärtom uppmjukar gränsen mellan dels de olika ämnesgrupperna (läroämnen, yrkesämnen resp. övningsämnen), dels mellan- och högstadiet och därigenom möjliggör en smidig användning av lä-

rare med olika utbildning. Under alla förhållanden måste denna viktiga fråga kunna förutsättningslöst prövas, då den framtida skolans slutliga utformning skall avgöras.

Skolberedningen har emellertid i det föregående också framhållit, hur nödvändigt det är att skolan de närmaste åren tillföres vidareutbildade folkskollärare i viss omfattning. Några kända prognoser, som kan ge något så när tillförlitlig upplysning om hur pass många akademiskt utbildade lärare som de närmaste åren kan komma att söka sig till enhetsskolan, finns icke.

För läsåret 1957/58 tilldelades försöksskolans högstadium av totala antalet omkring 40 procent tjänster i lönegrad Ao 17 avsedda för vidareutbildade folkskollärare, medan resten av tjänsterna avsågs för adjunkter och ämneslärare.

Med hänvisning dels till faktiskt föreliggande lärarbrist, dels till önskan att under pågående utredningsarbete undvika ändringar så länge de icke är av behovet påkallade eller på annat sätt föranledda föreslår skolberedningen, att vidareutbildningen under de närmaste åren beräknas efter för innevarande läsår gällande proportioner. Beredningen understryker emellertid än en gång sin nyss redovisade uppfattning i denna fråga och framhåller att den för de allra närmaste åren förordade utbildningsvolymen ingenting ändrar härvidlag.

Beredningen utgår ifrån att, vid bifall till beredningens förslag, förhandlingar måste upptagas med berörda personalorganisationer om tjänsternas kommande lönegradsplacering. Därvid uppstår frågan hur de hittillsvarande folkskollärartjänsterna i lönegrad A 17 skall inpassas i det så uppstående systemet. Skolberedningen inskränker sig till att i nuvarande läge endast understryka vikten av att enkla administrativa övergångbestämmelser erhålles. Beträffande de folkskollärare, som utan särskild vidareutbildning erhållit behörighet till tjänst i Ao 17 men icke förvärvat dylik tjänst, synes det enligt beredningens mening böra ankomma på Kungl. Maj:t att efter prövning av de närmare omständigheterna meddela erforderliga beslut.

Slutligen berör skolberedningen frågan om en förbättring av lärarnas utbildning för de särskilda uppgifterna som klassföreståndare.

Värdet av de synpunkter på klassföreståndarens uppgifter, som lärarutredningen framfört har av beredningen i det föregående flera gånger understrukits. Härvid har dock samtidigt erinrats om att alla elevgrupper har behov av klassföreståndarens intresse och omvårdnad. Varje lärare, som är klassföreståndare, måste städse ge akt på detta uppdrags förpliktelser vis å vis samtliga elever.

Då man har anledning räkna med att huvudparten av lärarna med full tjänst måste vara klassföreståndare varje år, torde frågan om denna viktiga del av lärarens uppgift och hans utbildning härför böra utan dröjsmål ägnas ingående uppmärksamhet, om lärarutredningens önskemål skall kunna tillgodoses.

Den fråga det här gäller torde väl till en del ligga innesluten i det upp-

drag, som skolberedningen erhållit. Men även om beredningen således så småningom återkommer härtill, synes dock de åtgärder, som redan nu kan vidtagas, icke böra uppskjutas. Beredningen vill alltså hemställa, att Kungl. Maj:t uppdrar åt skolöverstyrelsen att efter en översyn av all lärarutbildning ur denna synpunkt till Kungl. Maj:t inkomma med förslag till de förbättringar i förberedelsen till klassföreståndarskap vartill översynen föranleder. För övrigt har skolberedningen erfarit att skolöverstyrelsen sedan någon tid övervägt hur man t. ex. med hjälp av fortbildningskurser för redan i tjänst varande lärare skall kunna aktivera denna viktiga del av lärarens arbete ute i skolor av olika slag. En sådan vidareutbildning torde böra göras tillgänglig jämväl för övningslärare och yrkeslärare.

5. Departementschefen

När jag här till behandling tar upp vissa lärarfrågor, sker det i första hand med sikte på förhållandena på enhetsskolans högstadium. Bland annat med hänsyn till den ännu allmänt rådande lärarbristen är det emellertid naturligt att i detta sammanhang i viss utsträckning även beröres andra högre skolformer.

I det föregående har inledningsvis lämnats en kort redogörelse för förhållandena beträffande de nuvarande tjänsterna för vidareutbildade folkskollärare i lönegrad A 17 och utbildningsvägarna för behörighet till dessa tjänster. Situationen beträffande tjänsterna av detta slag — vilka som nämnts finns inrättade såsom ordinarie på enhetsskolans högstadium och såsom extra ordinarie vid de allmänna läroverken, de högre kommunala skolorna av traditionell typ, de i folkskolan inbyggda realskollinjerna och de statsunderstödda privatläroverken — är nu i vissa avseenden en annan än den som förelåg, när frågan behandlades vid 1954 års riksdag. Vad som i yttre hänseende påverkat läget är dels den pågående omorganisationen av realskolestadiet, dels det förhållandet att den överenskommelse, som vid tjänsternas tillkomst träffades med berörda personalorganisationer om antalet dylika tjänster, numera upphävs. En annan faktor av betydelse, när det här gäller att göra en viss omprövning av lärarfrågan, är att man nu, sedan vidareutbildade folkskollärare hunnit vara i verksamhet under några år, har en ny erfarenhetsgrund att bygga på.

Vad jag nu angivit om det förhandenvarande läget beträffande folkskollärartjänsterna i A 17 kan jämte lärarbristsituationen i allmänhet, till vilken jag längre fram återkommer, sägas utgöra den ena sidan av det problemkomplex, som här skall behandlas.

Den andra sidan av problemkomplexet är av mera principiell natur och gäller frågan om införande på enhetsskolans högstadium av ett modifierat ämnes- och klasslärarsystem.

Spörsmålet om man för elever på det åldersstadium det här gäller lämpligen bör tillämpa folkskolans klasslärarsystem eller läroverkens ämneslärarsystem eller en mellanform mellan dessa är ingalunda någon nyhet för

dagen. När på sin tid 1940 års skolutredning och 1946 års skolkommision kom in på frågor om differentiering, stadielinindelning och lärarutbildning blev givetvis överväganden av denna art av central betydelse. Jag vill erinra om att skolkommisionen för klasserna 7—9 förordade en medelväg mellan de båda systemen. Starka skäl talade enligt kommissionens mening för att eleverna i dessa klasser icke undervisades av ett alltför stort antal lärare, och under alla omständigheter borde varje klassavdelning ha en klassföreståndare, som undervisade klassen i ett flertal ämnen och som därigenom kunde verka fostrande och sammanhållande. Ett stort antal lärare på stadiet borde därför ha en sådan utbildning, att de kunde undervisa i fler än två ämnen. Då man vidare inte kunde räkna med att det stora behovet av lärare i läroämnena på högstadiet skulle kunna täckas av lärare med helt akademisk utbildning, borde enligt skolkommisionens mening vid sidan av filosofisk ämbetsexamen en rad olika utbildningsvägar tillskapas, bland annat mellanskollärarutbildning kompletterad med antingen akademiska studier eller av lärarhögskolan kontrollerad utbildning i vissa ämnen.

Den främsta anledningen till att min företrädare i ämbetet i mars förra året föranstaltade om en särskild utredning av frågan om införande av ett modifierat ämnes- och klasslärarsystem var vissa propåer i ämnet från skolöverstyrelsens sida, bland annat i en framställning av den 23 april 1956. Det har närmast varit med tanke på folkskolans högre klasser, som överstyrelsen väckt tanken på ett uppmjukat klasslärarsystem, men även på enhetsskolans högstadium har överstyrelsen tyckt sig finna behov av en mellanform mellan de båda systemen, speciellt för den elevgrupp, som inte är inriktad på fortsatta teoretiska studier. Om en omorganisation i angiven riktning inom folkskolan skulle förknippas med införande av en delvis ny lärarkategori, så borde enligt överstyrelsens mening behovet av en sådan lärarkategori på enhetsskolans högstadium prövas samtidigt.

Direktiverna för de sakkunnigas arbete har jag tidigare utförligt redovisat och jag vill här endast påminna om att uppdraget, som begränsats till att avse förhållandena på enhetsskolans högstadium, gällt dels att utreda i vilken utsträckning behov föreligger av lärare av en typ mellan klasslärare och ämneslärare, dels att, om ett sådant behov konstateras föreligga, föreslå lämplig utbildningsform, dels att med beaktande även av bristen på akademiskt utbildade lärare överväga behovet i fortsättningen av nuvarande vidareutbildningsvägar och tjänster för vidareutbildade folkskollärare vid införande av en ny lärarkategori.

1957 års lärarutredning har i sitt betänkande »Behov och utbildning av klasslärare för enhetsskolans högstadium», efter att bland annat ha företagit en särskild undersökning i form av en enkät huvudsakligen bland skolledarna i försöksdistrikten, ansett sig kunna konstatera att för vissa elevkategorier på högstadiet föreligger behov av ett system, enligt vilket

undervisningen i ett flertal ämnen i en och samma klass anförtros åt klassföreståndaren, så att denne kan verka fostrande och sammanhållande och förvärva ingående kännedom om de enskilda eleverna. Betydelsefullt är också enligt utredningens uppfattning att antalet i klassen undervisande lärare i görligaste mån begränsas. Utredningen föreslår, att ett modifierat klasslärarsystem generellt införes på högstadiet jämsides med ett ämneslärarsystem av i huvudsak hittillsvarande typ. Särskilda tjänster föreslås bli inrättade för s. k. högstadieklasslärare, vilkas utbildning bör avpassas så att den medger ämneskombinationer med större bredd än hittills tillämpats.

Enligt utredningen kan det inte bli fråga om att omedelbart söka fixera hur stor del av eleverna på högstadiet, som bör ha ett modifierat klasslärarsystem; detta måste först prövas under ett antal år. Vad utredningen fattat som sin uppgift i detta fall är att utforma de riktlinjer, som bör bli vägledande under försökstiden. Det modifierade klasslärarsystemet bör, anser utredningen, i första hand tillämpas för elever, som saknar förutsättningar och intresse för teoretiska studier. Vilket system, som lämpar sig bäst för »mellanskiktet» av eleverna, kan ej med bestämdhet avgöras, innan mera omfattande försök gjorts. För att få en grund för systemets praktiska tillämpning ser sig utredningen hänvisad att utgå från vad som är känt om klassavdelningarnas faktiska struktur. Utredningen räknar med att en uppdelning av eleverna efter valet av tillvalsämnen och alternativkurser tills vidare förblir det normala. Utredningen föreslår med dessa utgångspunkter för högstadiets klasser 7—9, att modifierat klasslärarsystem i princip tillämpas i avdelningar, vilka i sin helhet består av elever som icke deltar i undervisningen i något främmande språk eller läser endast ett sådant. Det framhålls i detta sammanhang från utredningens sida, att det här är fråga om riktlinjer för fastställandet av det modifierade systemets omfattning under försöksperioden och för tilldelningen av lärare; meningen är under inga förhållanden att den lokala skolledningens handlingsfrihet skall beskäras utan rektor måste ha full rätt att disponera skolans lärartillgångar på det från helhetssynpunkt bästa sättet.

De riktlinjer utredningen uppdragit för systemets tillämpning under försökstiden leder fram till förslag om att för landet i dess helhet 45 procent av undervisningen i läroämnena på enhetsskolans högstadium skall bestridas av högstadieklasslärare och 55 procent av denna undervisning av ämneslärare. Fördelningen av tjänsterna avses ankomma på skolöverstyrelsen, som därvid har att ta hänsyn till distriktens skiftande struktur. Det modifierade klasslärarsystemet anses i princip böra utformas så att undervisningen i en klass uppdelas mellan två högstadieklasslärare, den ene med humanistisk inriktning och den andre med naturvetenskaplig inriktning. Den föreslagna lärarutbildningen, som bygger på folkskolläraryxamen, är med hänsyn härtill uppdelad på två linjer. Under en tid av ett läsår skall

utbildning ges i två huvudämnen och tre biämnena. Som biämne kan även övningsämne förekomma.

Utredningen föreslår slutligen en successiv avveckling av folkskollära-tjänsterna i lönegrad A 17 såväl på enhetsskolans högstadium som i övriga högre skolformer.

Jag har med denna starkt sammandragna redogörelse velat rekapitulera några av huvudpunkterna i lärarutredningens betänkande. En utförligare redogörelse, främst för betänkandets centrala delar, har lämnats i det föregående.

Bland remissinstanserna finns de, som menar att utredningens sätt att se på frågan är lovvärt realistiskt och som understryker att förslaget bygger på de faktiska förhållandena ute i försöksdistrikten. Långt vanligare är emellertid en kritisk inställning till vad lärarutredningen föreslagit. Remissorganens inställning i stort torde, såsom tidigare nämnts, få karakteriseras som övervägande negativ eller tveksam. Grunden för den mer eller mindre utpräglad kritiska hållningen är framför allt farhågor för att ett genomförande av det föreslagna modifierade klasslärarsystemet skall sätta vissa för enhetsskolan grundläggande principer i fara. Man befarar en vertikal klyvning av högstadiet efter elevernas tillval av det andra språket med en viss deklassering av de praktiskt inriktade studievägarna, ett äventyrande av det fria ämnesvalet och minskade möjligheter att övergå från en studieriktning till en annan som följd. De hittills inte medgivna partiella högstadierna skulle aktualiseras på nytt. Det pågående arbetet med att lösa problemen om differentieringen och högstadiets utformning över huvud taget kommer, menar många, att föregripas på ett olyckligt sätt.

Nu har endast antytts några av de tankegångar, som remissvaren innehåller. Den tidigare delen av min framställning har givit en fylligare bild av remissbehandlingsresultat.

Läroretningens förslag har väckt en mycket livlig debatt, som inte bara kommit till uttryck inom ramen för remissförfarandet utan som också i andra former spritt sig i lärarkretsar och bland den skolintresserade allmänheten. Diskussionen har enligt min uppfattning, även om man kanske ibland sett alltför mörkt på utredningens intentioner, varit nyttig från flera synpunkter. De problemställningar, som betänkandet aktualiserar, har utan tvekan blivit grundligt belysta, vilket är av värde både för de ställningstaganden, som nu måste göras, och för det fortsatta arbetet med enhetsskolans utformning. Vad som framkommit under debatten synes också visa, att man nu mera allmänt blivit medveten om enhetsskolans speciella värden. Efter de första försöksårens ofta överväldigande anhopning av praktiska och organisatoriska svårigheter har tydligtvis en viss stabilitet uppnåtts, som ger möjligheter att ägna mer tid och intresse åt inre, pedagogiska problem och som gör de i försöksverksamheten engagerade vak-

samma mot vad man betraktar som tendenser till urspårning och uppgivande av det väsentliga i skolreformen.

Ännu när eleverna hunnit så långt i sin skolgång att de befinner sig på högstadiet har de vårdande och fostrande momenten i skolans verksamhet en avsevärd betydelse. Samtidigt ställer undervisningen i de skilda ämnena på detta stadium allt större krav på specialkunskaper hos läraren. När frågan i olika sammanhang aktualiserats, har man med varierande skärpa betonat än det ena än det andra av dessa två krav. Den nu slutförda utredningen kan ses som ett — ännu blott på papperet utfört — experiment. Vart kommer man om man, utan att tillgripa en från grunden ny utbildningsväg, vill försöka att i särskilt hög grad tillgodose lärarens fostrande och vårdande uppgifter? Man skulle tydligen få fram en lärartyp, vars brett upplagda utbildning ger så litet utrymme för ämnesfördjupning, att han i varje fall ej kan anses kompetent att ge tillfredsställande undervisning åt elever, som syftar till fortsatta teoretiska studier. Man skulle då ställas inför den vanskliga uppgiften att söka mer eller mindre systematiskt avgränsa vissa elevgrupper, som kan anses vara speciellt betjänta av att ha en lärare, som äger ett mindre mått av fackkunskaper men som genom att ha en stor del av sin verksamhet knuten till en och samma klass får större möjlighet att ägna eleverna personlig ledning och omvårdnad. Och med ett sådant avgränsande följer, utöver en rad praktiska svårigheter, allvarliga risker för kollisioner med andra krav och principer beträffande undervisningens anordnande, på det sätt som belysts under remissbehandlingen av lärarutredningens betänkande.

Efter den allsidiga belysning problemet fått genom utredningen och remissbehandlingen, synes det mig stå klart att man för undervisningen i teoretiska läroämnena på enhetsskolans högstadium icke bör införa en lärarkategori, vars utbildning ger så begränsade ämneskunskaper, att den mer eller mindre fast måste bindas vid vissa typer av klasser. Det bör inte heller komma i fråga att för någon elevkategori riskera undervisningsresultatet genom att ge någon sektor av lärarutbildningen ett kunskapsmässigt förknapphändigt innehåll. I likhet med det övervägande flertalet remissinstanser, däribland skolöverstyrelsen och 1957 års skolberedning, vill jag alltså hävda att en lärare i läroämnena på högstadiet måste ha en sådan utbildning att han i sina speciella ämnen kan undervisa över hela stadiet och att denna utbildning måste ge ett större mått av ämneskunskaper än vad lärarutredningens förslag innebär.

Vissa åtgärder i lärarfrågan måste av olika skäl vidtagas omedelbart. Å andra sidan är det uppenbart, att några långsiktiga lösningar för närvarande varken kan eller bör presenteras. Arbetet med högstadiets och hela den framtida skolans slutliga utformning pågår inom skolberedningen, som därvid också har att ta ställning till frågan om användningen av olika

lärarkategorier. Inte förrän under något av de första åren av 1960-talet kan statsmakternas prövning av den även för lärarproblemens lösning grundläggande frågan om skolans utformning beräknas ske, en prövning som givetvis inte får föregripas.

Redan under remissbehandlingen av lärarutredningens betänkande har jag i egenskap av ordförande i 1957 års skolberedning haft anledning att penetrera de frågor, som här avhandlas. Det är därför naturligt att mina i förevarande sammanhang redovisade ställningstaganden i allt väsentligt ansluter sig till vad som anförts och föreslagits i skolberedningens remissyttrande, men jag vill också framhålla att dessa ställningstaganden, bland annat i fråga om utbildningens utformning, ligger i linje med skolöverstyrelsens synpunkter och förslag.

Jag kan ansluta mig till skolberedningen, när den på skäl, som redovisats i det föregående, förutsätter att tjänster för vidareutbildade folkskollärare kommer att bibehållas som en permanent anordning på enhetsskolans högstadium. Så långt torde man redan nu kunna sträcka sig i den principiella bedömningen. Frågorna om fördelningen av tjänsterna i läroämnena mellan olika lärarkategorier och om utbildningens utformning måste däremot stå öppna för omprövning och bör nu endast bedömas med sikte på de allra närmaste åren.

Som jag tidigare antytt måste också lärarsituationen i stort tas med i bilden. Några nya beräkningar rörande tillgången på akademiskt utbildade lärare har ännu inte publicerats. Så mycket torde dock kunna sägas som att det väntade överskottet på akademiskt utbildade lärare inte kommer att inträffa ännu på några år och att akademikerbristen i vissa ämneskombinationer kommer att förbli bestående flera år framåt; beträffande matematik, fysik och kemi synes någon avgörande förbättring över huvud taget inte kunna beräknas inträda inom överskådlig tid. Med dessa utgångspunkter är det, när nya lärarutbildningsformer övervägs, angeläget att en så snabb utbildningsväg som möjligt kommer till användning, att åtgärderna sätts in omedelbart och att företräde ges åt ämneskombinationer, där bristen är särskilt kännbar. Behovet av snabbt verkande åtgärder talar för att man bör välja en form av vidareutbildning med folkskollärexamen som grund.

Den form av lärarutbildning, som för de närmaste åren bör tillskapas, bör sålunda så långt det är möjligt dels tillgodose kravet på en snabb lärarproduktion, dels ge en större ämnesbredd och bättre förberedelse för klassföreståndarskap än nuvarande vidareutbildning för folkskollärare, dels ge grundligare ämneskunskaper än vad lärarutredningens förslag innebär.

På grundval av dessa överväganden vill jag förorda, att från och med nästa budgetår nya vidareutbildningsvägar för folkskollärare öppnas och

att från och med budgetåret 1959/60 en ny typ av lärartjänster inrättas. Tjänstetypen är såsom sådan avsedd endast för enhetsskolans högstadium, men jag räknar av flera skäl med att lärare med den nya utbildningen under en övergångstid skall komma att tjänstgöra även inom andra högre skolformer. Till frågor rörande tjänsterna och vad därmed sammanhänger återkommer jag längre fram.

I enlighet med vad skolberedningen föreslagit bör följande två former för vidareutbildning anvisas, nämligen dels en huvudsakligen akademisk form innefattande minst två betyg i filosofisk ämbetsexamen, en s. k. biämneskurs och en kurs i psykologi och pedagogik, dels en helt på basis av särskild kursverksamhet byggd utbildningsväg omfattande två terminskurser, en biämneskurs och en kurs i psykologi och pedagogik.

Den föreslagna akademiska vägen bör, liksom i den hittillsvarande vidareutbildningen, vara den normala för dem, som äger formell behörighet till universitetsstudier. Med hänsyn till den breddning av lärarnas ämneskombinationer, som är eftersträfvansvärd, är det givetvis i och för sig önskvärt, att de två akademiska betygsenheterna avser var sitt ämne. Ämneskretsen torde böra vara densamma som i nuvarande akademiska utbildning för tjänst i A 17. För den, som går vägen via två akademiska betyg, bör det vidare stå fritt att välja mellan den i ämbetsexamen ingående kursen i psykologi samt pedagogikens teori och historia eller den psykologi- och pedagogikkurs, som skall anordnas inom ramen för den icke-akademiska vidareutbildningen. Biämneskursen blir således den enda del av utbildningen, som ej kan fullgöras vid universitet eller högskola.

Den andra utbildningsvägen — jag kallar den för enkelhetens skull i fortsättningen för kursutbildningen — bör liksom den nuvarande befodringskursverksamheten omhänderhas av skolöverstyrelsen; samråd skall dock liksom hittills äga rum med universitetskanslern. När det gäller att närmare utforma denna kursutbildning är det naturligt att utnyttja de erfarenheter som de nuvarande befodringskurserna givit. Många av de frågor, som sammanhänger med kursverksamheten, är av den art, att de kan avgöras av Kungl. Maj:t utan riksdagens medverkan. Det torde dock vara av värde att i detta sammanhang ges en relativt fyllig bild av den planerade verksamheten.

Kursutbildningens s. k. terminskurs bör avse att ge kunskaper motsvarande, så långt detta är möjligt, en betygsenhet i filosofisk ämbetsexamen, vilket normalt brukar anses kräva en termins studier. Under terminskurs bör dock även kunna medhinnas viss metodikundervisning jämte auskultationer.

Biämneskurs bör omfatta huvudsakligen en metodisk genomgång av det för högstadiet aktuella lärostoffet i respektive ämne. Kursen räknas ej kunna ta i anspråk längre tid än 3—4 veckor och medger alltså inte några

egentliga ämnesstudier. Genom att en sådan kurs medtages i utbildningen, skapas dock något förbättrade förutsättningar för läraren, som ju för övrigt även har folkskolläraryxamen som grund, att, om så skulle visa sig nödvändigt eller lämpligt, undervisa även i ett tredje ämne, som ligger utanför hans huvudämnen.

Beträffande såväl terminskurserna som biämneskurserna bör ämneskretsen i första hand begränsas till att omfatta läroämnena och bland dessa bör redan från början de främmande språken undantagas. När det för varje år gäller att bestämma i vilka ämnen terminskurser skall anordnas, är det vidare enligt min mening angeläget att, såsom skolberedningen förutsätter, särskilt beaktas den förutsebara tillgången på lärare i olika ämneskombinationer. Skolberedningen har uttalat, att de ämnen, inklusive biämnet, vari vidareutbildning önskas, bör vara besläktade ämnen. En dylik anordning synes mig naturlig, och jag vill här även erinra om skolöverstyrelsens förslag att binda utbildningen på två linjer med vissa angivna huvudämnen och biämnen. Dessa frågor torde få ytterligare övervägas. Ämnesvalet torde komma att bli i viss mån bundet redan därigenom, att terminskurserna särskilt bör inriktas på bristämnen, och vidare genom sådana omständigheter som deltagarfrekvensen och möjligheterna att på en och samma ort anordna utbildning i flera ämnen.

I kursutbildningen ingår två terminskurser, d. v. s. två »huvudämnen». När det gäller modersmålet bör dock, såsom skolberedningen föreslagit, två terminskurser tas i anspråk, vilket även överensstämmer med förhållandena beträffande befodringskurserna. I fråga om ämnet biologi kan ifrågasättas, om ämnet, vilket som schemaämne är relativt litet, över huvud taget är lämpligt att tas med i kursutbildningen. För egen del vill jag här inskränka mig till att förorda att, om ämnet efter ytterligare överväganden anses böra medtagas, utbildningen i detsamma tills vidare bör omfatta två terminskurser.

Kursen i psykologi och pedagogik, som också den beräknas omfatta 3—4 veckor, bör utformas så, att den tillsammans med vad som inhämtas under studierna för folkskolläraryxamen blir likvärdig med den i ämbetsexamen ingående kursen i psykologi m. m. Studierna bör givetvis inriktas på de åldersstadier läraren kommer att få att göra med och bör också läggas så, att klassföreläsningarna särskilt beaktas.

De olika momenten i utbildningen bör, som skolberedningen framhållit, helst tas i en följd. Det kanske dock, med hänsyn till skiftande önskemål beträffande ämnesvalet, inte alltid blir möjligt att få hela utbildningen förlagd till en och samma ort.

Utbildningstidens sammanlagda längd bör inte nu bestämt fixeras till något visst antal dagar eller månader. Man torde dock, i anslutning till vad skolberedningen uttalat, böra räkna med att utöver ett normalt läsår kan behöva tas i anspråk delar av angränsande sommarferier. Biäm-

neskurser och kurser i psykologi och pedagogik bör i tiden placeras så, att även de, som går den akademiska vägen, får möjlighet att delta.

För att under kurstiden hinna med det program, som här angivits, torde det bli nödvändigt att uppställa krav på förkunskaper, t. ex. inläsning på förhand av viss kurslitteratur. Med ledning av erfarenheterna vid befodringskurserna bör även övervägas om och i vad mån särskilda betygskrav bör uppställas för tillträde till kurser i olika ämnen. I motsats till vad som nu gäller för befodringskurserna bör däremot för tillträde till kursutbildningen ej ovillkorligen krävas föregående lärartjänstgöring. Vid konkurrens om utbildningsplatserna torde någon form av maximering när det gäller tillgodoräknande av föregående tjänstgöring böra övervägas; skolberedningen har på denna punkt rekommenderat tillgodoräkning av högst tre års tjänstgöring. Utseendet av deltagare bör ske centralt genom skolöverstyrelsen, som i fråga om ansökningstid m. m. alltså har att beakta bland annat att även nyexaminerade folkskollärare skall ha möjlighet att delta i utbildningen.

Betygssättningen vid kursutbildningens olika moment bör ske enligt samma regler som nu gäller för befodringskurserna. Endast vitsorden Godkänd och Icke godkänd bör alltså förekomma.

Lärarytredningen har föreslagit, att utbildningen av högstadielklasslärare skulle förläggas till lärarhögskolan i Stockholm och vissa folkskoleseminarier och organisatoriskt inlemmas i dessa utbildningsanstalters reguljära verksamhet. Skolberedningen har tänkt sig, att den nya vidareutbildningen skall anknytas till lärarhögskolan och vissa seminarier, framför allt i städer med universitet eller högskola. Det är enligt beredningens mening även av vikt att utbildningen knyts till lärarutbildningsanstalt, som har nioårig övningsskola. Vid tillkomsten av befodringskurserna förutsattes, att dessa i första hand skulle anknytas till lämpliga folkskoleseminarier, men även förläggning till högre allmänt eller tekniskt läroverk förutsattes kunna ifrågakomma. I praktiken har det också blivit så, att befodringskurserna kommit att i de allra flesta fall förläggas till ett seminarium. Seminariets rektor har i regel varit förordnad som kursföreståndare och som kursledare har oftast seminarielektorer tjänstgjort. Anknytning till ett högre tekniskt läroverk har i ett par fall visat sig vara en lämplig anordning, när det gällt naturvetenskapliga ämnen. Även med högre allmänt läroverk och med Chalmers tekniska högskola har i viss utsträckning samarbete etablerats.

Den sålunda hittills praktiserade organisationen av befodringskurserna synes mig ha vissa fördelar. Den medför möjligheter att smidigt utnyttja personella och materiella resurser, där sådana står att få. Även om den nya kursutbildningen med sina olika moment otvivelaktigt bör i högre grad än befodringskurserna bli en sammanhållen enhet, föreställer jag mig dock, att de organisatoriska och administrativa föreskrifterna för befodringskur-

serna i stor utsträckning kan tas som förebild. Jag vill alltså, åtminstone tills vidare, icke förorda att vidareutbildningen organisatoriskt helt införlivas med folkskoleseminarierna eller andra utbildningsanstalter, och jag kommer därför i det följande inte heller att föreslå medelsanvisning till ändamålet under seminarieanslagen utan under ett särskilt anslag. Denna fråga bör dock kunna tas upp till övervägande på nytt när tillräckliga erfarenheter av den nya kursutbildningen vunnits.

Jag räknar med att kursutbildningen i regel kommer att förläggas till lämpliga folkskoleseminarier och — om också inte redan första året — till lärarhögskolan; härvid bör naturligtvis bland annat värdet av nioårig övningsskola beaktas. Likaså förutsätter jag, att rektorer och lektorer vid dessa utbildningsanstalter i regel skall komma att handha utbildningen. Samarbete med universitet och högskolor av olika slag är vidare givetvis önskvärt. Det bör likväl inte vara uteslutet att, liksom hittills, knyta verksamheten till högre allmänt eller tekniskt läroverk med särskilt lämpliga resurser i fråga om lärare samt institutioner och lokaler i övrigt. Man bör i sammanhanget inte glömma bort att under de år befodringskurserna funnits inte så obetydliga summor lagts ned på att utrusta institutioner, som utnyttjats för dessa kurser. De erfarenheter kursföreståndare och kursledare vid befodringskurserna samlat, synes också böra nyttiggöras i den utsträckning så befinnes lämplig.

Folkskollärare, som genomgår vidareutbildning i någon av de här föreslagna formerna, bör ha möjlighet att enligt samma regler, som nu gäller för studier syftande till behörighet till folkskollärartjänst i lönegrad A 17, åtnjuta tjänstledighet med B-avdrag (kung. 1954: 502). Eftersom för tillträde till kursutbildningen ej kommer att uppställas krav på föregående tjänstgöring, torde en grupp kursdeltagare komma att finnas, som påbörjar kursutbildningen direkt i anslutning till seminarieutbildningen. För denna kategori bör enligt min mening studiehjälp kunna ifrågakomma enligt de regler, som gäller för folkskoleseminariernas elever.

Det är min uppfattning, att de nu förordade vidareutbildningsvägarna skall ersätta de nuvarande formerna för vinnande av behörighet till folkskollärartjänst i A 17. Några befodringskurser skall sålunda efter utgången av budgetåret 1957/58 ej vidare anordnas. Vissa specialproblem uppstår emellertid beträffande befodringskurserna i merkantila ämnen samt för hjälpklasslärare och yrkesvalslärare. Den merkantila kursen och hjälpklasslärarkursen bör enligt min mening utan egentliga förändringar upptagas i det nya vidareutbildningsprogrammet och grunda behörighet för den nya tjänstetypen. Nu gällande krav på viss praktiktjänstgöring för merkantil utbildning och på tre års föregående lärartjänstgöring för hjälpklasslärarutbildning bör bibehållas. Om någon kurs motsvarande befod-

ringskurser för yrkesvalslärare i fortsättningen skall anordnas, torde tills vidare få lämnas öppet i avvaktan på de förslag till omläggning av yrkesvägledningen m. m. inom enhetsskolan, som skolöverstyrelsen väntas komma att framlägga.

Omläggningen av folkskollärarnas vidareutbildning påkallar på en punkt ändring av de föreskrifter, som gäller för vissa av Hermods korrespondensinstitut med bidrag av statsmedel anordnade s. k. akademiska ettbetygskurser. Genomgång av sådan ettbetygskurs blir för närvarande under vissa omständigheter jämställd med genomgång av befodringskurs om en termin. Enligt det nya systemet torde jämförelsen böra gälla i kursutbildningen ingående terminskurs.

Skolberedningen har på anförda skäl förordat, att nuvarande möjlighet att förvärva adjunksbehörighet via folkskolläraryxamen och fyra akademiska betyg (kung. 1953: 696) utvidgas så, att även den, som genomgått vad som här kallas kursutbildning, tillåtes bygga på sin utbildning med två akademiska betyg för filosofisk ämbetsexamen i ett ämne till adjunksbehörighet för undervisning på försöksskolans högstadium och i motsvarande skolformer. Dessa två betyg bör enligt skolberedningens förslag vara förvärvade i annat ämne än dem terminskurserna avser. Det är enligt min uppfattning angeläget, att den nya kursutbildningen ej får karaktär av återvändsgränd, och med hänsyn till den målsättning, som uppställts för terminskurserna, anser jag mig böra biträda vad skolberedningen förordat i förevarande hänseende.

När skolberedningen i sitt yttrande kommer in på frågan om det nuvarande utbildningsbehovets storlek uttalas en bestämd varning för att göra någon fördelning av högstadiets tjänster för lärare i läroämnena mellan olika lärargrupper så, att ett redan nu fastställt, ganska betydande antal av tjänsterna förbehålles vidareutbildade folkskollärare, vilket skulle föregripa skolberedningens arbete och slutliga överväganden. Vidare erinras om att försöksskolans högstadium för läsåret 1957/58 tilldelades av totala antalet omkring 40 procent tjänster i lönegrad Ao 17, avsedda för vidareutbildade folkskollärare, medan resten av tjänsterna avsågs för adjunkter och ämneslärare. Skolberedningen föreslår så, med hänvisning dels till faktiskt föreliggande lärarbrist, dels till önskan att under pågående utredningsarbete undvika ändringar så länge de icke är av behovet påkallade eller på annat sätt föranledda, att vidareutbildningen under de närmaste åren beräknas efter för innevarande läsår gällande proportioner.

Jag återkommer längre fram till frågan om bestämmandet av antalet tjänster av den nya typen. Då det gäller att beräkna dimensionerna av den kursverksamhet, som nu skall startas, bör man, som skolberedningen antytt, ta hänsyn bland annat till föreliggande lärarbrist. Lärarbehovet

inom enhetsskolans högstadium kommer på grund av försöksverksamhetens utbyggnad att särskilt vissa år öka kraftigt. Som redan nämnts, räknar jag också med att folkskollärare med den nya vidareutbildningen skall komma att övergångsvis tjänstgöra inom högre skolor av traditionell typ. Jag anser det vara väsentligt att kursutbildningen, även om relativt många kan beräknas välja den huvudsakligen akademiska vägen, ej ges för små dimensioner.

Det ställer sig vidare givetvis svårt att göra en alldeles säker kalkyl över kostnaderna för kursutbildningen under nästa budgetår. När jag efter vissa beräkningar kommit fram till ett medelsbehov för budgetåret 1958/59 av i runt tal 900 000 kronor, har därvid beräknats medel dels för en läsårskurs i merkantila ämnen och ett par hjälpklasslärarkurser, dels för viss andel i kostnaderna för Hermods s. k. akademiska ettbetygskurser m. m., dels för en kursutbildning i övrigt, som dimensionerats efter minst 200 deltagare i terminskurser.

Vid utgången av innevarande budgetår beräknas på reservationsanslaget till Befordringskurser för folkskollärare föreligga en reservation av omkring 300 000 kronor. Jag vill föreslå, att för här ifrågavarande ändamål för nästa budgetår i riksstaten uppföres ett nytt reservationsanslag, benämnt Vidareutbildning av folkskollärare, och att medelsanvisningen under detta nya anslag upptages med 600 000 kronor samt att den reservation, som vid utgången av innevarande budgetår föreligger på befordringskursanslaget, får tillföras det nya reservationsanslaget.

Innan jag från spörsmålen om vidareutbildningen övergår till frågor rörande tjänster och vad därmed hänger samman, vill jag på nytt framhålla, att de närmare anordningar som här föreslås endast tar sikte på de närmaste åren. En omprövning av lärarfrågorna måste kunna ske när problemen om högstadiets utformning klarnat.

I anslutning till vad skolberedningen anfört om utbildning i klassföreståndarskap vill jag framhålla, att i nuvarande läge uppmärksamheten i första hand bör inriktas på de möjligheter att främja skolans elevvårdande verksamhet, som kan stå till buds inom ramen för nu gällande föreskrifter och befintliga resurser. Utöver vad som kan göras för att öka klassföreståndarnas tjänstgöring i den egna klassen, torde det närmast böra ankomma på skolöverstyrelsen att överväga i vad mån inom den praktiska lärarkursen och genom särskild kursverksamhet m. m. klassföreståndaruppgifterna kan ägnas ytterligare uppmärksamhet.

Den nya tjänstetyp, som enligt vad här föreslagits skall inrättas från och med budgetåret 1959/60, hänför sig närmast till enhetsskolans högstadium. Endast där bör ordinarie tjänster inrättas. Antalet ordinarie tjänster

bör liksom hittills för varje år fastställas av Kungl. Maj:t, varvid i stort sett den för innevarande budgetår tillämpade proportionen mellan tjänster av olika slag synes böra bli vägledande för de närmaste åren.

Vid överläggningar med vederbörande personalorganisation har enighet uppnåtts om inplacering av de ordinarie tjänsterna i lönegrad A 19, om anställnings- och avlöningsförhållanden för vidareutbildade folkskollärare före erhållande av tjänst i A 19 samt om vissa övergångsanordningar. Jag tillstyrker, att riksdagens godkännande av denna lönegradsplacering inhämtas.

De nya tjänsterna torde tills vidare böra benämnas folkskollärartjänster i lönegrad A 19.

För tillträde till den nya vidareutbildningen bör, som nämnts, ej krävas föregående lärartjänstgöring. För behörighet till ordinarie tjänst är det däremot, såsom skolberedningen framhållit, nödvändigt att uppställa krav på en icke alltför ringa lärarerfarenhet, vilken bör vara hämtad från de högre skolformer, bland andra enhetsskolans högstadium, som anges i § 177 punkt 8 läroverksstadgan. Den tjänstgöring vid här åsyftade skolformer, som bör krävas för behörighet till ordinarie tjänst, torde böra bestämmas till tre år. Tjänstgöring i högre skolformer, fullgjord före vidareutbildningen, bör få tillgodoräknas för behörighet till ordinarie tjänst.

I högre skolor av traditionell typ bör inga ordinarie tjänster förekomma. Inte heller bör enligt min mening särskilda extra ordinarie tjänster av nuvarande slag inrättas. För de vidareutbildades anställnings- och avlöningsförhållanden vid tjänstgöring i dylika skolformer liksom vid tjänstgöring på enhetsskolans högstadium innan ordinarie tjänst erhållits, måste givetvis särskilda föreskrifter meddelas. Det torde få ankomma på Kungl. Maj:t att besluta härutinnan.

Tjänsterna bör avse undervisning företrädesvis i vissa ämnen eller viss grupp av ämnen. Såsom är fallet beträffande nuvarande tjänster i A 17, bör i tjänsten i viss utsträckning kunna inräknas undervisning i övningsämnen och yrkesämnen. I fråga om undervisningsskyldigheten bör vad som nu gäller för tjänster i A 17 tillämpas.

Vad beträffar nuvarande folkskollärartjänster i lönegrad A 17, vill jag förorda, att de ordinarie tjänsterna på enhetsskolans högstadium från och med den 1 juli 1959 omvandlas till tjänster av den föreslagna nya typen och att nuvarande särskilda extra ordinarie tjänster vid högre skolor i anslutning till vad jag nyss anfört indrages med utgången av juni 1959.

Det torde få ankomma på Kungl. Maj:t att meddela närmare bestämmelser i anledning av vad jag här i olika hänseenden förordat ävensom att utfärda föreskrifter om de övergångsanordningar, som må finnas påkallade.

Under återopande av vad jag här anfört och förordat hemställer jag, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen att

- a) godkänna av mig förordade grunder för vidareutbildning av folkskollärare;
- b) godkänna av mig förordade grunder för inrättande av folkskollärartjänster i lönegrad Ao 19 på enhetsskolans högstadium m. m.;
- c) bemyndiga Kungl. Maj:t att vidtaga de författningsändringar samt utfärda de övriga föreskrifter och de övergångsbestämmelser, som föranledes av vad som föreslagits under a) och b);
- d) till *Vidareutbildning av folkskollärare* för budgetåret 1958/59 under åttonde huvudtiteln anvisa ett reservationsanslag av 600 000 kronor.

II. Anslag till folkskoleseminarieorganisationen

I. Folkskoleseminarierna: Avlöningar

A. Seminarieorganisationen

I kungl. brev den 24 maj 1957 till skolöverstyrelsen angående folkskoleseminarieorganisationen m. m. har bl. a. föreskrivits, att beteckningen å seminarium för utbildning av klasslärare i folkskolan skall från och med den 1 juli 1957 vara folkskoleseminarium. Den nya seminarieorganisationen (se statsliggaren s. 633) omfattar nu 26 seminarier, men i nämnda kungl. brev har förordnats, att folkskoleseminariet för kvinnliga elever i Linköping och småskoleseminariet i Stockholm skall nedläggas, det förstnämnda vid utgången av budgetåret 1958/59 och det sistnämnda vid utgången av budgetåret 1957/58. Vid utgången av budgetåret 1957/58 skall enligt tidigare beslut även folkskoleseminariet för manliga elever i Stockholm nedläggas.

För hösten 1957 har Kungl. Maj:t medgivit intagning i folkskoleseminariernas första klass av 12 avdelningar på fyraårig folkskollärlinje, 12 avdelningar på tvåårig folkskollärlinje, 1 avdelning på treårig småskollärlinje och 25 avdelningar på tvåårig småskollärlinje med högst 24 elever i varje avdelning. I förhållande till elevintagningen hösten 1956 innebär detta oförändrat antal klassavdelningar på fyraårig folkskollärlinje och treårig småskollärlinje, minskning med 7 avdelningar på tvåårig folkskollärlinje samt ökning med 3 avdelningar på tvåårig småskollärlinje. Genom den sålunda bestämda elevintagningen på tvåårig folkskollärlinje och tvåårig småskollärlinje har den totala examinationen av folk- och småskollärare vårterminen 1959 slutligt reglerats. Intagningen på treårig småskollärlinje reglerar till en mindre del examinationen av småskollärare vårterminen 1960, medan intagningen på fyraårig folkskollärlinje delvis reglerar examinationen av folkskollärare vårterminen 1961.

Skolöverstyrelsens förslag

Skolöverstyrelsen föreslår i samband med sina anslagsäskanden för nästa budgetår att elevintagningen hösten 1958 vid folkskoleseminarierna fastställas till följande antal avdelningar med 24 elever per avdelning: för folkskollärautbildning 12 avdelningar på fyraårig linje och 10 avdelningar på tvåårig linje samt för småskollärautbildning en avdelning på treårig linje och 40 avdelningar på tvåårig linje.

Överstyrelsen räknar med att av den föreslagna intagningen till folkskollärautbildning omkring halva antalet elever skall vara kvinnor och halva antalet män. I fråga om småskollärautbildningen räknar överstyrelsen med enbart kvinnliga elever, även om män i enlighet med riksdagens beslut 1957 skall äga tillträde till småskollärautbildning.

Till grund för överstyrelsens förslag ligger de beräkningar av examinationsbehov och examination, som framgår av följande tabeller.

Tabell A. Folkskollärare

Läsår	Examinationsbehov				Examination	Överskott respektive brist per år	Summa överskott eller brist
	1	2	3	Summa			
1956/57							- 1 000
57/58	730	60	- 45	745	1 255	+ 510	- 490
58/59	730	0	20	750	920	+ 170	- 320
59/60	195	240	20	455	670 + 85 ¹⁾	+ 300	- 20
60/61	- 90	160	20	90	260 + 215? + 85 ¹⁾	+ 470	+ 450
61/62	- 15	400		385	260 + 110? + 85 ¹⁾	+ 70	+ 520
62/63	135	300		435	260? + 110? + 85 ¹⁾	+ 20	+ 540
63/64	200	400		600	260? + 260? + 85 ¹⁾	+ 5	+ 545
64/65	90	400		490			
65/66	405	200		605			

¹ Beräknad examination vid lärarhögskolan.

Tabell B. Småskollärare

Läsår	Examinations- behov	Examination	Överskott respektive brist per år	Summa överskott eller brist
1956/57				+ 60
57/58	365	525	+ 160	+ 220
58/59	470	525	+ 55	+ 275
59/60	715	595	- 120	+ 155
60/61	935	20 + 910?	- 5	+ 150
61/62	795	20? + 775?	0	+ 150
62/63	885	20? + 865?	0	+ 150
63/64	590			

Vid beräkningarna i tabellerna har hänsyn tagits till att enligt kungl. brev den 24 maj 1957 återgång till bestämmelserna i kungörelsen 1947: 234 rörande antalet lärjungar i klassavdelningarna skall äga rum läsåren 1959/60—1962/63. Vidare förutsattes i fråga om småskollärares successiva övertagande av klass 3 i skolor av A-form kungörelsen 1954: 230 tillämpas till och med läsåret 1964/65 utom under läsåret 1963/64. Frågetecken markerar ännu ej beslutad examination. De i tabellen kursiverade siffrorna anger de nu aktuella intagningsfrågorna.

Av överstyrelsens framställning inhämtas bland annat följande.

I *tabell A (kol. 1) och B* anges examinationsbehovet för folkskolan enligt nyss angivna förutsättningar med avseende å elevantalet i läraravdelningarna samt småskollärarens övertagande av klass 3 i A-skolor. Siffrorna är hämtade ur en av överstyrelsens statistiska kontor upprättad promemoria. Statistiska kontoret beräknar att årligen till och med läsåret 1964/65 ytterligare 300 småskollärare övertar klass 3, dock med undantag för läsåret 1963/64. Detta undantag beror på att enligt riksdagens beslut 1957 småskollärarytbildningen skall bli treårig från och med läsåret 1961/62, fränsett särskild tvåårig linje för studenter. Examinationen vårterminen 1963 skulle därför bli obetydlig.

I *tabell A kol. 2* anges behovet av folkskollärare för högre skolformer. Överstyrelsen betonar, att det nu är särskilt vanskligt att kalkylera behovet av folkskollärare för enhetsskolan och realskolans lägre klasser och för täckande av underskott på akademiskt utbildade lärare.

Det framgår av statistiska kontorets P.M., att antalet folkskollärare vid högre läroanstalter ökat avsevärt under senare år. Höstterminerna 1951 t. o. m. 1956 hade sålunda respektive 224, 255, 315, 318, 448 och 606 folkskollärare utan akademisk examen full tjänstgöring vid högre skolor under överstyrelsens inseeende. På heltidstjänster i läroämnen å enhetsskolans högstadium eller vid i folkskolan inbyggda realskollinjer klass 7—9 tjänstgjorde läsåret 1956/57 närmare 450 folkskollärare (i dåvarande 23:e eller lägre lönegrad) mot 300 föregående år. Det *totala* antalet dylika tjänster kan nu med ledning av folkskolinspektörernas uppgifter bedömas bli avsevärt större än enligt fjolårets beräkningar. I sina beräkningar av behovet av folkskollärare på enhetsskolans högstadium utgick seminarieutredningen liksom realskoleutredningen från den tidigare träffade överenskommelsen om att halva antalet lärartjänster i läroämnen på detta stadium skulle avses för folkskollärare i (dåvarande) 23 lönegraden. Denna överenskommelse är nu upphävd. Nyare beräkningar rörande den kommande tillgången på akademiskt utbildade lärare är ej tillgängliga för överstyrelsen. Inom universitetsutredningen torde dylika beräkningar vara under arbete. I avvaktan på resultatet av dessa beräkningar har överstyrelsen i kolumn 2 under examinationsbehovet i *tabell A* medtagit samma siffror, som ingår i motsvarande kolumn 2 i *tabell 11 A* i prop. 1957: 123.

I *tabell A kol. 3* anger siffran —45 den minskning av examinationsbehovet, vilken såsom en engångsföreteelse blir följden av den aspiranttjänstgöring, som mellanskolläraspiranterna vid lärarhögskolan skall fullgöra. Följande siffror i kolumn 3 är ett skönsmässigt uppskattat behov av folkskollärare för ytterligare inrättade avdelningar av klass 8 i folkskolor utanför försöksdistrikten.

I *kolumnerna för examination* har överstyrelsen i likhet med seminarieutredningen räknat med ett bortfall under eller omedelbart efter utbildningstiden av 10 % av de intagna eleverna på folkskollärlinjerna och 5 % på småskollärlinjerna.

I statistiska kontorets förutnämnda promemoria har *folkskollärlärobristen* höstterminen 1956 för folkskolans del uppskattats till 660. Vid högre skolor hade höstterminen 1956 606 folkskollärare utan akademisk examen full tjänstgöring. Å heltidstjänster vid enhetsskolans högstadium och inbyggda realskollinjer tjänstgjorde $358+78 = 436$ folkskollärare. Totala antalet folkskollärare vid dessa skolformer utgjorde sålunda 1 042. Enligt realskolutredningens tab. 21 (sid. 66) och tab. 73 (sid. 399) har emellertid behovet av folkskollärare vid de högre skolorna läsåret 1956/57 beräknats till 1 860. Bristen vid dessa skolor skulle alltså uppgå till $1\ 860-1\ 042 = \text{ca } 820$ eller något mindre än ett år tidigare. Såsom seminarieutredningen anför (sid. 161) kommer emellertid denna brist till en del att täckas genom framtida frigörande av folkskollärare, som beräknats ersätta en övergående brist på akademiker. Detta antal uppgår för åren efter 1956 till 520. Då under en övergångstid fil. kandidater m. fl. liksom för närvarande torde komma att stå till förfogande för tjänstgöring vid högre skolor, anser sig överstyrelsen i analogi med seminarieutredningen icke böra räkna med att folkskollärare snarast möjligt bör utexamineras för att täcka hela nämnda brist av 820 vid högre skolor. För läsåret 1956/57 anser sig överstyrelsen böra räkna med en brist på omkring $(820-520=)$ 300. Den sammanlagda folkskollärlärobristen sagda läsår skulle alltså uppgå till omkring $(660+300=)$ 960. Med hänsyn till siffrornas osäkerhet och då det kan övervägas, huruvida icke examinerade folkskollärare i viss utsträckning bör stå till förfogande för tjänstgöring i folkskolan även på vikariat, som omfattar kortare tid än en månad, synes denna siffra böra höjas till omkring 1 000.

Siffran för *småskollärläroöverskottet* läsåret 1956/57 — 60 — har hämtats ur statistiska kontorets berörda promemoria.

Beträffande *examinationen av folk- och småskollärare* anför överstyrelsen bland annat följande.

De elever, som intages på tvåårig folkskollärlinje 1958, utexamineras 1960 och blir alltså disponibla för tjänstgöring läsåret 1960/61. Samtidigt examineras de elever, som 1956 intogs på fyraårig linje, av vilka 260 beräknas stå till förfogande. Från lärarhögskolan beräknas 85 komma. Såsom framgår av tabell A är examinationsbehovet för läsåret 1960/61 inte mer än 90. Skulle 1958 på den tvååriga linjen intagas lika många elever som i år, d. v. s. $(12 \times 24 =)$ 288, varav 260 kunde beräknas bli disponibla för läsåret 1960/61, skulle den sammanlagda examinationen 1960 bli $(260+260+85=)$ 605. Då examinationsbehovet samma år endast är 90, skulle examinationsöverskottet för detta år bli $(605-90=)$ 515 och med underskottet från läsåret 1959/60 frånräknat ge ett sammanlagt överskott av $(515-20=)$ 495, vilket måhända skulle bli väl stort.

Även om överstyrelsen i de beräkningar, som siffermässigt åskådliggöres i tabell A, lämnat utrymme åt vissa marginaler, torde det med hänsyn till osäkerheten hos alla dylika kalkyler vara lämpligt att låta beräkningarna utmynna i ett siffermässigt överskott.

Enligt överstyrelsens uppfattning torde åtminstone 10 avdelningar böra intagas på tvåårig folkskollärlinje 1958, d. v. s. $(10 \times 24 =)$ 240 elever,

varav 215 kan beräknas bli disponibla för tjänstgöring läsåret 1960/61. Såsom framgår av tabell A blir då det sammanlagda överskottet sagda läsår 450. Huruvida detta är tillräckligt, kan bedömas först sedan 1957 års lärarutredning framlagt sina förslag och sedan eventuellt nytt statistiskt material rörande bristen på akademiskt utbildade lärare blivit tillgängligt. I avvaktan härpå föreslår överstyrelsen, att 10 avdelningar intages 1958 på tvåårig folkskollärlinje, vilket innebär en minskning med 2 avdelningar i jämförelse med intagningen 1957 på denna linje.

Beträffande intagningen 1958 av elever på den fyraåriga folkskollärlinjen föreslår överstyrelsen med hänsyn till vad som anförts i föregående stycke, samma intagning som 1957, d. v. s. $(12 \times 24 =)$ 288 elever, varav 260 kan beräknas bli disponibla för tjänstgöring läsåret 1962/63. Examinationen 1962 regleras slutligt genom intagning av elever på tvåårig folkskollärlinje 1960.

De elever, som 1958 intages på tvåårig småskollärlinje, utexamineras 1960 tillsammans med de elever, som 1957 intogs i en avdelning på den enda treåriga småskollärlinjen. Såsom framgår av tabell B, är examinationsbehovet för läsåret 1960/61 beräknat till 935. Om 1958 på tvåårig småskollärlinje intages 40 avdelningar, d. v. s. $(40 \times 24 =)$ 960 elever, kan därav omkring 910 beräknas bli disponibla för tjänstgöring läsåret 1960/61. Det framgår av nyssnämnda tabell, att det räknemässiga överskottet för sagda läsår då blir 150, vilket torde vara en önskvärd säkerhetsmarginal. Överstyrelsen föreslår sålunda en intagning 1958 av 40 avdelningar på tvåårig småskollärlinje, vilket innebär en ökning med 15 avdelningar i jämförelse med intagningen 1957. Vidare bör fortfarande en avdelning på treårig småskollärlinje intagas.

Det möter inga svårigheter att placera det föreslagna antalet nya avdelningar vid seminarierna. Tvärtom kommer de flesta seminarierna att under läsåret 1958/59 arbeta med ett mindre antal avdelningar, än de är organiserade för. I avvaktan på vad 1957 års lärarutrednings förslag eventuellt kan komma att innebära beträffande beräkningarna av folkskollärlärobehovet, anser sig överstyrelsen icke nu böra föreslå nedläggande av ytterligare seminarier. En dylik avvaktande ståndpunkt i denna fråga överensstämmer också med vad statsutskottet uttalade härom i sitt utlåtande 1957: 105 sid. 51.

Statskontoret erinrar om att statsmakterna vid 1957 års riksdag beräknat det sammanlagda överskottet av folkskollärare läsåret 1960/61 till 305. Enligt av skolöverstyrelsen omgjorda beräkningar skulle ifrågavarande överskott utgöra 450. I betraktande härav synes intagningen på den tvååriga folkskollärlinjen i vart fall kunna minskas med två avdelningar, varigenom sagda läraröverskott skulle begränsas till 407.

I sitt utlåtande över 1957 års lärarutrednings betänkande »Behov och utbildning av klasslärare för enhetsskolans högstadium» har *skolöverstyrelsen* företagit en omräkning av tabell A med hänsyn till utredningens prognoser rörande högstadieklasslärare. I detta sammanhang anför skolöverstyrelsen i huvudsak följande.

Enligt den omräknade tabellen blir för läsåret 1960/61 överskottet av lärare 410 mot enligt de tidigare beräkningarna 450 och läsåret 1962/63

465 mot tidigare 540. I avvaktan på nya siffror rörande tillgången på akademiskt utbildade lärare torde det vara nödvändigt att fortfarande räkna med att 45 à 50 % av undervisningen i teoretiska läroämnen på enhetsskolans högstadium bestrides av folkskollärare med vidareutbildning. Under denna förutsättning bör alltså intagningen av elever till folkskollärarytbildning bestämmas med ledning av de omräknade siffrorna, vilka ej avsevärt skiljer sig från siffrorna i tabell A i överstyrelsens petita.

Överstyrelsen föreslog i petita en intagning 1958 på studentlinje av 10 avdelningar, d. v. s. $(10 \times 24 =)$ 240 elever, varav 215 beräknades bli disponibla för tjänstgöring läsåret 1960/61. Under denna förutsättning skulle alltså det räknemässigt erhållna läraröverskottet samma läsår bli 450, medan samma överskott enligt tabellen ovan skulle bli 410. Vill man uppnå ett överskott av 450, bör således ytterligare två avdelningar på studentlinje intagas 1958. Med hänsyn till angelägenheten av att om möjligt komma ifrån den nuvarande lärarbristsituationen, förordar överstyrelsen en intagning 1958 av 12 avdelningar på studentlinjen. Däremot torde det ej finnas anledning att öka intagningen 1958 på fyraårig linje utöver de 12 avdelningar, som överstyrelsen föreslagit i petita för budgetåret 1958/59. De elever, som 1958 intages på fyraårig linje, utexamineras 1962 och blir således tillgängliga för tjänstgöring läsåret 1962/63. Den slutliga examinationen 1962 regleras genom intagning på studentlinjen 1960, vilken intagning då, om så befinnes erforderligt, givetvis kan göras avsevärt större, än vad som nu synnerligen preliminärt beräknats.

Departementschefen

Vad som nu genom omfattningen av elevintagningen hösten 1958 skall bestämmas, är dels examinationen på den 2-åriga småskollärlinjen till läsåret 1960/61, dels examinationen på den 2-åriga folkskollärlinjen till läsåret 1960/61, och dels examinationen på den 4-åriga folkskollärlinjen till läsåret 1962/63, vilken dock endast delvis reglerar den slutliga examinationen till sistnämnda läsår.

Sedan 1957 års riksdag fattat beslut om genomförande av den treåriga småskollärarytbildningen och minskning av elevantalet i läraravdelningar vid folkskolor av A-formen, föreligger nu säkrare utgångspunkter än föregående år för beräkning av examinationsbehovet och examinationen beträffande folk- och småskollärare. De framtida förhållandena med avseende å indragning av realskolans lägsta klasser och det därav följande ökade lärarbehovet i folkskolan är även säkrare kända i år än förra året. Betydligt mindre osäkerhet synes således vidlåda de av skolöverstyrelsen i höstens petita verkställda beräkningarna av lärarbehovet i folkskolan än tidigare kalkyler.

Svårast för överstyrelsen att bedöma har varit behovet av folkskollärare för enhetsskolans högstadium och realskolans lägre klasser och för täckande av underskott på akademiskt utbildade lärare. Den tidigare överenskomsten om proportioneringen av antalet tjänster i dåvarande 23 lönegraden för folkskollärare med sikte på förhållandena vid fullt utbyggd enhetsskola

har ju numera upphävts. Nyare beräkningar om den kommande tillgången på akademiskt utbildade lärare har ej funnits att tillgå. I sina petita har överstyrelsen därför fått nöja sig med att i fråga om examinationsbehovet av folkskollärare i tabellen A, kolumn 2, införa samma siffror, som ingick i motsvarande kolumn 2 i tabell 11 A i föregående års seminarieproposition. I senare avgivet utlåtande över 1957 års lärarutrednings betänkande om behov och utbildning av klasslärare för enhetsskolans högstadium har överstyrelsen gjort en omräkning av nämnda tabell A och därvid tagit hänsyn dels till de nyare beräkningar rörande behovet av lärare i teoretiska läroämnena på enhetsskolans högstadium, varifrån utredningen utgått, dels till utredningens antagande att 45 procent av detta lärarbehov skulle tillgodoses med vidareutbildade folkskollärare. Resultatet av denna omräkning har blivit ett ökat examinationsbehov och, om den i petita föreslagna intagningen på folkskollärlinjerna vidhålls, en minskning av det siffermässigt beräknade läraröverskottet läsåret 1960/61, som överstyrelsen kommit fram till i den ursprungliga tabellen A. I sin kommentar till den omräknade tabellen A konstaterar överstyrelsen, att det, i avvaktan på nya siffror rörande tillgången på akademiskt utbildade lärare, är nödvändigt att fortfarande räkna med att 45 à 50 procent av undervisningen i teoretiska läroämnena på enhetsskolans högstadium bestrides av folkskollärare med vidareutbildning. Intagningen av elever till folkskollärläroavdelning bör därför enligt överstyrelsens mening bestämmas med ledning av de i den omräknade tabellen angivna behovssiffrorna. Då det vidare är angeläget att så långt möjligt komma ifrån den nuvarande lärarbristsituationen, förordar överstyrelsen i sitt remissutlåtande en större intagning på den 2-åriga folkskollärlinjen hösten 1958 än vad som föreslogs i petita, så att det siffermässiga läraröverskottet läsåret 1960/61, trots det nu konstaterade större behovet, hålles på den nivå som kalkylerades i petita.

I det föregående avsnittet om vidareutbildning för folkskollärare har jag, med sikte på förhållandena under de närmaste åren, föreslagit ett nytt slag av tjänster på enhetsskolans högstadium och en ny form av vidareutbildning för folkskollärare och även framlagt vissa synpunkter på fördelningen mellan olika lärarkategorier av tjänster i läroämnena på enhetsskolans högstadium. I det sammanhanget har jag också haft anledning framhålla, att man ännu några år framöver måste räkna med en särskilt i vissa ämneskombinationer besvärande lärarbrist i de högre skolformerna.

Att man vid bestämmandet av elevintagningen hösten 1958 måste räkna med ett något större examinationsbehov än det överstyrelsen angivit i den ursprungliga tabellen A i petita synes mig klart. Vad överstyrelsen efter omräkning av tabellen kommit fram till i fråga om examinationsbehovet och den aktuella elevintagningen torde bättre överensstämma med den nu föreliggande situationen. Jag kan därför, när det gäller intagningen på folkskol-

lärarlinjerna höstterminen 1958, ansluta mig till överstyrelsens senast framlagda förslag om oförändrad intagning, d. v. s. 12 avdelningar på såväl 2-årig som 4-årig folkskollärlinje.

Intagningen för småskollärlärodbildning hösten 1958 bör i enlighet med vad överstyrelsen föreslagit omfatta 40 avdelningar på 2-årig och 1 avdelning på 3-årig linje, innebärande en ökning med 15 intagningsavdelningar på den 2-åriga linjen och oförändrad elevintagning på den 3-åriga linjen. Jag vill dock i fråga om de beräkningar av överstyrelsen, som redovisats i tabell B, redan nu framhålla, att den där på längre sikt kalkylerade, ännu icke fastställda examinationen synes för lågt beräknad.

Det torde i vanlig ordning få ankomma på Kungl. Maj:t att framdeles efter förslag av skolöverstyrelsen meddela närmare bestämmelser i anledning av vad jag nu förordat rörande elevintagningen på folk- och småskollärlärodbildningarna.

I statsutskottets utlåtande 1957:105 har utskottet uttalat, att bland annat tillsättandet av 1957 års lärodbredning utgjorde ett skäl att tills vidare i avvaktan på resultatet av utredningen bibehålla en något större elasticitet i seminarieorganisationen än vad som följde av Kungl. Maj:ts i propositionen 1957:123 redovisade förslag till organisation. I det föregående har förslag framlagts rörande vidareutbildning av folkskollärare för enhetsskolans behov. Säkrare underlag har därigenom erhållits för en bedömning av seminarieorganisationens framtida dimensionering. Det synes med hänsyn härtill lämpligt att Kungl. Maj:t uppdrar åt skolöverstyrelsen att, sedan beslut fattats angående den nya vidareutbildningen, verkställa nya beräkningar rörande seminarieorganisationens omfattning, åskådliggjorda på sätt framgår av tabell 10 sid. 48 i propositionen 1957:123, i samband varmed bör upptas jämväl frågan om genomförande av den vid förra årets riksdag beslutade samordningen av vissa seminarier (Växjö, Härnösand). Av undersökningen föranledda resultat bör av överstyrelsen anmälas i samband med anslagsäskandena för budgetåret 1959/60.

B. Beräkning av folkskoleseminariernas avlöningsanslag

	Anslag
1957/58 (statsliggaren s. 630)	21 010 000
1958/59 (förslag)	23 775 000

Skolöverstyrelsens förslag

Skolöverstyrelsen föreslår, att anslaget för nästa budgetår höjes med 2 712 000 kronor. Härav hänför sig ett belopp av 2 588 800 kronor till automatiska utgiftsökningar på grund av den allmänna lönehöjningen, löneklassförändringar, nedsättning av undervisningsskyldigheten för lärare i

läroämnen m. m. I övrigt betingas den föreslagna höjningen av följande förslag:

1) inrättande av en övningsskollärartjänst i Ao 19 eller Ao 13 vid seminariet i Haparanda,

2) uppflyttning av två övningslärartjänster i Ao 12 i kvinnlig slöjd till Ao 17,

3) minskning med 4 100 kronor av delposten till arvoden åt seminarie-läkare m. m.,

4) anvisande av 1 000 kronor till komplettering av ämneskatalogen vid seminariebiblioteket i Landskrona,

5) anvisande av 10 400 kronor till auskultering i folkskola och enhets-skola för deltagare i praktisk lärarkurs,

6) anvisande av 3 000 kronor till arvoden till föreståndare vid två fort-bildningsinstitut,

7) ökad medelsanvisning till biträdeshjälper på rektorsexpeditionerna och justering av gällande beräkningsgrunder m. m.,

8) höjning av medelsanvisningen till försök med metodisk handledning, enhetsskolans arbetsmetoder och liknande anordningar från 200 000 kronor till 220 000 kronor.

Av överstyrelsens framställning inhämtas bland annat följande.

1. Vid seminariet i Haparanda finns för närvarande 4 ordinarie övnings-skollärartjänster och 1 extra ordinarie dylik tjänst. Rektor hemställer, att en ny ordinarie övningsskollärartjänst inrättas med bibehållande av den befintliga extra ordinarie tjänsten och att alltså övningsskolan utvidgas med en avdelning. Denna avdelning skulle bli av b-typ, och syftet med den är, att till densamma skall efter överenskommelse med folkskolans myndigheter hänvisas samtliga nybörjare i Haparanda skoldistrikt, vilka är enbart finskspråkiga eller äger synnerligen bristfälliga insikter i svenska språket. Ur utbildningssynpunkt finner rektor det angeläget, att seminarieeleverna i en avdelning i övningsskolan kan få studera de speciella svårigheter i angivna hänseende, som de kan komma att möta såsom lärare. Folkskolestyrelsen i Haparanda tillstyrker den föreslagna anordningen, som styrelsen anser vara både önskvärd och behövlig.

2. I personalförteckningen är upptagna 4 lärartjänster i kvinnlig slöjd i lönegraden Ao 12. De är avsedda för undervisningen enbart av övnings-skolans lärjungar vid seminarier, som hittills mottagit uteslutande manliga seminarieelever. De är placerade vid bland annat folkskoleseminarierna i Karlstad och Uppsala. Dessa seminarier har nu även kvinnliga elever, vilka skall ha undervisning i kvinnlig slöjd av lärare med den kompetens, som erfordras för lönegraden Ao 17. Tjänsten vid seminariet i Uppsala står vakant och bör ersättas med tjänst i Ao 17. Likaså bör tjänsten i Ao 12 vid seminariet i Karlstad utbytas mot tjänst i Ao 17.

3. Av överstyrelsen under punkten Allmänna läroverken: Avlöningar (jfr 1958 års åttonde huvudtitel s. 491) framlagt förslag om inrättande vid bland annat läroverken i Gävle och Växjö av ordinarie skolskötterskötter, avsedda även för seminarierna i dessa städer, beräknas medföra en besparing av 4 100 kronor under denna post.

5. Beträffande delposten Allmänna läroverken: Särskilda arvoden vid läroverk med lärarkurs (jfr 1958 års åttonde huvudtitel s. 504) har överstyrelsen framhållit angelägenheten av att lärarkandidaterna beredes möjlighet att auskultera i folkskola och enhetsskola. Även om lärarkandidaterna vid folkskoleseminarium har möjlighet att auskultera i övningsskolan, behöver de också få tillfälle att auskultera i folkskola och enhetsskola utanför seminariet. Lärare, som mottager auskultant, bör erhålla ett arvode av 5 kronor per lektionstimme.

7. I sina petita för innevarande budgetår föreslog överstyrelsen en väsentligt ökad medelsanvisning till biträdeshjälpen på rektorsexpeditionerna. Med anledning härav har bestämmelserna rörande biträdeshjälpen på rektorsexpeditionerna vid seminarierna från och med den 1 juli 1957 ändrats i följande avseende: dels har det belopp, som får disponeras för jämkningar uppåt av de seminarierna enligt gällande regler tillkommande anslagsbeloppen, ökats från 3 procent till 20 procent, av summan av de för de olika seminarierna beräknade anslagsbeloppen, dels har maximiarvodet för sekreterare och kamrerare fastställts till 3 000 kronor.

Såsom överstyrelsen framhållit i sina anslagsberäkningar angående avlöningar till övrig icke-ordinarie personal vid de allmänna läroverken har de ändrade bestämmelserna om biträdeshjälpen medfört en förbättring, som dock icke på långt när kan anses vara tillfyllest för att bereda rektorerna erforderlig lättnad i fråga om de administrativa arbetsuppgifterna. Överstyrelsen har därför ansett sig böra ånyo framföra ett förslag om ändrade grunder för beräkning av anslagsbeloppen till biträdeshjälpen på rektorsexpeditionerna. Det förslag överstyrelsen sålunda framlägger överensstämmer i princip med föregående års förslag, dock med de ändringar, som förändrades av 1957 års löneplansrevision.

Enligt nuvarande bestämmelser skall för varje seminarium fastställas ett anslagsbelopp, inom vilket kostnaderna för avlöningsförmåner åt personal, som anlitas för biträde på rektorsexpeditionerna, skall rymmas. Anslagsbeloppet skall beräknas enligt följande grunder: 1 400 kronor för varje avdelning av studentlinje, 1 250 kronor för varje avdelning av fyraårig linje och småskollärlinje, 260 kronor för varje övningsskollärlinje vid seminariets övningsskola, 200 kronor för varje dylik tjänst vid seminarieortens folkskolor, 1 250 kronor för lärarkursseminarium samt för realskollinje vid övningsskola det belopp, som enligt de för allmänna läroverken i förevarande hänseende gällande grunderna utgår för fristående realskola med samma elevantal som i klasserna 7—9 i övningsskolans realskollinje. Det på angivet sätt beräknade anslagsbeloppet kan av överstyrelsen jämkas uppåt eller nedåt i den mån särskilda omständigheter föranleder därtill. För jämkning uppåt äger överstyrelsen i den utsträckning så erfordras disponera ett belopp motsvarande sammanlagt högst tjugo procent av summan av de för de olika seminarierna beräknade anslagsbeloppen.

Överstyrelsen föreslår, att anslagsbeloppet beräknas med ett fast och ett rörligt belopp. Det fasta beloppet bör vara av olika storlek för sådana seminarier, som utbildar folkskollärare eller folkskollärare och småskollärare, och för sådana seminarier, som utbildar enbart småskollärare. Med hänsyn till att de sistnämnda seminariernas organisation är mindre komplicerad, bör det fasta beloppet där sättas lägre än för seminarier av det förstnämnda slaget. Överstyrelsen föreslår att de fasta beloppen bestämmas till 7 500

respektive 4 500 kronor per budgetår. För lärarkursseminarium föreslås ett fast belopp av 1 500 kronor.

Vad angår det *rörliga beloppet* finner överstyrelsen, att det bör grunda sig enbart på antalet klassavdelningar och beräknas på sådant sätt, att de inkluderar ersättning för allt sådant arbete, som kan anses vara i stort sett lika vid de skilda seminarierna. Här anser överstyrelsen, att 2-årig studentlinje för utbildning av folkskollärare bör erhålla det högsta beloppet per klassavdelning. Ett något mindre belopp bör utgå till 2- eller 3-årig linje för utbildning av småskollärare och ett ännu något lägre belopp för 4-årig linje för folkskollärare. Överstyrelsen föreslår dessa belopp till respektive 1 750, 1 650 och 1 550 per klassavdelning.

För seminarier med inbyggd realskollinje föreslås att ett rörligt belopp utgår, grundat på lärjungeantalet. Detta belopp bör utgöra 17 kronor per lärjunge.

För jämkningar uppåt av anslagsbeloppen vill överstyrelsen föreslå, att ett belopp må disponeras, som motsvarar sammanlagt högst 10 procent av totalsumman av de anslagsbelopp, som beräknas böra utgå för seminarierna.

Beträffande dispositionen av det för seminariet fastställda anslagsbeloppet föreslår överstyrelsen samma ändringar som för de allmänna läroverken.

Statskontoret ifrågasätter om inte en övningsskoleavdelning för finskspråkiga elever vid seminariet i Haparanda skulle kunna organiseras utan att det hittillsvarande antalet avdelningar där ökas (p. 1). Särskilda medel för ämneskatalogiseringen vid seminariet i Landskrona kan ämbetsverket icke tillstyrka (p. 4). Statskontoret vill icke motsätta sig genomförande av viss arvodering vid lärarkandidaternas auskultering i folkskola (p. 5). Med hänsyn till att antalet seminarier minskas med två till nästa budgetår är enligt ämbetsverket någon ökning av beloppet till försök med metodisk handledning m. m. (p. 8) icke påkallad.

Departementschefen

Att övningsskolan vid seminariet i Haparanda utvidgas med en särskild avdelning för finskspråkiga barn eller barn som har bristfälliga kunskaper i svenska språket, finner jag av behovet påkallat, varför jag tillstyrker inrättande av en ordinarie övningsskollärartjänst där (p. 1). Mot överstyrelsens förslag under punkt 2 har jag ingen erinran.

Med hänsyn till att jag i 1958 års statsverksproposition vid anmälan av anslaget till Allmänna läroverken: Avlöningar (åttonde huvudtiteln s. 514) icke ifrågasatt någon ändring beträffande antalet ordinarie skolskötersketjänster torde under punkt 3 böra beräknas oförändrat belopp.

Jag är icke beredd att tillstyrka någon särskild medelsanvisning till ämneskatalogisering vid seminariet i Landskrona (p. 4).

I anslutning till vad jag förordat under punkten Allmänna läroverken: Avlöningar i årets statsverksproposition (s. 516) angående arvoden åt lärare i folkskolan för mottagande av auskultanter från praktisk lärarkurs föreslår jag att medel för dylikt ändamål även anvisas under detta anslag (p. 5).

Mot det av överstyrelsen beräknade beloppet, 10 400 kronor har jag ingen erinran. Det bör få ankomma på skolöverstyrelsen att fastställa arvoden.

Med anledning av skolöverstyrelsens under punkt 6 framförda förslag om arvoden till föreståndare vid fortbildningsinstitut får jag hänvisa till att jag vid anmälan av anslaget till Skolöverstyrelsen: Avlöningar (åttonde huvudtiteln s. 420) uttalat, att jag inte var beredd att i det sammanhanget upptaga överstyrelsens förslag till omorganisation av fortbildningsverksamheten för lärare till provning. Jag anser mig därför icke här böra framlägga något förslag om föreståndararvoden.

Av den tidigare lämnade redogörelsen framgår, att överstyrelsen i sina anslagsäskanden för nästa budgetår framlagt förslag om ändringar i bestämmelserna angående biträdes hjälp på rektorsexpeditionerna vid såväl de allmänna läroverken som folkskoleseminarierna. Under punkten Allmänna läroverken: Avlöningar i årets åttonde huvudtitel (s. 515 f) har jag i vad avser allmänna läroverken förklarat, att jag i princip biträder överstyrelsens förslag. I avvaktan på viss utredning var jag dock icke beredd att taga slutlig ställning till omfattningen av förstärkningen av biträdes hjälpen. Då jag finner det lämpligt att frågan om biträdes hjälpen på rektorsexpeditionerna avgöres i ett sammanhang vill jag nu endast uttala, att jag i princip ansluter mig till förslaget om förstärkning av biträdes hjälpen vid seminarierna. Vidare förordar jag att medelsanvisningen för hithörande ändamål (p. 7) utökas högst intill den ram, överstyrelsen föreslagit. För jämkningar uppåt av anslagsbeloppen bör dock icke fastställas högre procenttal än vad som föreslagits beträffande de allmänna läroverken, nämligen fem procent. Det torde få ankomma på Kungl. Maj:t att efter förslag av skolöverstyrelsen besluta angående grunderna för biträdes hjälpen.

Någon ökning av medelsanvisningen till försök med metodisk handledning m. m. (p. 8) anser jag mig icke böra tillstyrka.

Det beslutade nedläggandet av folkskoleseminariet för manliga elever i Stockholm och småskoleseminariet i Stockholm med utgången av innevarande budgetår föranleder indragning av vissa tjänster, nämligen vid folkskoleseminariet en rektorstjänst i Bp 1, sju lektorstjänster i Ao 26, en lektorstjänst i Ae 26 eller Ae 24, sjutton övningsskollärartjänster i Ae 19 eller Ae 13 och en vaktmästartjänst i Ag 7 samt vid småskoleseminariet en rektorstjänst i ABp 26, tre seminarieadjunktstjänster i Ao 23, fyra övningsskollärartjänster i Ae 19 eller Ae 13 och en vaktmästartjänst i Ae 7. Den ordinarie personal, som ej i samband med nedläggandet avgår med pension, bör förflyttas. I den mån förflyttning ej kan ske redan från och med den 1 juli 1958, bör erforderligt antal tjänster upptagas på övergångsstat, tills förflyttning ordnats.

Beträffande seminariet för kvinnliga elever i Linköping räknar jag med att sex extra ordinarie övningsskollärartjänster »vid folkskola» indrages budgetåret 1958/59.

I detta sammanhang vill jag anmäla, att skolöverstyrelsen hos Kungl.

Maj:t hemställt, att särskoleseminariet i Stockholm måtte avvecklas i och med utgången av budgetåret 1958/59. Verksamheten vid särskoleseminariet är samordnad med småskoleseminariet i Stockholm. Då detta seminarium skall nedläggas med utgången av innevarande budgetår kan följaktligen särskoleseminariet icke fortsätta sin verksamhet som hittills. För egen del har jag intet att invända mot förslaget. Tillgången på särskollärare är numera god. Under budgetåret 1958/59 pågående kurser vid särskoleseminariet avslutas med utgången av sagda budgetår. Utbildningen av särskollärare bör från och med budgetåret 1959/60 tills vidare ske enbart genom kursverksamhet. Det torde få ankomma på Kungl. Maj:t att närmare besluta i dessa frågor.

På grund av vad jag nu anfört samt med hänsyn tagen till de automatiska utgiftsförändringarna och efter omräkning av medelsbehovet i anslutning till vad jag förordat beträffande seminarieorganisationen beräknar jag en höjning av anslaget för nästa budgetår med 2 765 000 kronor till 23 775 000 kronor med den fördelning på olika poster, som framgår av avlöningsstaten i efterföljande hemställan.

Jag hemställer, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen att

a) bemyndiga Kungl. Maj:t att, med tillämpning tills vidare från och med budgetåret 1958/59, vidtaga de ändringar i personalförteckningen för folkskoleseminarierna, som föranledes av vad jag i det föregående förordat;

b) godkänna följande avlöningsstat för folkskoleseminarierna, att tillämpas tills vidare från och med budgetåret 1958/59:

A v l ö n i n g s s t a t

1. Avlöningar till ordinarie tjänstemän, <i>förslagsvis</i>	10 775 000
2. Arvoden och särskilda ersättningar, bestämde av Kungl. Maj:t, <i>förslagsvis</i>	360 000
3. Avlöningar till övrig icke-ordinarie personal, <i>förslagsvis</i>	9 960 000
4. Rörligt tillägg, <i>förslagsvis</i>	2 680 000
Summa kronor	23 775 000

c) till *Folkskoleseminarierna*: Avlöningar för budgetåret 1958/59 under åttonde huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 23 775 000 kronor.

2. Folkskoleseminarierna: Omkostnader

	Anslag
1957/58 (statsliggaren s. 642)	1 945 000
1958/59 (förslag)	2 050 000

Skolöverstyrelsen föreslår, att anslaget för nästa budgetår höjes med 137 380 kronor enligt följande sammanställning

1. Sjukvård m. m. (nu förslagsvis 61 000)	—	6 000
2. Reseersättningar (nu förslagsvis 15 600)	+	200
3. Bränsle, lyse och vatten (nu förslagsvis 780 000)	+	80 000
4. Övriga expenser (nu 845 000)	+	52 000
5. Trädgårdarnas underhåll och skötsel (nu förslagsvis 170 000)	+	20 000
6. Särskilda kurser och föreläsningar m. m. (nu förslagsvis 74 670)	—	1 820
7. Bidrag till seminarieelevernas på folkskollärlinje studiebe- sök vid skolor företrädesvis av lägre skolform (nu förslags- vis 75 000)	—	5 000
8. Bidrag till anordnande av studie- och idrottsutfärder (nu 13 000)	+	9 000
9. Ökade inkomster av upplåtelse av lokaler m. m. (nu 34 000)	—	15 000
10. Minskade inkomster av trädgårdarna (nu 53 000)	+	4 000
		<u>137 380</u>

Av överstyrelsens framställning inhämtas bland annat följande.

2. Enligt nu gällande bestämmelser må till bestridande av resekostnadsersättning och traktamente åt rektorer eller deras ombud vid studieresor till folkskolor utgå högst 550 kronor till varje seminarium. På grund av ökade resekostnader torde detta belopp böra ökas till 600 kronor. Medelsbehovet blir då sammanlagt ($24 \times 600 =$) 14 400 kronor. För övriga kostnader, som skall bestridas med medel ur denna anslagspost, torde böra beräknas 1 400 kronor. Överstyrelsen föreslår sålunda, att posten uppföres med $14\,400 + 1\,400 =$ 15 800 kronor, innebärande en ökning med 200 kronor.

4. Delposten var för budgetåret 1956/57 uppförd med ($611\,000 + 178\,000 =$) 789 000 kronor, varav sammanlagt 56 000 kronor till de två seminarier i Stockholm, som skall nedläggas vid utgången av innevarande budgetår. Den verkliga belastningen har emellertid, de nämnda seminarierna frånräknade, uppgått till omkring 794 500 kronor. Innevarande budgetår är posten uppförd med 845 000 kronor, varav sammanlagt 33 000 kronor belöper sig på mernämnda två seminarier i Stockholm. För budgetåret 1958/59 uppskattar rektorerna medelsbehovet till 907 600 kronor, varav 609 736 kronor till städningskostnader. Med hänsyn till inträffade och väntade löneökningar och prisstegringar synes en höjning av delposten vara ofrånkomlig. Överstyrelsen föreslår, att den uppföres med 897 000 kronor, innebärande en ökning med ($897\,000 - 845\,000 =$) 52 000 kronor.

5. Anslagsposten är för innevarande budgetår uppförd med 170 000 kronor, varav sammanlagt 11 300 kronor belöper sig på de två seminarier i Stockholm, som skall nedläggas vid budgetårets utgång. För budgetåret 1958/59 beräknar rektorerna bruttokostnaderna till 204 000 kronor och inkomsterna till i runt tal 38 000 kronor. Med hänsyn till kostnadsstegringarna torde en höjning av posten icke kunna undvikas. Överstyrelsen föreslår, att posten uppföres med 190 000 kronor, innebärande en ökning med ($190\,000 - 170\,000 =$) 20 000 kronor.

6. Överstyrelsen beräknar följande utgiftsförändringar:

a) folkskoleseminariet för manliga elever och småskoleseminariet i Stockholm	— 4 160
b) föreläsningar i skolhygieniska spörsmål (höjning från 430 till 470 kronor per seminarium)	+ 960
c) kurser i tal- och röstvård (höjning från 650 till 715 kronor per seminarium)	+ 1 560
d) föreläsningar i skilda ämnen (höjning från 650 till 715 kronor per seminarium)	+ 1 560
e) socialpedagogiska föreläsningkursen vid folkskoleseminariet i Stockholm (slopande av nuvarande maximering av föreläsningens arvode för dubbeltimme)	—
f) simundervisning och bad (ändrat elevantal m. m.)	— 1 690
g) förhyrande av idrottsplan	— 50
	<hr/>
	— 1 820

8. Denna delpost är nu uppförd med 13 000 kronor. Rektorerna begär i runt tal 36 000 kronor, varav till seminariet i Haparanda 8 000 kronor och till seminariet i Lycksele 3 000 kronor. En höjning av delposten torde vara nödvändig dels för att möjliggöra större bidrag särskilt till de nordliga seminarierna, dels med hänsyn till de ökade resekostnaderna. Överstyrelsen föreslår, att delposten uppföres med 22 000 kronor, innebärande en ökning med 9 000 kronor.

10. Inkomsterna av trädgårdarna torde böra uppskattas till 49 000 kronor, dvs. det nuvarande beloppet 53 000 kronor minskat med de för innevarande budgetår beräknade inkomsterna vid de två nämnda seminarierna i Stockholm (4 000 resp. 100 kronor).

Statskontoret kan icke biträda yrkandet om en höjning av beloppet till bestridande av resekostnadsersättning och traktamente åt rektor eller dennes ombud (p. 2). Delposten till bränsle, lyse och vatten (p. 3) bör enligt ämbetsverket uppräknas till 840 000 kronor. Under punkterna 4 och 5 förordar statskontoret oförändrad medelstillelning. Ämbetsverket är icke berett tillstyrka förslagen om höjning av beloppen till föreläsningar och kurser (p. 6) samt om ökat anslag till anordnande av studie- och idrottsutfärder (p. 8).

Departementschefen

Mot överstyrelsens beräkningar under punkterna 1—4, 7 och 9 har jag ingen erinran. Beträffande anslagsposten till trädgårdarnas underhåll och skötsel (p. 5) anser jag mig böra räkna med oförändrad medelsanvisning, 170 000 kronor. Under anslagsposten till särskilda kurser och föreläsningar (p. 6) räknar jag med en minskning dels å 4 160 kronor, avseende de två Stockholmsseminarierna, dels å 1 740 kronor till simundervisning och bad jämte förhyrande av idrottsplaner, innebärande en sammanlagd minskning av anslagsposten med 5 900 kronor. Enligt min mening bör bestämmelsen om arvodesmaximering vid socialpedagogiska föreläsningkursen bibehållas. Under punkt 8 räknar jag med oförändrad medelsanvisning. Inkomsten av trädgårdarna (p. 10) bör beräknas till oförändrat belopp.

Vad jag nu förordat innebär en höjning av omkostnadsanslaget med

100 300 kronor. Med hänsyn till genomförda arvodesregleringar m. m. bör anslaget för nästa budgetår uppräknas med sammanlagt 102 570 kronor och således uppföras med 2 047 570 kronor eller i avrundat tal 2 050 000 kronor. Jag hemställer, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen

att till *Folkskoleseminarierna: Omkostnader* för budgetåret 1958/59 under åttonde huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 2 050 000 kronor.

3. Folkskoleseminarierna: Materiel, böcker m. m.

	Anslag
1957/58 (statsliggaren s. 644)	458 000
1958/59 (förslag)	458 000
Skolöverstyrelsen föreslår, att detta reservationsanslag för nästa budgetår höjes med 82 000 kronor enligt följande sammanställning.	
1. Böcker, undervisningsmateriel och inventarier (nu 292 000 kronor)	+ 65 000
2. Materiel för undervisning i slöjd och hushållsgöromål (nu 151 000)	+ 12 000
3. Materiel för lek och idrott (nu 15 000)	+ 5 000
	+ 82 000

Överstyrelsen anför bland annat följande.

Om seminarierna skall på ett tillfredsställande sätt kunna fullgöra sin uppgift som tidsenliga lärarutbildningsanstalter, är det nödvändigt, att de är försedda med erforderlig modern undervisningsmateriel och fortlöpande kan komplettera sina bibliotek.

I skrivelse till överstyrelsen har folkskolläraryrket hemställt, att överstyrelsen ville överväga, på vad sätt övningsskolorna på ett effektivt sätt skulle kunna utrustas med välordnade skolbibliotek. Förbundet föreslår, att för ändamålet skall anslås medel motsvarande minst det belopp, som anses erforderligt för skolbiblioteken inom skoldistrikt med mindre än 1 000 barn, d. v. s. 10 kronor per barn och år. Överstyrelsen finner det av läraryrket gjorda förslaget innebära en lämplig anordning och föreslår, att bestämmelser meddelas, att ur här förevarande anslag ett belopp motsvarande minst 10 kronor för varje i vederbörande övningsskolor inskriven lärjunge årligen skall användas för övningsskolornas bibliotek. Då antalet elever i interna övningsskolor läsåret 1956/57 utgjorde 4 727, räknar överstyrelsen med ett ökat anslagsbehov för nämnda ändamål av 47 000 kronor.

Departementschefen

Vid utgången av budgetåren 1954/55, 1955/56 och 1956/57 uppgick reservationsmedelsbehållningen å ifrågavarande anslag till sammanlagt respektive 93 096, 110 287 och 127 705 kronor. Med hänsyn härtill anser jag mig icke böra föreslå någon anslagshöjning. För nästa budgetår bör anslaget sålunda uppföras med oförändrat belopp 458 000 kronor. Jag hemställer, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen

att till *Folkskoleseminarierna: Materiel, böcker m. m.* för budgetåret 1958/59 under åttonde huvudtiteln anvisa ett reservationsanslag av 458 000 kronor.

4. Folkskoleseminarierna: Utrustning

	Anslag
1957/58 (statsliggaren s. 645)	500 000
1958/59 (förslag)	550 000

Skolöverstyrelsen föreslår, att anslaget för nästa budgetår höjes med 300 000 kronor. I sina anslagsäskanden redogör överstyrelsen närmare för de ändamål vid de olika seminarierna, som bör tillgodoses av anslaget. Härutinnan torde få hänvisas till handlingarna. Överstyrelsen anför bland annat följande.

Åtskilliga av de äldre seminarierna arbetar med otidsenlig och försliten materiel, som måste förnyas. En del av de äldre folkskoleseminarierna har sedan gammalt varit avsedda för enbart manliga eller kvinnliga elever. Skall dessa seminarier, såsom önskvärt är, kunna ta emot både manliga och kvinnliga elever, medför detta ofrånkomliga utrustningsbehov. Vissa seminarier har sedan länge tillämpat ämnesrumssystem i stället för klassrumssystem. Andra seminarier ämnar övergå till ämnesrumssystem, vilket också medför vissa utrustningsbehov. Musikinstrumenten vid seminarierna utsettes för stark förslitning, och de måste ständigt förnyas och kompletteras.

Departementschefen

Enligt min mening är en viss förstärkning av seminariernas resurser för utrustningsanskaffning motiverad icke minst med hänsyn till vad överstyrelsen anført rörande övergång till ämnesrum. För egen del förordar jag, att anslaget för nästa budgetår uppföres med 550 000 kronor, vilket innebär en ökning med 50 000 kronor. Jag hemställer alltså, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen

att till *Folkskoleseminarierna: Utrustning* för budgetåret 1958/59 under åttonde huvudtiteln anvisa ett reservationsanslag av 550 000 kronor.

Vad departementschefen sålunda under I och II: 1—4 hemställt, däri statsrådets övriga ledamöter instämmer, bifaller Hans Maj:t Konungen samt förordnar att till riksdagen skall avlätas proposition av den lydelse, bilaga vid detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:
Göran Göransson

INNEHALLSFÖRTECKNING

	Sid.
I. Vidareutbildning av folkskollärare för tjänstgöring på enhetsskolans högstadium m. m.	3
1. Inledning	3
2. Skolöverstyrelsens anslagsäskanden beträffande anslaget till Befordringskurser för folkskollärare	8
3. 1957 års lärarutrednings betänkande om behov och utbildning av klasslärare på enhetsskolans högstadium	12
4. Remissyttranden över lärarutredningens betänkande	22
5. Departementschefen	43
II. Anslag till folkskoleseminarieorganisationen	56
1. Folkskoleseminarierna: Avlöningar	56
A. Seminarieorganisationen	56
Departementschefen	61
B. Beräkning av folkskoleseminariernas avlöningsanslag	63
Departementschefen	66
2. Folkskoleseminarierna: Omkostnader	68
Departementschefen	70
3. Folkskoleseminarierna: Materiel, böcker m. m.	71
Departementschefen	71
4. Folkskoleseminarierna: Utrustning	72
Departementschefen	72